

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій

Форма навчання денна

Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ доц. В.А. Кулик
« ____ » лютого 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства»

(за матеріалами ТОВ «Укролія», с. Чернечий Яр)

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою «Облік і аудит»

ступеня «магістр»

Виконавець роботи Пархоменко Тетяна Сергіївна

_____
10.02.2020 р.

Науковий керівник к.е.н., доцент Ночовна Юлія Олександрівна

_____
10.02. 2020 р.

Полтава – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Економічна природа ризиків, причини виникнення та чинники впливу.....	7
1.2. Значення та завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства.....	19
1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія» та постановки обліку.....	27
Висновки за розділом 1.....	41
РОЗДІЛ 2. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ РИЗИКУ.....	44
2.1. Облікова політика підприємства та організація обліку в умовах ризику...	44
2.2. Особливості обліку операцій в умовах ризику.....	56
2.3. Розкриття інформації про ризики підприємства у фінансовій звітності.....	71
Висновки за розділом 2.....	80
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	82
3.1. Інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення оцінки ризиків підприємства.....	82
3.2. Комплексний підхід до оцінки ризиків підприємства.....	92
3.3. Напрями формування системи ризик-менеджменту ТОВ «Укролія».....	102
Висновки за розділом 3.....	110
ВИСНОВКИ.....	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118
ДОДАТКИ.....	130

ВСТУП

Діяльність підприємства зазвичай відбувається під впливом різних видів ризиків, що може призвести до негативних наслідків і навіть до банкрутства. Це свідчить про необхідність формування ефективного механізму управління, ключовим елементом якого є створення системи обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками.

Оскільки для суб'єктів господарювання важливою інформаційною базою є облік, пріоритетними стають питання удосконалення системи збору й обробки інформації в розрізі, максимально придатному для прийняття оперативних і стратегічних рішень в умовах невизначеності з метою мінімізації ризиків підприємства.

Науковий доробок із проблем управління ризиками значний і містить наукові праці таких відомих зарубіжних вчених, як: Т. Бачкаї, Д. Мессен, Д. Міко, Р. Каплан, Д. Пармендер, а також вітчизняних й російських фахівців: І. А. Бланк, О. П. Бойко, С. В. Волосович, В. М. Гранатурова, Ю. В. Границя, А. А. Мазаракі, М. Сафонова, О. В. Сметанко, О. Л. Устенко, А. С. Шапкін, Д. Тобіна, Н. Роберт.

Дослідженням сутності та встановлення видів ризиків, які є характерними для будь-якого підприємства, займалися такі вчені, як: М. М. Александрова, П. І. Варченко, В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, М. С. Клапків, С. Я. Салига, І. І. Сахарцева, Г. А. Семенов, А. Н. Степанов, О. В. Шляга та інші.

Спеціальні дослідження ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємницької діяльності проводилися незначним числом авторів: К. Бойко, І. М. Вигівська, О.В. Писарчук і І.В. Струкова, В.А. Фомушкіна та ін. Окремі аспекти оцінки окремих способів нейтралізації ризиків та відображення в обліку ризиків діяльності підприємства розраховувалися в дисертаціях українських науковців, зокрема: О.В. Небильцової, О.В. Мінакова, Г.П. Стадника, О.В.

Амеліної. Серед зарубіжних науковців, чії дисертації розкривали зазначені питання, слід визначити: В.А. Чернову, В.А. Точилову, О.В. Шевелеву, І.М. Агєєва, А.Ш. Джангетова, О.Р. Антишеву, Н.А. Гориславець, О.Д. Дмитриченко, А.С. Толстову.

У працях зазначених дослідників з'ясовано зміст дефініції «ризик» та встановлено його вплив на діяльність підприємства через визначення можливих наслідків від настання ризикової ситуації, сформульовано авторські класифікаційні ознаки поділу зазначеної категорії. Проте, на сьогоднішній день актуальним залишається питання вивчення ризику як об'єкта обліку, що є майже недослідженою ланкою облікової науки. Адже процес управління ризиками здійснюється переважно менеджерами, висновки яких ґрунтуються лише на особистому досвіді та інтуїції, без відповідного обліково-аналітичного забезпечення. Таким чином, існує нагальна потреба у розробці базових положень організації бухгалтерського обліку як джерела інформаційного забезпечення ризик-менеджменту.

Дипломна робота виконана в рамках науково-дослідної теми кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Полтавського університету економіки і торгівлі: «Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій» (номер державної реєстрації 0115U002543), в рамках якої автором узагальнено досвід аналітичної оцінки ризику діяльності підприємства в умовах використання інноваційних інформаційних технологій.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення інформативності бухгалтерського обліку для управління ризиками підприємства на основі критичного переосмислення його організаційно-методичних засад.

Відповідно до поставленої мети в дипломній роботі вирішено такі завдання:

- узагальнено сучасні підходи до розкриття економічної природи ризиків, причин їх виникнення та чинників впливу;
- розкрито значення та завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства;
- надано характеристику фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія» та постановки обліку;
- визначено складові облікової політики підприємства та організації обліку в умовах ризику;
- досліджено особливості обліку операцій в умовах ризику;
- встановлено порядок розкриття інформації про ризики діяльності підприємства у фінансовій звітності;
- досліджено інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення оцінки ризиків підприємства;
- узагальнено існуючі підходи до комплексної оцінки ризиків підприємства;
- розроблено напрями формування програми ризик-менеджменту ТОВ «Укролія».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та організаційних засад бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства.

Об'єктом дослідження є процес обліку та оцінки господарських операцій підприємства в умовах ризику.

Суб'єктом дослідження обрано ТОВ «Укролія», що спеціалізується на виробництві олії та тваринних жирів.

При вирішенні поставлених завдань в дипломній роботі застосовано загальнонаукові методи дослідження: логічного аналізу (при визначенні проблем і напрямів удосконалення бухгалтерського обліку в умовах управління ризиками); експертних оцінок і контрольних запитань (при обстеженні фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія»); синтезу, групування, порівняння (при дослідженні практики ведення обліку активів, власного капіталу та зобов'язань в

умовах управління ризиками); аналіз і графічний метод (при комплексній оцінці ризиків ТОВ «Укролія»), інші.

Інформаційною базою дипломної роботи стали законодавчі акти України, нормативні документи, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених з обліку та аналізу ризиків, довідково-інформаційні видання, матеріали науково-практичних конференцій, звітність ТОВ «Укролія» за 2016-2018 рр.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із підвищенням інформативності бухгалтерського обліку для управління ризиками діяльності підприємства на основі критичного переосмислення його організаційно-методичних засад.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку ТОВ «Укролія», що сприятиме підвищенню ролі облікової інформації в управлінні ризиками підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна природа ризиків, причини виникнення та чинники впливу

Одним з ключових чинників успішного функціонування підприємства є оцінка та управління його ризиками. З ризиком доводиться стикатися у повсякденній економічній діяльності кожного підприємства. Його неможливо повністю уникнути. Бездіяльність у сфері економіки та підприємництва також обтяжена ризиком невикористаних можливостей.

Юридичний підхід у визначенні поняття «ризик» передбачає, що згідно зі Стандартами управління ризиками Міжнародної організації зі стандартизації Австралії та Нової Зеландії (AS/NZS 4360/1995, AS/NZS 4360/2004, ISO 31000/2009, ISO/IEC 51:1999, ISO/IEC 73:2002, ISO/IEC 73:2009), ризик – це поєднання можливості виникнення збитків і тяжкості цієї шкоди (ISO/IEC 51:1999); поєднання ймовірності події та її наслідків (ISO/IEC 73:2002); ймовірність впливу випадкової події на цілі (AS/NZS 4360:2004); вплив невизначеності на цілі (ISO/IEC 73:2009) [96].

Відповідно до Податкового кодексу України (ст. 14) ризик – це ймовірність недекларування (неповного декларування) платником податків податкових зобов'язань, невиконання платником податків інших законодавчих актів, що контролюють органи державної податкової служби [68].

У сучасній економічній літературі існують різні трактування поняття «ризик». Заслуговує на увагу ґрунтовне дослідження різних точок зору науковців,

здійснене С. В. Волосович [21], яке дозволяє згрупувати три основні підходи до визначення поняття «ризик» за такими ознаками:

- визначення ризику через невизначеність;
- визначення ризику через імовірність;
- визначення ризику через ототожнення ризику зі збитком чи можливістю отримання прибутку.

Перший підхід підтримує група дослідників, що розглядають ризик через невизначеність. Так, А. С. Шапкін вважає, що невизначеність пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації рішення несприятливих ситуацій і наслідків, характеризується поняттям «ризик» [88]. А. А. Мазаракі зазначає, що стратегія мінімізації ризику допускає існування між можливістю суспільства вибрати кращий соціальний порядок та ризиком його реалізації певної сфери суспільства суспільного життя, де панує невизначеність [56]. Отже, невизначеність є ситуативною характеристикою, що має форму ризику.

Другий підхід формує наступна група авторів, що розглядають ризик через імовірність. І. А. Бланк розуміє ризик як імовірність виникнення негативних наслідків у формі втрати доходу чи капіталу за невизначеності умов здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства [7]. Основна відмінність ризику від невизначеності полягає в наявності не ймовірності, а зацікавленої особи, яка перебуває в ситуації неминучого вибору в умовах невизначеності, вважає А. Б. Камінський [42].

Прихильники третього підходу ототожнюють ризик зі збитком чи можливістю отримання прибутку. На думку Т. Бачкаї, Д. Мессен, Д. Міко [6]: «Ризик – це не збиток, що виникає при прийнятті рішення, а можливість відхилення від мети, для досягнення якої ухвалювалося рішення». Разом із тим, О. Кіпрєєва ризик порівнює з можливістю отримання додаткового прибутку за позитивних для підприємця умов. Запропоновані визначення поєднують ризик зі збитком, але між цими поняттями не можна ставити знак рівності [44]. Ризик

передбачає збитки, імовірність яких пов'язана з наявністю невизначеності (недостовірністю інформації), а також прибуток, отримати який можливо лише завдяки діям, пов'язаним із ризиком, відзначає В. Л. Пластун [67].

Ширшим є визначення, де наголошується, що ризик – це потенційна ймовірність відхилення від спланованого економічного (фінансового) результату.

Намагаючись об'єднати різні погляди, розглядаючи ризик як об'єкт обліку, можна стверджувати, що господарська операція в умовах невизначеності, щодо якої є ймовірність одержання меншого фінансового результату, ніж очікувалося, є ризикованою. Отже, з точки зору відображення в обліку, ризик – це ймовірність недоотримання бажаного фінансового результату. Ризик відображає як відхилення від цілей, від бажаного результату, так і можливість отримання неправильних оцінок, можливі збитки, неадекватні управлінські дії тощо.

Необхідно звернути увагу й на те, що ризик в економіці має діалектичну об'єктивно-суб'єктивну структуру. Об'єктивність ризику ґрунтується на тому, що він існує в силу об'єктивних, притаманних економіці категорій невизначеності, розпливчастості, нечіткості, конфліктності на момент оцінювання та прийняття управлінських рішень. Суб'єктивність ризику зумовлюється тим, що в економіці та бізнесі діють реальні люди з власним досвідом, наявними засобами, психологією, ментальністю, інтересами, схильністю чи несхильністю до ризику тощо.

Зазначимо, зокрема, що категорія ризику – одна із основних в аудиторській діяльності. Від ступеня аудиторського ризику залежить не лише матеріальна, але й моральна відповідальність аудитора. У разі, коли аудитор не зміг виявити суттєві викривлення в звітності та зробив позитивний висновок, а на фірму-клієнта потім було накладено штрафні санкції, то аудитори можуть бути звинувачені у не кваліфікованості тощо й притягнуті до відповідальності за нанесені матеріальні збитки.

Передумовами визнання ризику в обліку є:

- висока концентрація активів за окремими статтями;
- різке збільшення або зменшення залишків на рахунках запасів, грошових коштів і дебіторської заборгованості;
- уповільнення оборотності активів;
- наявність безнадійної дебіторської заборгованості;
- збиток як результат фінансової діяльності.

Визначення даних умов дозволяє виявити ризики та оцінити ризикованість ситуації і відповідно, своєчасно прийняти ефективне управлінське рішення.

Вивчаючи, оцінюючи та враховуючи ризик, необхідно мати чітке уявлення про його об'єкт, суб'єкт, чинники (джерела). Об'єктом ризику називають економічну систему, оцінити ефективність та умови функціонування якої вичерпно та з необхідною точністю неможливо. Суб'єкт ризику – особа або група осіб, зацікавлені в результатах оцінювання та управління об'єктом ризику, мають компетенції стосовно управління й прийняття відповідних рішень стосовно об'єкта ризику. Джерела ризику – це чинники (процеси, явища), що спричиняють невизначеність, конфліктність.

Управління ризиком є багатоетапним процесом, мета якого зменшити чи компенсувати вплив ризик-факторів на господарську діяльність підприємства при настанні несприятливих подій (рис. 1.1). О. Л. Устенко управління ризиком визначає як процес впливу на суб'єкт господарювання, при якому забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх обґрунтоване прийняття та зведення ступеня їх впливу до мінімальних меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб'єкта в разі реалізації конкретних видів ризику [81]. Такий підхід до визначення поняття «управління ризиками» є занадто широким і визначає перелік управлінських дій з ризик-менеджменту.

Управління ризиком, з позиції В. М. Гранатурова, можна охарактеризувати як сукупність методів, прийомів, заходів, що дозволяють певною мірою

прогнозувати настання ризикованих подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання [28].

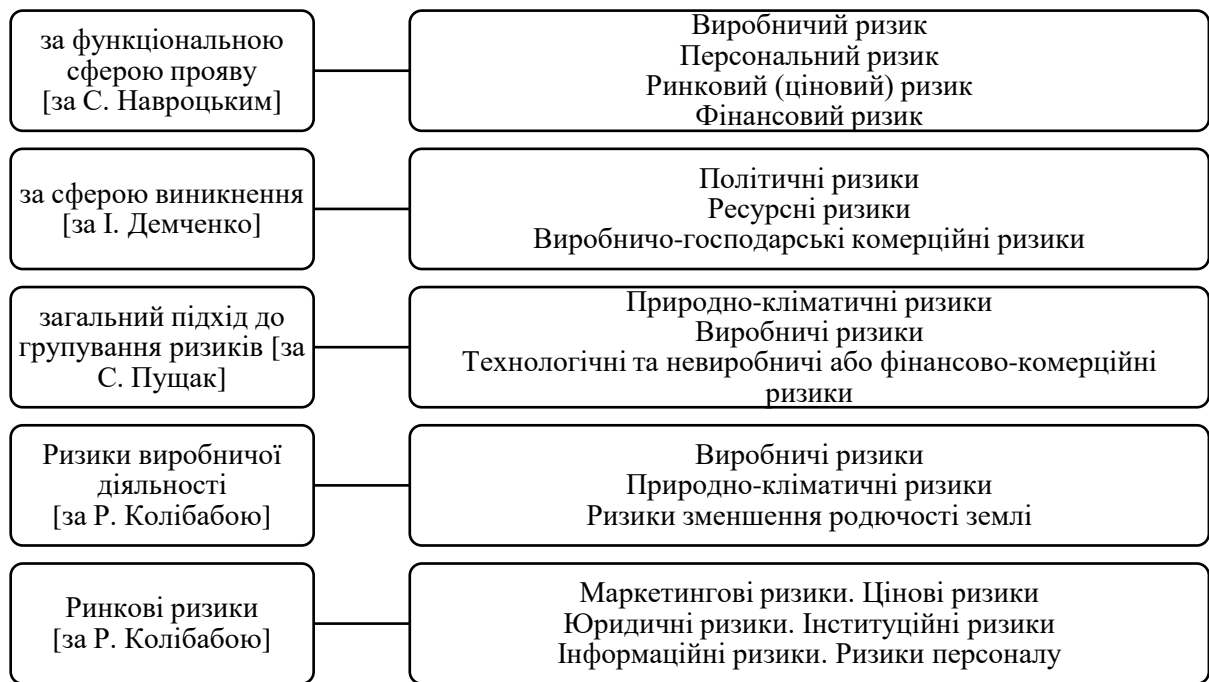
Рис. 1.1. Компоненти системи управління ризиками підприємства

Джерело: узагальнено автором за [30, 45, 61, 71]

Д. А. Штефанич визначає управління підприємницьким ризиком як сукупність дій економічного, організаційного і технічного характеру, спрямованих на встановлення видів, факторів, джерел ризику, оцінку величини, розробку і реалізацію заходів щодо зменшення його рівня та запобігання можливих втрат [90].

Підсумовуючи наведені точки зору провідних науковців щодо управління ризиками, управління ризиком слід розглянути як процес впливу на об'єкт господарювання, що забезпечує охоплення виникнення можливих ризиків, використання всіх методів впливу на них шляхом прийняття управлінських рішень та зведення ступеню впливу виявлених ризиків на діяльність підприємства до мінімальних меж. Для створення ефективного процесу управління ризиками

підприємство повинно мати дієву систему інформаційного забезпечення, яка необхідна для ідентифікації і оцінки ризиків. Для належної ідентифікації ризику класифікують за релевантними ознаками. У класифікації більшість науковців оперують загальними рисами ризиків, не вдаючись до конкретизації (типологізації) ризиків окремої галузі (рис. 1.2; рис. 1.3).

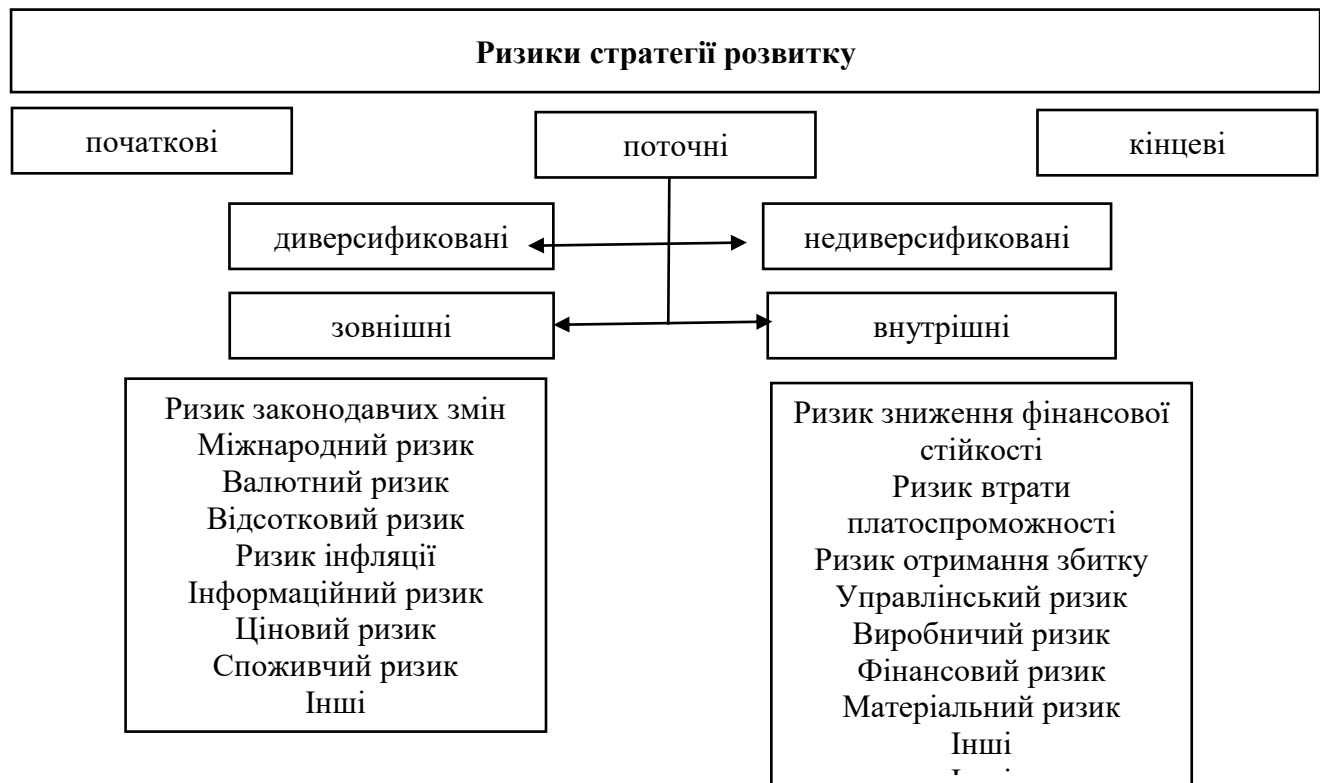
Рис. 1.2. Загальні підходи до класифікації ризиків, притаманних діяльності підприємства

Джерело: узагальнено автором за [30, 45, 61, 71]

Очевидно, що проблемою класифікації ризиків підприємства є відсутність узагальнюючої ознаки поділу, яка б увібрала в себе загальний ризик суб'єктів господарювання. Пропонуємо доповнити класифікаційну ознаку ризиків та їх склад: за типом впливу на діяльність підприємства:

- ризики втрат (втрата ліквідності, втрата платоспроможності, втрати пов'язані з порушенням зобов'язань контрагентів);
- ризики мінливості (планування податкових надходжень, оцінка ринкової вартості майна, ризик недоотримання доходів).

Запропонована класифікаційна ознака та види ризиків сприятимуть чіткій ідентифікації ризиків в системі бухгалтерського обліку.

Рис. 1.3. Загальний підхід до класифікації ризиків стратегії розвитку підприємства

Джерело: узагальнено автором за [30, 45, 61, 71]

Для реалізації основних завдань системи управління ризиками важливо розуміти поняття: «економічний ризик» та «підприємницький ризик». Так, під економічним визначають ризик, який виникає при будь-яких видах підприємницької діяльності, спрямованих на одержання прибутку і пов'язаних з виробництвом продукції, реалізацією товарів, наданням послуг, виконанням робіт; товарно-грошовими і фінансовими операціями; комерцією, а також реалізацією науково-технічних проєктів. На утворення економічного ризику мають вплив й інші чинники: ризики технічного спрямування, політичного, фінансового тощо.

Під підприємницьким ризиком розуміють економічну категорію, яка відображає результат реалізації обраного рішення в ситуації неминучого вибору у ході виробничо-господарської діяльності підприємства, враховуючи вірогідність успіху, невдачі і відхилення від поставленої цілі, причому всіх трьох наслідків у сукупності.

Економічні ризики бувають систематичні та несистематичні. Несистематичні ризики обумовлені впливом факторів, які залежать від діяльності суб'єкта господарювання, наприклад: втрата ринків збуту, зниження доходності продажу та рентабельності вкладеного капіталу, зниження ліквідності активів, зростання дебіторської заборгованості, іммобілізація оборотних коштів та ін.

До портфелю внутрішніх економічних ризиків підприємства необхідно віднести: майновий ризик; кадровий ризик; ризик корпоративного управління; інформаційний ризик; інноваційний ризик; комерційний ризик; фінансовий ризик; ризик відповідальності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Портфель внутрішніх економічних ризиків підприємства

Класифікаційна група	Класифікаційні ознаки ризиків	Характеристика
1.Майновий ризик	Розкрадання майна	Пов'язаний із зловживаннями у матеріальній сфері
	Втрата корисності об'єктів майна	Пов'язаний із низьким технічним станом основних засобів, відсутністю витрат на ремонт та модернізацію, поганим станом зберігання об'єктів товарно-матеріальних цінностей
	Неефективне використання майна	Пов'язаний із низьким рівнем використання виробничих потужностей
2.Кадровий ризик	Плинність кадрів Низький рівень професійної компетенції Наявність професійних захворювань	Виникають втрати, пов'язані із плинністю кадрів; витоку конфіденційної інформації; помилками із-за низької кваліфікації співробітників; помилками, які пов'язані із високим ступенем стомлюваності та монотонності праці; відсутністю наукової організації праці; наявністю професійних захворювань; незацікавленістю результатами роботи; відсутністю професійного та кар'єрного росту тощо
3.Ризик корпоративного управління	Втрата інвестиційної привабливості	Пов'язаний із втратою потенційного чи фактичного інвестора

Класифікаційна група	Класифікаційні ознаки ризиків	Характеристика
	Неефективний менеджмент	Пов'язаний із загрозою прийняття хибних управлінських рішень
4. Інформаційний ризик	Витік конфіденційної інформації та розголошення комерційної таємниці	Пов'язаний із частою зміною структури власників, відкритістю системи залучення інвесторів, плинністю кадрів
	Використання недостовірної інформації	Пов'язаний із порушеннями системи документообігу та фальсифікацією господарських операцій
	Несвоєчасності отримання інформації	Пов'язаний із порушеннями системи документообігу
5. Інноваційний ризик	Неефективність інноваційної діяльності	Пов'язаний з похибками з вибором інвестиційного продукту, помилками у визначенні економічного ефекту та іншими комерційними помилками
	Відсутність інвестора	Пов'язаний із відсутністю або нестачею фінансових ресурсів
6. Комерційний ризик	Завищення витрат	Пов'язані із завищенням витрат у технічній, виробничій та у сфері, обслуговуючій виробництво
	Втрата доходів	Пов'язаний із несвоєчасним надходженням виручки від реалізації, наявністю простоїв виробництва, прийняттям хибних управлінських рішень або використанням незаконних та сфальсифікованих операцій, та приховуванням доходів
	Втрати конкурентоздатності продукції	Пов'язаний із низьким технологічним рівнем виробництва
	Наявність недобросовісної конкуренції	Пов'язаний із додатковими зовнішніми перепонами конкурентів
	Кредитний ризик	Пов'язаний із неефективністю використання кредитних коштів
7. Фінансовий ризик	Несвоєчасність розрахунків	Пов'язаний із недобросовісністю контрагентів та низькою договірною культурою
	Падіння платоспроможності	Пов'язаний із погіршенням фінансових показників
	Відволікання оборотних коштів із сфери обігу	Пов'язаний із низьким рівнем або відсутністю планування фінансових потоків та податкової оптимізації, поганою організацією процесів постачання та збуту, наявністю непередбачуваних витрат (штрафів, пені)
	Загрози сфери оподаткування	Пов'язаний із використанням ризикованих схем оподаткування
	Ймовірність банкрутства	Пов'язаний із погіршенням фінансового стану підприємства
8. Ризик відповідальності	Ймовірність корпоративної відповідальності	Пов'язаний із невиконанням завдань корпоративної політики

Класифікаційна група	Класифікаційні ознаки ризиків	Характеристика
	Ймовірність фінансової відповідальності	Пов'язаний із фінансовою відповідальністю за порушення норм діючого законодавства, в т.ч. податкового
	Ймовірність карної та адміністративної відповідальності	Пов'язаний із особистою відповідальністю за порушення норм діючого законодавства

Покликана на інформаційне забезпечення управління ризиками, система бухгалтерського обліку нерідко сама стає джерелом ризиків. Інформаційні ризики за своїм походженням поділяються на три категорії:

- ризики, пов'язані з втратою (витоком, руйнуванням, знищенням) інформації;
- ризики, пов'язані з формуванням інформаційного ресурсу (використання неповної, неправдивої інформації, відсутність необхідної інформації, дезінформація): ризики збору інформації, ризики узагальнення і класифікації, ризики обробки інформації, ризики представлення;
- ризики, пов'язані з інформаційним впливом на діяльність підприємств (поширення неправдивої, негативної інформації, інформаційно-психологічний вплив на працівників, клієнтів, інформаційний тероризм).

На етапі впровадження та експлуатації автоматизованої інформаційної системи ризиками є:

- помилки в підборі персоналу, налагодженні комунікацій;
- недостатня комп'ютерна підготовка облікового персоналу, відсутність системного програміста чи системного інтегратора, низькі можливості для навчання персоналу, відсутність належного методичного та інструктивного матеріалу;
- низька мотивація персоналу до використання інформаційних технологій, байдужість та некомпетентність керівництва, головного бухгалтера;

– помилки при встановленні та налагодженні апаратних та програмних засобів, недостатня комплектація системи, неякісне формування інформаційної бази;

– недоліки організації захисту інформації, запобігання несанкціонованого доступу, недотримання вимог щодо ведення архівів.

Оцінка ризиків – це процес систематизованого вивчення й узагальнення професійних думок про вірогідність настання несприятливих умов або подій. Оцінка ризиків включає виявлення й аналіз відповідних ризиків – внутрішніх і зовнішніх, що впливають на досягнення цілей підприємства, та формує основу для управління цими ризиками. Оскільки загальноекономічні, галузеві, нормативні й операційні умови продовжуватимуть змінюватися, потрібне створення механізмів, здатних виявляти й управляти специфічними ризиками. Одним із таких механізмів є ранжування ризиків за ступенем впливу на діяльність підприємства та його фінансові результати (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Оцінка впливу фінансових ризиків на діяльність підприємства

Назва ризику	Ймовірність виникнення	Методика оцінки	Ступінь впливу (ранг)
Ризик накопичення дебіторської заборгованості	Зумовлений ймовірністю призупинення господарського процесу, накопиченням кредиторської заборгованості, невиконання зобов'язань.	Можна оцінити за допомогою коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості	Ступінь ризику збільшується при згортанні дебіторської заборгованості та зниженні її оборотності порівняно з оборотністю кредиторської заборгованості
Ризик зменшення ліквідності	Виникає внаслідок дефіциту грошових коштів для забезпечення поточної діяльності підприємства	Коефіцієнт ліквідності	Визначається залежно від ступеня впливу на зниження коефіцієнту ліквідності (наприклад, за рахунок скорочення запасів у місцях зберігання)
Ризик вартості капіталу	При фінансуванні за рахунок залученого капіталу	Рентабельність активів, ефект фінансового важеля	Від'ємне значення ефекту фінансового важеля збільшує ризик вартості капіталу
Ризик нераціональної структури капіталу	Виникає внаслідок неоптимального співвідношення між позиковими та власними коштами	Коефіцієнт автономії, відношення залучених коштів до власних, коефіцієнт	Збільшується / зменшується при наявності / відсутності потенціалу збільшення / зменшення розміру залучених коштів

Назва ризику	Ймовірність виникнення	Методика оцінки	Ступінь впливу (ранг)
		оборотності кредиторської заборгованості	
Ризик банкрутства	Значення Z-показника характеризує ймовірності банкрутства	З-показник Альтмана, R-модель оцінювання ймовірності банкрутства, Двофакторна модель оцінювання ймовірності банкрутства, Модель оцінювання ймовірності банкрутства Р. Таффлера і Г. Тішоу, Модель оцінювання ймовірності банкрутства К. Спрінгейта	Ймовірність банкрутства

Щоб не допустити розвитку кризи на підприємстві, необхідно проводити оцінку ризиків на основі аналізу потенціалу підприємства, що припускає наявність або відсутність ризиків; застосування системи збалансованих показників щодо виявлення неефективних активів і пасивів в цілях пошуку й обґрунтування резервів їх відновлення або виключення; розробки та вибору варіантів рішень з управління ризиками.

У процесі розробки проектів управлінських рішень ключова роль повинна відводитися методам реагування на ризик з урахуванням ступеня їх керованості (диверсифікація; косорсинг; лімітування; локалізація; поглинання; пошук гарантів (поручителів); резервування активів; самострахування; страхування; ухилення від ризику; хеджування та ін.).

Таким чином, управління ризиками є процесом виявлення, оцінки й контролю за можливими подіями або ситуаціями для забезпечення гарантій

досягнення підприємством визначених цілей. Для ефективного управління ризиками необхідна інформаційна база. Тільки наявність максимально точної і достовірної інформації дає можливість приймати рішення зі зниження ризиків і передбачати поведінку контрагентів. При цьому необхідне поєднання зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків, що акумулюються в системі бухгалтерського обліку та звітності. Управлінська звітність є важливим джерелом інформації в ризик-менеджменті.

1.2. Значення та завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства

Ефективне виконання поставлених перед системою управління ризиками завдань вимагає адаптації інформаційного забезпечення та технології його реалізації. Важливість розгляду даного напрямку пов'язана з обмеженою можливістю системи бухгалтерського обліку переважної більшості суб'єктів господарювання забезпечити управлінський персонал інформацією про ризики та їх потенційні наслідки.

Актуальність проблеми полягає в тому, що існуюча система бухгалтерського обліку та організаційно-методичні підходи до її побудови на підприємстві мають передусім фіскальну спрямованість, що полягає в орієнтації на дотримання вимог податкового законодавства щодо розрахунку та сплати податків і платежів, вчасного звітування перед податковими органами і перерахування узгоджених зобов'язань за податками і платежами до бюджету. Відповідно, запити на формування облікової інформації виходячи з потреб користувачів або взагалі не формуються або ігноруються обліковим персоналом

враховуючи завантаженість з виконання нормативних вимог, не дотримання яких передбачає накладення фінансових санкцій.

Для подолання зазначених невідповідностей в умовах постійних економічних змін система бухгалтерського обліку повинна відповідати вимогам динамічності, що передбачає постійний розвиток та удосконалення його функцій та завдань.

Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства слід розглядати як процес виявлення фактів господарської діяльності, що піддаються впливу ризиків; їх вимірювання з огляду на дію факторів ризику, реєстрації, накопичення, узагальнення відповідно до управлінських запитів, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства в умовах ризику зовнішнім та внутрішнім користувачам.

У сучасних умовах господарювання відзначають визначальну роль бухгалтерського обліку в системі управління ризиками та важливість, зокрема, його інформаційної функції. З цього приводу М.С. Пушкар підкреслює, що система обліку відносно незалежна від системи управління, як наука про генерування інформаційних ресурсів, а з іншого боку, облік повністю підпорядковується системі менеджменту в тій частині, що стосується визначення характеру, обсягу, строків, форм подання, релевантності та інших характеристик інформації, а також вибору методів збору, обробки даних та підготовки інформації на запит управлінців.

На думку Л. М. Кіндрацької бухгалтерський облік трансформується в джерело концептуальної реконструкції господарського процесу, але не дзеркального його відображення, а інформаційного відтворення з метою управління. В цьому зв'язку звітна інформація є не стільки узагальненими даними бухгалтерського обліку, скільки результативною моделлю діяльності підприємства, з використанням якої повинні прийматися управлінські рішення як результат вибору з можливих багатоваріантних.

Отже, сучасний підхід до удосконалення бухгалтерського обліку передбачає його розгляд як важливої ланки процесу управління ризиками, що призначена для реалізації ситуаційного моделювання наслідків, переваг та недоліків управлінських рішень для підприємства.

Завданнями бухгалтерського обліку в управлінні ризиками є:

- адекватне (згідно з ринковими реаліями) визначення вартості ресурсів в умовах дії економічних ризиків;
- формування достовірного інформаційного забезпечення фінансової звітності через показник балансової вартості активів і зобов'язань;
- методично правильна і систематична оцінка впливу ризиків на вартість ресурсів у системі управлінського обліку;
- достовірне визначення впливу подій після дати балансу на оцінку активів і зобов'язань;
- дотримання відповідності доходів і витрат при визначенні впливу економічних ризиків на фінансові результати підприємства;
- формування якісної інформаційної бази для управління ризиками;
- достовірне й повне відображення інформації про вплив економічних ризиків на облікову політику у нефінансовій звітності.

Відповідно бухгалтерський облік повинен надавати для потреб управління ризиками інформацію про реальну економічну ситуацію, а не лише про господарську операцію, яка відбулася, що передбачає не лише здійснення оцінки її результатів, а й факторів, що вплинули на результат.

Такий підхід дозволяє зорієнтувати інформаційне забезпечення системи бухгалтерського обліку на можливість здійснення прогностичних розрахунків для оцінки потенційного впливу ризику, забезпечення інформаційних запитів користувачів, а також впровадження адекватних реаліям часу методів управління ризиками.

Л. В. Нападовська розглядає три основні умови, які дозволяють стверджувати, що на підприємстві створена інформаційна система управління ризиками:

- наявність бізнес-потреб в ефективній системі управління ризиками відповідного класу, оформлених у точних конкретних вимогах бізнесу;
- наявність знань і відповідної мотивації у керівників, що беруть участь у виборі й створенні інформаційної системи управління ризиками;
- наявність всіх необхідних компонентів інформаційної системи управління ризиками: програмне забезпечення із необхідним ступенем функціональності, гнучкі схеми бізнес-логіки (ці компоненти повинні або відповідати за своїм класом вимогам до системи управління, або належати до більш високого класу) і, зрозуміло, кваліфікації консультантів, достатньої для побудови системи заданого класу.

Аналізуючи проблеми, що виникають при формуванні облікового забезпечення управління ризиками, слід звернути увагу на обмеженість інформації, яка надається користувачам про наявні та потенційні ризики, що в свою чергу впливає на достовірність показників звітності. Існування факту обмеженості інформації призвело до появи та використання серед науковців терміну «інформаційна невизначеність», під яким розуміють ситуацію коли для розв'язання завдань, поставлених перед системою управління, що мають важливе значення для забезпечення стабільної діяльності та подальшого розвитку підприємства, недостатньо інформації.

Розглядаючи проблему обмеженості інформації для реалізації завдань управління ризиками з позиції управляючої системи та системи, над якою здійснюють управління вважаємо, що до основних факторів інформаційної обмеженості бухгалтерського обліку слід віднести:

- недостатній рівень підготовки:
- облікового персоналу до формування інформації для потреб управління;

управлінського персоналу до сприйняття та використання облікової інформації в процесі управління;

- низький рівень ефективності внутрішньої комунікації між суб'єктами управління різних рівнів та службами, що обслуговують процес управління шляхом забезпечення управлінського персоналу відповідною інформацією;

- відсутність в системі бухгалтерського обліку та звітності інформації про потенційні та можливі ризики здійснених господарських операцій, прояву та оцінки їх наслідків;

- низький рівень інформаційного зв'язку з зовнішнім середовищем суб'єкта господарювання або взагалі його відсутність.

Важливим аспектом інформаційної обмеженості управлінського персоналу є недостовірність інформації (у тому числі неточність, нерелевантність), яка надається для прийняття управлінських рішень.

Проблема недостовірності інформації пов'язана з тим, що між окремими господарськими операціями, які фактично відбулися з урахуванням їх наслідків та їх інформаційним відображенням в бухгалтерському обліку та звітності відсутня взаємоув'язка даних. До причин такої ситуації можна віднести: неправильну інтерпретацію суб'єктом ведення бухгалтерського обліку змісту здійсненої господарської операції, складання неправильної кореспонденції рахунків (вибір неправильного рахунку) при обробці бухгалтерських документів (в умовах ручної форми ведення бухгалтерського обліку) або при введенні змісту господарської операції в комп'ютерну програму (в умовах використання комп'ютеризованої форми ведення обліку), необґрунтованість включення до показників звітності інформації про окремі об'єкти та (або) їх вартість, порушення принципів організації та ведення бухгалтерського обліку, недотримання вимог щодо оцінки вартості об'єктів бухгалтерського обліку.

Нерозривним є зв'язок достовірності облікової інформації з її надійністю для захисту різнонаправлених інтересів власників бізнесу, працівників

підприємства та фіскальних органів. До ознак, які забезпечують надійність інформації можна віднести її орієнтацію на потреби користувачів та достатність для прийняття управлінських рішень, в т.ч. і для прогнозування результатів діяльності майбутніх звітних періодів.

Для подолання інформаційної обмеженості бухгалтерського обліку вважаємо за доцільне формування системи інформаційного забезпечення процесу управління ризиками з дотриманням наступних етапів:

- збір інформації про господарські операції з ідентифікацією факторів їх ризиковості;
- обробку отриманих даних з аналізом впливу наслідків ризиків на результати діяльності та достовірність показників звітності;
- формування внутрішньої звітності з відображенням наслідків впливу ризиків на фінансові результати, проведення економічного аналізу показників представленої звітності.

Запропоновані етапи повинні бути враховані при побудові системи бухгалтерського обліку не лише в процедурному аспекті, що передбачає удосконалення існуючих або розробку нових процедур ведення бухгалтерського обліку (страхування, резервування, хеджування ризиків, що впливають на результати діяльності та інші), а й при ідентифікації об'єктів бухгалтерського обліку, які виникають або повинні виникати в результаті здійснення господарських операцій, яким притаманні ознаки ризикових.

Відповідно для досягнення поставлених цілей в бухгалтерському обліку повинна формуватися інформація про:

- 1) традиційні для суб'єкта господарювання об'єкти бухгалтерського обліку з деталізацією та розшифровкою інформації про можливі ризики від здійснення операцій та їх наслідки у внутрішній звітності, пояснювальних чи аналітичних записках, які готуються на оперативні запити користувачів та пояснювальній записці до річної фінансової звітності;

2) нові для суб'єкта господарювання об'єкти бухгалтерського обліку, які можуть виникнути в результаті здійснення ризикованих господарських операцій та вплинути на фінансові результати діяльності та розмір отриманого прибутку.

Системність такого підходу забезпечується тим, що кожна господарська операція оцінюється бухгалтером на предмет наявності ознак ризикованості, їх прояву та впливу на результати діяльності.

Вважаємо, що до методологічних проблем обліку ризикованих господарських операцій, які потребують свого вирішення в першу чергу на теоретичному рівні, належать:

- проблеми ідентифікації об'єктів ризику, за умови якщо вони не відповідають існуючому в науці та практиці підходу до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку;
- проблеми оцінки ризиків (оцінки ймовірності настання та облікової оцінки);
- проблеми облікового відображення наслідків ризиків в частині прогнозованих майбутніх подій та періодів їх настання;
- проблеми відображення відповідної інформації у фінансовій звітності для задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів та мінімізації факторів асиметричності інформації.

Враховуючи наведені пропозиції вагомого значення набуває також перегляд повноважень облікового персоналу як одного із суб'єктів ризик-орієнтованого управління. А. В. Тіхоновський розглядаючи проблеми співвідношення діяльності бухгалтера та ризик-менеджера в рамках однієї корпоративної структури, зазначає, що в центрі цих проблем лежать два поняття: вартість (як проблема змісту) та невизначеність (як проблема дії). Підтримуючи в цілому позицію науковця слід відзначити і ще один аспект досліджуваної проблеми, який пов'язаний з окресленням повноважень, які повинні бути виконані працівниками бухгалтерської служби (як проблема завдань).

Окреслене проблемне питання є недостатньо дослідженим в Україні як з теоретичної, так і з практичної точок зору, що з одного боку пов'язано з незначною кількістю міждисциплінарних досліджень в сфері бухгалтерського обліку і управління, спрямованих на взаємоузгодження функцій облікового персоналу та інших суб'єктів управління, а з іншого – з ігноруванням власниками та вищим управлінським персоналом ризик-орієнтованого підходу до управління.

До основних умов підвищення ефективності управління ризиками на основі бухгалтерського обліку можна віднести:

- чітку ідентифікація завдань управління ризиками;
- повне та достовірне інформаційне забезпечення процесу управління;
- врахування внутрішнього і зовнішнього впливу середовища на діяльність суб'єкта господарювання;
- можливість адаптації методів управління до змінних умов внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування;
- орієнтація управління ризиками на досягнення стратегічних цілей;
- налагодження чітких комунікаційних зв'язків між відділами (службами) в частині своєчасного формування інформаційних запитів та підготовки інформації на запити користувачів.

У цьому контексті концептуальний підхід до управління ризиками з позиції інформаційної системи бухгалтерського обліку полягатиме в ідентифікації ризиків, вартісній оцінці їх наслідків, прийнятті участі у виборі методів впливу на ризики шляхом оцінки фінансових наслідків обраних методів, обліковому відображенні здійснених господарських операцій за результатами прийнятих рішень, контролі за їх виконанням.

Реалізація запропонованих заходів дозволить сформувати надійну систему інформаційного забезпечення, яка відповідатиме вимогам адаптивності та релевантності, дозволить забезпечити реалізацію системного, комплексного та цілеспрямованого управління ризиками.

1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія» та постановки обліку

Олійно-жирова промисловість України одна з найбільш потужних галузей харчової промисловості країни. За останні 10 років Україна перемістилася на лідируюче місце на світовому ринку за величиною виробництва соняшникової олії. В 2017 р. вітчизняні переробники виробили 5,9 млн т олії, у 2018 році – 4,7 млн т. Із початку вересня 2018 р. по серпень 2019 року виробництво продукції збільшилося на 10% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року і становить понад 1,9 млн т.

Україна займає лідируючі позиції з експорту соняшникової олії на зовнішні ринки. Такий високий результат вдалося отримати за рахунок розвитку галузі та постійного нарощування потужностей з переробки. У структурі виробництва олійних культур в Україні соняшник займає провідне місце, адже за останні роки рентабельність виробництва становить не нижче 50%, проте відбувається незначне зниження даного показника в динаміці. Зберігається високий попит переробників, які націлені забезпечити імпортерів вітчизняною соняшниковою олією. Із року в рік вартість виробництва збільшується, проте попит на міжнародному ринку і пізнаваність вітчизняного бренду соняшникової олії компенсують виробничі витрати.

Тенденція зростання посівних площ олійної культури у нинішньому сезоні змінилась порівняно з 2017-2018 рр. Так, навесні 2019 р. посіяно на 0,4 млн гектар менше, ніж у 2018 р. У 2019-2020 рр. маркетинговому році площа під соняшником становить 5,8 млн га., у тому числі сільськогосподарські підприємства посіяли 4,7 млн га, населення – 1,1 млн га. Проти 2017 р. в нинішньому сезоні посівна площа соняшнику нижча на 0,3 млн га. Експерти пояснюють таку ситуацію змінами у

товарній структурі виробництва: у 2018 р. було засіяно більшу кількість гектар під озимими культурами.

Не зважаючи на таку тенденцію, прогноз ціни на соняшник в Україні на 2019 р. позитивний. Експерти прогнозують, що в Україні збільшаться обсяги виробництва та експорту соняшникової олій. Водночас це може вплинути на динаміку цін на соняшник, та відповідно знизити рентабельність виробництва. Зазначені тенденції мають значний вплив на результати діяльності суб'єкта дослідження ТОВ «Укролія».

Виробничі потужності ТОВ «Укролія» у с. Чернечий Яр Полтавської обл. засновано у 2001 р. Вже з 2002 р. розпочато виробництво нерафінованої соняшникової олії під ТМ «Диканька». Реалізація основних завдань стратегічного розвитку ТОВ «Укролія» дозволила з 2004 р. розширити виробничі потужності на підприємстві, а з 2005 р. – запровадити експортну діяльність.

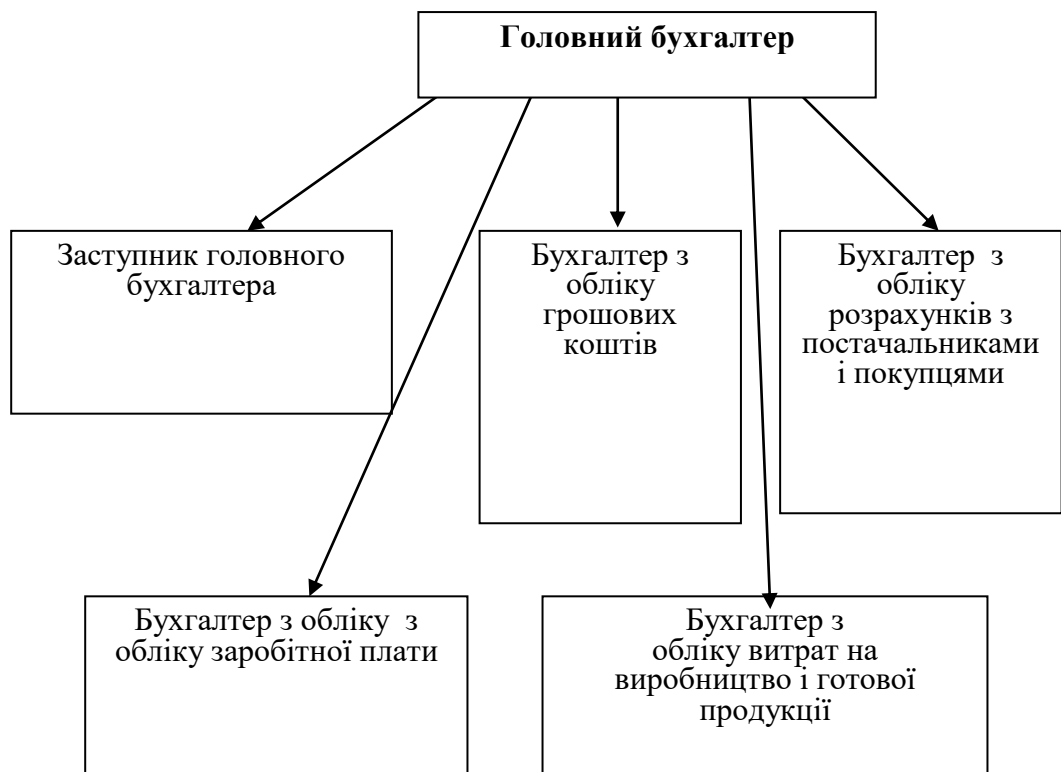
Працюючи на ринку понад 18 років, ТОВ «Укролія» здобуло значний досвід у виробництві традиційної соняшникової олії та експортує свою продукцію в більш ніж 50 країн світу. Пріоритетним напрямом розвитком бізнесу керівництвом обрано – створення продуктів з доданою цінністю в сегменті професійних кулінарних та високоолеїнових органічних олій. ТОВ «Укролія» представлена торговими марками традиційної соняшникової олії «Диканька», а також професійною високоолеїною олією EFFEО і органічною соняшниковою олією під брендом GARNA organica. ТОВ «Укролія» займає близько 12 % українського ринку фасованої соняшникової олії.

Загальна виробнича потужність заводу становить до 600 т на добу (до 215 тис. т на рік) з переробки соняшнику, рафінація – 170 т на добу (61 тис. т на рік). Можливості всіх фасувальних ліній складають 100 тис. т на рік.

ТОВ «Укролія» – учасник всеукраїнського проекту «В гармонії з природою»

Центру екологічної безпеки споживачів, основною метою якого є стимулювання і підтримка організацій, що включають екологічні пріоритети в стратегію свого розвитку, та сприяння підвищенню якості й конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

ТОВ «Укролія» здійснює свою діяльність на основі Статуту (додаток А) та має організаційну структуру управління лінійно-функціонального типу: прийняття рішень, як і розподіл відповідальності та повноважень відбувається по вертикалі. Функціональні підрозділи (бухгалтерія, відділ економіки та планування, сектор виробництва, юридична служба, інші) в межах професійних компетенцій надають допомогу лінійним керівникам у вирішенні управлінських завдань. Бухгалтерія ТОВ «Укролія» як основний центр з підготовки інформації для прийняття рішень налічує сім осіб (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Функціональна структура бухгалтерії ТОВ «Укролія»

Головний бухгалтер ТОВ «Укролія» відповідно до своїх обов'язків:

- забезпечує ведення бухгалтерського обліку, дотримуючись єдиних методологічних засад, встановлених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», з урахуванням особливостей діяльності ТОВ «Укролія» і технології обробки облікових даних;
- організує роботу бухгалтерії, а також контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
- вимагає від підрозділів, служб та працівників забезпечення неухильного дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів;
- вживає заходи для запобігання несанкціонованому виправленню записів у первинних документах, регістрах бухгалтерського обліку;
- забезпечує збереження оброблених документів, облікових регістрів і звітності протягом встановленого терміну;
- забезпечує складання на основі даних бухгалтерського обліку фінансової звітності ТОВ «Укролія», підписання її та подання в установлені строки користувачам;
- здійснює заходи щодо надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства;
- бере участь у підготовці та поданні інших видів періодичної звітності, які передбачають підпис головного бухгалтера, до органів вищого рівня;
- за погодженням з власником (керівником) підприємства забезпечує перерахування податків, зборів і податкових платежів, виконує розрахунки з іншими кредиторами відповідно до договірних зобов'язань;
- забезпечує контроль за веденням операцій у касі підприємства, обґрунтованим використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;
- бере участь у проведенні інвентаризації, оформленні матеріалів за її результатами;

– організує роботу з підготовки пропозицій для керівника ТОВ «Укролія» щодо: визначення облікової політики підприємства та внесення відповідних змін, форми бухгалтерського обліку; правил документообігу, форм реєстрів аналітичного обліку; засад організації складання звітності; заходів з організації внутрішнього контролю господарських операцій; вибору системи управлінського обліку; визначення прав відповідальних осіб на підписання облікових документів; визначення чисельності працівників бухгалтерії та вимог до їх кваліфікації; впровадження (удосконалення) автоматизованої системи оброблення даних бухгалтерського обліку і звітності; забезпечення збереження майна, використання ресурсів, доцільності залучення кредитів тощо;

– керує працівниками бухгалтерії та розподіляє між ними обов'язки.

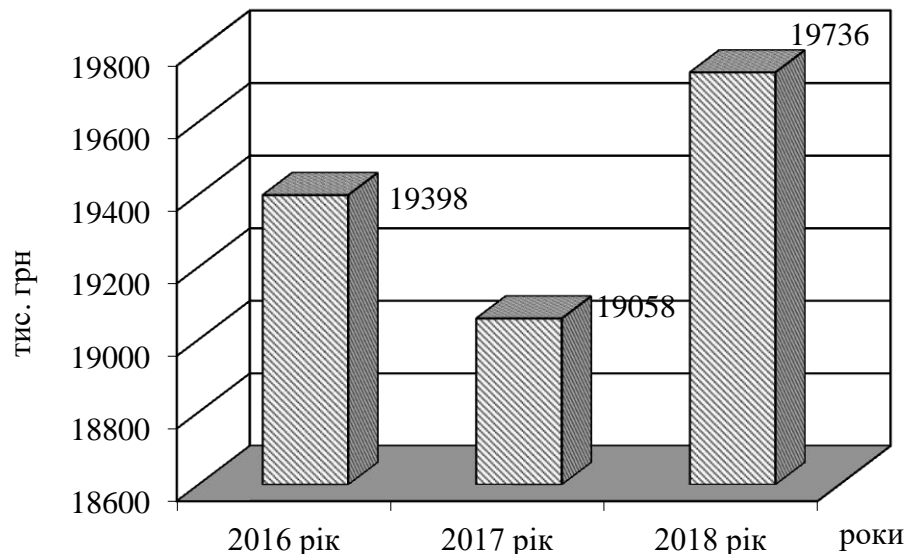
Заступник головного бухгалтера здійснює загальний контроль за дотриманням порядку обліку фінансових операцій підприємства, розробляє плани його доходів і витрат, контролює надходження на банківські рахунки грошових коштів і порядок їх використання, забезпечує облік отримання і повернення кредитів, сплату податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджету.

Організація та ведення бухгалтерського обліку здійснюється відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» згідно з принципами та методами, передбаченими чинними П(С)БО. У ТОВ «Укролія» ведення бухгалтерського обліку автоматизовано з використанням програмного забезпечення, що враховує специфіку олійно-жирової промисловості. Окремі модулі програмного забезпечення було розроблено фахівцями під запити управління. Для загального контролю і проведення платіжних безготівкових розрахунків використовується система «Банк-клієнт». Звітність передається до відповідних державних органів через програмний комплекс «М.Е.doc». Сформовані та згруповані за адресатами електронні звіти підписуються електронними цифровими підписами (ЕЦП) головного бухгалтера, директора та завіряються електронною печаткою (ЕП) підприємства. Високий

рівень автоматизації обліку та звітності дозволяє оперативно надати користувачам необхідну облікову інформацію та мінімізувати ризик недостовірності через дію людського фактору.

Вивченню зовнішніх ризиків у ТОВ «Укролія» приділено достатню увагу. Враховуючи чуттєвість бізнесу до природно-кліматичних умов, політики у сфері експорту, курсу гривні та інших валют, інших факторів, відділом економіки та планування ведеться моніторинг динаміки основних факторів впливу, оцінюються тенденції майбутніх змін. Проте вплив внутрішніх факторів діяльності ТОВ «Укролія» на ефективність бізнесу практично не вивчається, що призводить до невикористаних резервів.

За даними фінансової звітності за 2018 р. чистий дохід від реалізації олійно-жирової продукції склав 1503461 тис. грн, що у 2,3 рази перевищує показник 2016 року та на 12,6 % більше показника 2017 р. Чистий прибуток ТОВ «Укролія» за 2018 р. у порівнянні з 2016-2017 роками збільшився не так суттєво – на 1,7% та на 3,6% відповідно (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Чистий прибуток ТОВ «Укролія» за 2016-2018 рр.

Інформація табл. 1.3 вказує, що сукупний капітал ТОВ «Укролія» на кінець

2018 р. становив 319697 тис. грн, що на 76,7% більше, ніж на кінець 2016 р., але на 0,5 % менше, ніж на кінець 2017 р.

Таблиця 1.3

**Показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія»
за 2016-2018 роки**

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) 2018 року від:		Динаміка, %, 2018 року до:	
				2016 року	2017 року	2016 року	2017 року
1. Капітал (на кінець року), тис. грн	180959	321245	319697	+138738	-1548	176,7	99,5
1.1. Власний капітал, у т. ч.	16501	34187	53868	+37367	+19681	зб. у 3,3 р.	157,6
– власний оборотний капітал	363	17765	35666	+35303	+17901	зб. у 98,3 р.	зб. у 2,0 р.
– нерозподілений прибуток	14996	32682	52363	+37367	+19681	зб. у 3,5 р.	160,2
1.2. Позиковий капітал, у т.ч.	164458	287058	265829	+101371	-21229	161,6	92,6
– поточні зобов'язання за розрахунками	44684	257024	231803	+187119	-25221	зб. у 5,2 р.	90,2
2. Ресурси, тис. грн							
2.1. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності	20825,5	24040,0	27769,5	+6944,0	+3729,5	133,3	115,5
2.2. Середньорічна вартість оборотних активів, у т. ч.	133638,5	234822,0	303159,0	+169520,5	+68337,0	зб. у 2,3 р.	129,1
– запасів	41358,5	111626,0	154462,5	+113104,0	+42836,5	зб. у 3,7 р.	138,4
2.3. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	164	181	193	+29	+12	117,7	106,6
2.4. Фонд оплати праці, тис. грн	6599	9584	11941	+5342	+2357	181,0	124,6
3. Економічні показники, тис. грн							
3.1. Чистий дохід від реалізації	658830	1335683	1503461	+844631	+167778	зб. у 2,3 р.	112,6
3.2. Собівартість реалізованої продукції	561104	1194053	1362110	+801006	+168057	зб. у 2,4 р.	114,1
3.3. Витрати операційної діяльності	485155	1358676	1405634	+920479	+46958	зб. у 2,9 р.	103,5
3.4. Витрати операційної діяльності на 1 грн чистого доходу від реалізації, грн	0,74	1,02	0,93	+0,20	-0,08	127,0	91,9
3.5. Прибуток:							
- валовий прибуток	97726	141630	141351	+43625	-279	144,6	99,8
- від операційної діяльності	39831	48857	57713	+17882	+8856	144,9	118,1
- до оподаткування	23558	23229	24052	+494	+823	102,1	103,5

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) 2018 року від:		Динаміка, %, 2018 року до:	
				2016 року	2017 року	2016 року	2017 року
- чистий прибуток	19398	19058	19736	+338	+678	101,7	103,6
3.6. Продуктивність праці	4017,3	7379,5	7790,0	+3772,7	+410,5	193,9	105,6
3.7. Середньомісячна заробітна плата, грн	2377,2	2741,2	2785,1	+407,9	+43,9	117,2	101,6
3.8. Фондовіддача основних засобів, грн	31,64	55,56	54,14	+22,50	-1,42	171,1	97,4
3.9. Рентабельність, %							
- реалізації	3,576	1,739	1,600	-1,976	-0,139	—	—
- основних засобів	113,121	96,626	86,613	-26,508	-10,013	—	—
- оборотних активів	17,628	9,892	7,934	-9,694	-1,958	—	—
- виробничих ресурсів	15,251	8,974	7,268	-7,983	-1,705	—	—
- трудових ресурсів	356,993	242,373	201,424	-155,570	-40,949	—	—
- господарських ресурсів	14,627	8,653	7,015	-7,612	-1,638	—	—
- витрат операційної діяльності	4,856	1,710	1,711	-3,145	+0,001	—	—
4. Фінансові коефіцієнти						—	—
- автономності	0,091	0,106	0,168	+0,077	+0,062	—	—
- фінансової залежності	10,967	9,397	5,935	-5,032	-3,462	—	—
- абсолютної ліквідності	0,168	0,022	0,003	-0,165	-0,020	—	—
- термінової ліквідності	2,647	0,499	0,727	-1,919	+0,229	—	—
- загальної ліквідності	3,689	1,186	1,301	-2,388	+0,115	—	—

У структурі джерел формування капіталу власний капітал становить 16,8% (коефіцієнт автономності 0,168), що критично не відповідає рекомендованому значенню (понад 50 %). Втім позитивно характеризує діяльність підприємства інтенсивне зростання власного оборотного капіталу, що покликаний створювати додану вартість у 98,3 рази проти показника 2016 р.

Протягом усього періоду збільшився нерозподілений прибуток підприємства, що свідчить не лише про прибутковість діяльності, але й поступове нагромадження внутрішніх резервів ефективності.

На кінець 2016 р. у складі позикових коштів переважають довгострокові зобов'язання, тоді як на кінець 2017-2018 рр. – поточні. Це свідчить про успішність довгострокових проєктів ТОВ «Укролія».

У структурі ресурсів ТОВ «Укролія» середньорічна вартість основних засобів за 2018 р. склала 27769,5 тис. грн, що на 33,3 % більше, ніж у 2016 р. та на 15,5% більше, ніж у 2017 р. Поряд із зростанням вартості основних засобів, у

2018 р. порівняно з 2016 р. покращилася ефективність їх використання через показник фондоддачі, яка збільшилася на 22,50 грн. Водночас, рентабельність основних засобів за досліджуваний період зменшилася, що свідчить про недостатній рівень прибутковості на кожні 100 грн вартості основних засобів.

Вартість оборотних активів і запасів у їх складі збільшилася протягом 2016-2018 років. Причому порівняно з 2016 р. вартість оборотних активів зросла у 2,3 рази, запасів – у 3,7 рази.

Розширення діяльності спонукало до збільшення штату працівників ТОВ «Укролія» з 164 у 2016 р. до 193 у 2018 р., тобто на 17,7%. Правильно обрана кадрова стратегія призвела до підвищення продуктивності праці (+93,9% проти 2016 р.) та зростання середньомісячної заробітної плати (+17,2% проти 2016 р.).

Аналізуючи економічні показники за даними табл. 1.3, варто відзначити, що темп зростання чистого доходу від реалізації відстає від темпів зростання собівартості реалізації та витрат від операційної діяльності загалом. Вказане призвело до збільшення рівня витрат у 2018 р. порівняно з 2016 р та зниження прибутковості.

Позитивно слід оцінити одержання прибутку на всіх етапах формування фінансових результатів. Однак у формуванні показників рентабельності загалом спостерігається негативна динаміка, що свідчить про недостатньо ефективне використання ресурсів.

Аналізуючи фінансовий стан ТОВ «Укролія» за узагальнюючими показниками фінансової стійкості спостерігаємо дефіцит джерел фінансування для формування запасів, який визначають як різницю між величиною джерел покриття та величиною запасів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Узагальнюючі показники фінансової стійкості ТОВ «Укролія»
на кінець 2016-2018 років, тис. грн**

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) 2018 року від:	
				2016 року	2017 року
Наявність власного оборотного капіталу для формування запасів	363	17765	35666	+35303	+17901
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів	120137	47799	69692	-50445	+21893
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів	120137	47799	69692	-50445	+21893
Запаси	46557	176695	132230	+85673	-44465
Дефіцит власного оборотного капіталу для формування запасів (ΔВОК)	-46194	-158930	-96564	-50370	+62366
Дефіцит (надлишок) власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів	73580	-128896	-62538	-136118	+66358
Дефіцит (надлишок) власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів	73580	-128896	-62538	-136118	+66358
Запас нестійкості фінансового стану, днів	40,2	-34,7	-15,0	-55,2	+19,8
Дефіцит джерел фінансування на 1 грн запасів, грн	1,580	-0,729	-0,473	-2,053	+0,257
Тривимірний показник для оцінки фінансового стану	ΔВОК > 0; ΔВДПК > 0; ΔОК > 0.	ΔВОК < 0; ΔВДПК < 0; ΔОК < 0.			
	(S - 1,1,1)	(S - 0,0,0)			
	Абсолютна стійкість фінансового стану	Кризовий фінансовий стан		—	—

Отже, ТОВ «Укролія» на кінець 2017-2018 рр. має кризовий фінансовий стан: для забезпечення запасів, не вистачає зазначених джерел їх фінансування, підприємству загрожує банкрутство, оновлення запасів відбувається за рахунок коштів, які сформувалися за рахунок уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Аналізуючи загальний рівень ліквідності статей балансу, відмічаємо, що баланс ТОВ «Укролія» є неліквідним протягом 2016-2018 рр., оскільки не виконується основна умова (табл. 1.5; табл. 1.6):

$$A_1 \geq P_1; A_2 \geq P_2; A_3 \geq P_3; A_4 \leq P_4 \quad (1.1)$$

Таблиця 1.5

**Розподіл активів і джерел формування за рівнем ліквідності для
аналітичної оцінки ліквідності балансу**

Групування активів і джерел формування за рівнем ліквідності	Склад активів і джерел формування за рівнем ліквідності	Рядки у балансі (звіті про фінансовий стан)
Найбільш ліквідні активи (A1)	кошти, які використовуються для поточних розрахунків. До них відносять і короткострокові фінансові вкладення, цінні папери, які можна прирівняти до грошей	рядки 1160, 1165 другого розділу активу балансу
Активи, що швидко реалізуються (A2)	активи, що потребують певного періоду часу для їх перетворення на кошти. Це дебіторська заборгованість	рядки 1125, 1130, 1135, 1155, 1190
Активи, що реалізуються повільно (A3)	запаси та інші оборотні активи	рядки 1100 та 1110, а також ряд. 1170
Активи, що важко реалізуються (A4)	активи, які передбачено використовувати в господарській діяльності протягом тривалого періоду	статті першого розділу активу балансу («Необоротні активи» – ряд. 1095 та 1200)
Невідкладні пасиви (П1)	це кредиторська заборгованість	рядки 1615, 1620, 1625, 1630, 1660, 1690, розрахунки за дивідендами, своєчасно не погашені кредити (за даними додатку до балансу)

Продовж. табл. 1.5

Групування активів і джерел формування за рівнем ліквідності	Склад активів і джерел формування за рівнем ліквідності	Рядки у балансі (звіті про фінансовий стан)
Короткострокові пасиви (П2)	короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	рядок 1600, рядок 1610, що знаходяться в III розділі пасиву балансу («Поточні зобов'язання та забезпечення»)
Довгострокові пасиви (П3)	довгострокові зобов'язання	II розділ пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання та забезпечення», а саме ряд. 1500, 1510, 1515
Постійні пасиви (П4)	статті I розділу пасиву балансу («Власний капітал»)	ряд. 1495, а також ряд. 1520, 1525, 1660, 1665, 1700

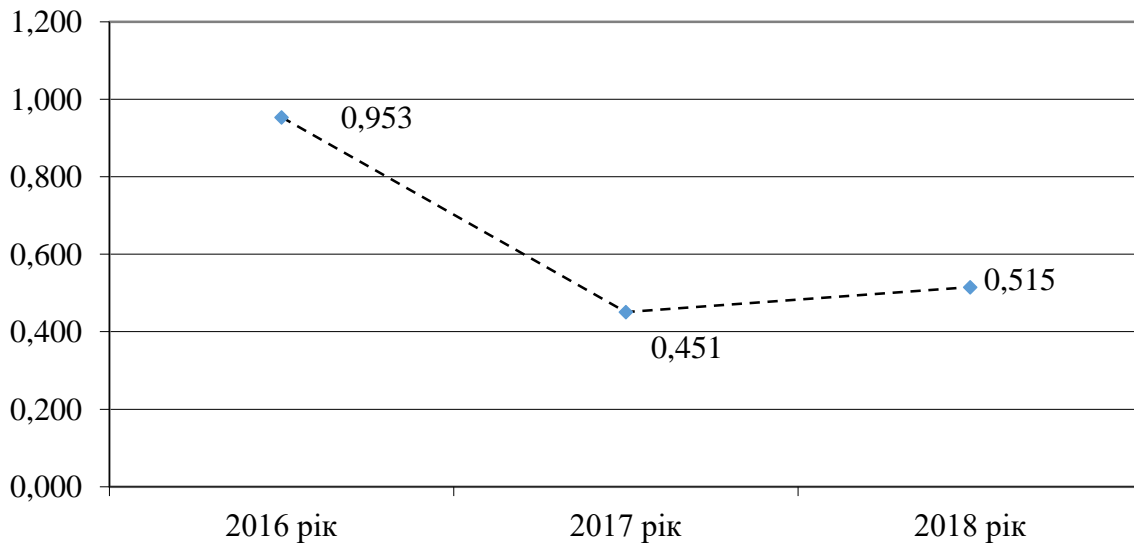
Розрахунок загального показника платоспроможності за формулою (1.2) підтверджує погіршення платоспроможності ТОВ «Укролія» (рис.1.6):

$$K_{\text{плат}} = \frac{A_1 + 0,5 A_2 + 0,3 A_3}{P_1 + 0,5 P_2 + 0,3 P_3} \quad (1.2)$$

Таблиця 1.6

**Показники ліквідності балансу ТОВ «Укролія»
на кінець 2016-2018 рр.**

Група активу	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Група пасиву	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів		
								2016 рік	2017 рік	2018 рік
A1	7518	5745	648	П1	44684	257024	231803	-37166	-251279	-231155
A2	110746	122383	168617	П2	0	0	0	+110746	+122383	+168617
A3	46557	176695	132230	П3	119774	30034	34026	-73217	+146661	+98204
A4	16138	16422	18202	П4	16501	34187	53868	-363	-17765	-35666
Баланс	180959	321245	319697	Баланс	180959	321245	319697	x	x	x

**Рис. 1.6. Коефіцієнт платоспроможності ТОВ «Укролія»
на кінець 2016-2018 рр.**

Часткові показники платоспроможності дозволяють виявити причини, що сприяли послабленню платоспроможності ТОВ «Укролія» (табл. 1.7).

За інформацією табл. 1.7 спостерігаємо, що на кінець 2018 року ТОВ «Укролія» спроможне розрахуватися за поточними зобов'язаннями на 0,3 % високоліквідними активами – грошовими коштами, на 72,7 % грошовими коштами та коштами у розрахунках.

Невідповідність коефіцієнта загальної ліквідності його рекомендованому значенню підтверджує нестачу оборотних активів для погашення поточних зобов'язань протягом всього досліджуваного періоду.

На кінець 2018 р. на 1 грн дебіторської заборгованості припадає 1,75 грн кредиторської заборгованості, що на 1,35 грн більше, ніж у 2016 р. та на 0,29 грн більше, ніж у 2017 р., що характеризує низьку ефективність управління поточними зобов'язаннями ТОВ «Укролія».

Таблиця 1.7

Показники платоспроможності ТОВ «Укролія» на кінець 2016-2018 років

Показник	Оптимі- альне значен- ня	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+; -) 2018 року від:	
					2016 року	2017 року
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,25	0,168	0,022	0,003	-0,165	-0,020
2. Коефіцієнт термінової ліквідності	0,7–0,8	2,647	0,499	0,727	-1,919	0,229
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	2–2,5	3,689	1,186	1,301	-2,388	0,115
4. Коефіцієнт ліквідності запасів	–	1,042	0,687	0,570	-0,471	-0,117
5. Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках	–	2,478	0,687	0,570	-1,908	-0,117
6. Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	–	0,403	1,455	1,753	+1,350	+0,298
7. Коефіцієнт мобільності активів	$\geq 0,5$	0,911	0,949	0,943	+0,032	-0,006
8. Відношення активів	> 1	10,213	18,562	16,564	+6,351	-1,998

У формуванні платоспроможності важливе значення має забезпеченість діяльності оборотними активами. Проте на кінець 2018 р. оборотні активи становили 94,3% валюти балансу, що характеризує порушення структури майна.

На кінець 2018 р. на 1 грн необоротних активів припадало 16,56 грн оборотних активів, що на 6,35 грн більше, ніж у 2016 р. та на 2,00 грн менше, ніж у 2017 р. Значення коефіцієнта протягом 2016-2018 рр. значно перевищує рекомендоване і підтверджує погіршення структури активів ТОВ «Укролія».

Таким чином, результати аналізу доводять, що фінансовий стан ТОВ «Укролія» на кінець 2018 р. оцінюється як кризовий, протягом 2016-2018 рр. спостерігається недостатній рівень платоспроможності та неліквідність балансу у цілому. Керівництву ТОВ «Укролія» в організації аналітичної роботи необхідно посилити увагу на стратегічному передбаченні дії внутрішніх факторів ризику. Зокрема, факторами, що впливають на збільшення ліквідності є одержання довгострокового кредиту; інвестування капіталу; збільшення прибутку;

здійснення капітальних інвестицій; скорочення дебіторської заборгованості; повернення наданих позик; продаж зайвих необоротних активів. Водночас, факторами, що впливають на зменшення ліквідності є погашення довгострокових позик; грошові виплати; погашення збитків; сплата податків; інвестиції в основні засоби; збільшення дебіторської заборгованості; погашення короткострокових кредитів; використання резервів.

Висновки за розділом 1

У I розділі дипломної роботи досліджено економічну природу ризиків, причини виникнення та чинники впливу; розкрито значення та завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками; представлено характеристику фінансово-господарської діяльності ТОВ «Укролія», постановки обліку на підприємстві.

Визначено, що у сучасній економічній літературі існують різні підходи до трактування поняття «ризик». З точки зору відображення в обліку, ризик – це ймовірність недоотримання бажаного фінансового результату. Ризик відображає як відхилення від цілей, від бажаного результату, так і можливість отримання неправильних оцінок, можливі збитки, неадекватні управлінські дії тощо.

Виявлено, що передумовами визнання ризику в обліку є: висока концентрація активів за окремими статтями; різке збільшення або зменшення залишків на рахунках запасів, грошових коштів і дебіторської заборгованості; уповільнення оборотності активів; наявність безнадійної дебіторської заборгованості; збиток як результат господарської діяльності.

Для створення ефективного процесу управління ризиками підприємство повинно мати дієву систему інформаційного забезпечення, яка необхідна для ідентифікації та оцінки ризиків. Завданнями бухгалтерського обліку в управлінні ризиками є: адекватне (згідно з ринковими реаліями) визначення вартості ресурсів в умовах дії економічних ризиків; формування достовірного інформаційного забезпечення фінансової звітності через показник балансової вартості активів і зобов'язань; методично правильна і систематична оцінка впливу ризиків на вартість ресурсів у системі управлінського обліку; достовірне визначення впливу подій після дати балансу на оцінку активів і зобов'язань; дотримання відповідності доходів і витрат при визначенні впливу економічних ризиків на фінансові результати підприємства; формування інформаційної бази для управління ризиками; достовірне й повне відображення інформації про вплив економічних ризиків на облікову політику у нефінансовій звітності.

Для подолання інформаційної обмеженості бухгалтерського обліку запропоновано дотримуватися таких етапів формування системи інформаційного забезпечення процесу управління ризиками: 1) збір інформації про господарські операції з ідентифікацією факторів їх ризиковості, 2) обробка отриманих даних з аналізом впливу наслідків ризиків на результати діяльності та достовірність показників звітності, 3) формування внутрішньої звітності з відображенням наслідків впливу ризиків на фінансові результати, 4) проведення економічного аналізу показників представленої звітності.

Вивченню зовнішніх ризиків у ТОВ «Укролія» приділено достатню увагу. Враховуючи чуттєвість бізнесу до природно-кліматичних умов, політики у сфері експорту, курсу гривні та інших валют, інших факторів, відділком економіки та планування ведеться моніторинг динаміки основних факторів впливу, оцінюються тенденції майбутніх змін. Проте вплив внутрішніх факторів діяльності ТОВ «Укролія» на ефективність діяльності практично не вивчається, що призводить до невикористаних резервів.

Результати аналізу показали, що фінансовий стан ТОВ «Укролія» на кінець 2018 р. оцінюється як кризовий, протягом 2016-2018 рр. спостерігається недостатній рівень платоспроможності та неліквідність балансу у цілому. Керівництву ТОВ «Укролія» в організації аналітичної роботи необхідно посилити увагу стратегічному передбаченні дії внутрішніх факторів ризику. Зокрема, факторами, що впливають на збільшення ліквідності є одержання довгострокового кредиту; інвестування капіталу; отримання прибутку; цільове використання амортизаційних відрахувань; скорочення дебіторської заборгованості; повернення наданих позик; продаж зайвих необоротних активів. Водночас, факторами, що впливають на зменшення ліквідності є погашення довгострокових позик; грошові виплати; отримання збитків; сплата податку на дохід від дооцінки активів; інвестиції в основні засоби; збільшення дебіторської заборгованості; погашення короткострокових кредитів; використання резервів.

РОЗДІЛ 2

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В УМОВАХ РИЗИКУ

2.1. Облікова політика підприємства та організація обліку в умовах ризику

Рішення, прийняті в системі менеджменту щодо управління ризиками, повинні бути відображенні у системі бухгалтерського обліку як факти господарської діяльності, що впливають на всі види активів, зобов'язань, та джерел їх формування. Фактичні факти господарської діяльності характеризують події, які вже відбулися, а можливі пов'язані з подіями, які можуть настати у майбутньому (у тому числі після дати балансу). Відображення цих фактів в інформаційній системі має здійснюється бути через вибір та обґрунтування методів обліку, зокрема методів: оцінки об'єктів обліку; створення резервів, визнання та розрахунку витрат на зменшення наслідків ризиків й ін. Усі вони обґрунтовуються та відображається в обліковій політиці підприємства, розробляються відповідно до внутрішніх регламентів обліку.

Якщо ставлення до формування облікової політики підприємства має формальний характер, то утворюються умови для виникнення бухгалтерського ризику як ймовірності несприятливого фінансового результату внаслідок неправильного відображення фактів господарської діяльності (неправильна інтерпретація змісту господарської операції, помилки при визначенні кореспондуючих рахунків, неточності в оцінці активів тощо), невідповідності обраної облікової політики, що застосовується на підприємстві. Бухгалтерський ризик неминуче утворюється в процедурах реєстрації, оцінки і узагальнення

інформації у грошовому вимірнику про майно, власний капітал і зобов'язання підприємства.

Тому ТОВ «Укролія» необхідно жорстко регламентувати облікові процедури, що дозволить ідентифікувати ризики і вчасно виявляти їх наслідки. Для зменшення загрози бухгалтерських ризиків важливо своєчасно і якісно проводити періодичні інвентаризації засобів підприємства та його розрахунків, документальні ревізії, застосовувати процедури внутрішнього і зовнішнього (незалежного) аудиту.

При формуванні облікової політики головному бухгалтеру ТОВ «Укролія» слід відштовхуватись від того, що в ній, в першу чергу, повинні знайти відображення всі способи ведення бухгалтерського обліку, які застосовуються на підприємстві, щодо тих питань, за якими законодавство передбачає декілька можливих варіантів ведення обліку або за якими способи ведення бухгалтерського обліку на нормативному рівні взагалі не встановлені.

При формуванні облікової політики ТОВ «Укролія», головного бухгалтера повинен виходити зі свого професійного судження та основних цілей бізнесу. Професійне судження – це думка професійного бухгалтера стосовно способів ведення бухгалтерського обліку, яка необхідна у тих випадках, коли для обліку та відображення у звітності об'єктів і фактів господарської діяльності необхідно враховувати специфіку конкретного підприємства та його діяльності.

Процес формування облікової політики ТОВ «Укролія» в умовах ризиків повинен складатися із таких етапів:

- 1) оцінка існуючого процесу збору інформації й обробки фінансової та облікової інформації;
- 2) розробка стандартів управлінського обліку (за наявними запитами управління ризиками);

- 3) розробка внутрішніх стандартів бухгалтерського обліку (за необхідністю);
- 4) узгодження управлінських і бухгалтерських аспектів облікової політики у частині управління ризиками;
- 5) взаємодія облікової політики з іншими функціями управління ризиками підприємства;
- 6) встановлення впливу облікової політики на показники фінансової звітності та фінансового стану ТОВ «Укролія» в умовах ризиків;
- 7) встановлення механізму внесення змін до облікової політики.

Методикою формування облікової політики має бути виокремлено чотири складові:

- організаційна;
- частина, яка визначає бухгалтерські стандарти;
- частина, яка визначає податковий облік;
- вимоги до зміни облікової політики.

Критична оцінка змісту і структури Наказу про облікову політику ТОВ «Укролія» № 1 від 01.01.2016 р (додаток Б) дозволили встановити відсутність поділу змісту наказу на відповідні розділи, що зумовлює втрату певної логіки розкриття інформації. Зокрема, засади організації інвентаризації зазначено наприкінці наказу; у тексті наказу визначено, що «калькуляція виробничої собівартості не складаються», а далі наведено її структуру тощо. Зміна облікових оцінок з урахуванням дії потенційних ризиків у Наказі про облікову політику ТОВ «Укролія» взагалі не висвітлено.

На нашу думку, критично важливим залишається встановлення факторів ризиків, що дозволяють співвіднести потреби користувачів інформації із можливостями розробників та об'єктивною необхідністю у висвітленні конкретних положень облікової політики ТОВ «Укролія».

Для вдосконалення організації облікового процесу ТОВ «Укролія» пропонуємо використання ОРМ-моделі формування облікової політики (рис. 2.1).

Формування облікової політики згідно ОРМ-моделі здійснюється з урахуванням трьох детермінант, тобто найважливіших чинників, які встановлюють пріоритети і конкретизують її мету, залежно від потреб споживачів облікової інформації: О – обмеження, Р – ризики, М – Можливості.

Рис. 2.1. ОРМ-модель облікової політики ТОВ «Укролія»

О – обмеження, Р – ризики, М – Можливості

Джерело: адаптовано автором

Відповідно, облікова політика ТОВ «Укролія» може формуватися з використанням таких підходів:

1) стандартизований (орієнтація на обмеження) – облікова політика, в першу чергу, заснована на дотриманні чітких умов і критеріїв, задоволення яких повинно забезпечити досягнення основної мети її використання. Це, організаційно і методологічно, найбільш простий і багато в чому формальний підхід до формування облікової політики, при якому основною умовою залишається дотримання встановлених норм і стандартів;

2) превентивний (орієнтація на ризики) – облікова політика покликана зменшити можливий негативний вплив від настання несприятливих подій в господарській діяльності підприємства. В основі її розробки покладено песимістичний сценарій розвитку ТОВ «Укролія», за якого ймовірність настання збитків оцінюється високо, а сама облікова політика розглядається як ефективний засіб мінімізації потенційних втрат;

3) перспективний (орієнтація на можливості) – облікова політика формується для якнайповнішого використання сприятливих обставин, які забезпечують зростання показників діяльності підприємства. Практичне втілення такої політики на етапі зрілості дозволяє отримати додаткові вигоди, використовуючи організаційно-методологічний інструментарій, не пов'язаний із зростанням обсягів реалізації;

4) збалансований – поєднання попередніх підходів з метою використання переваг кожного з них. Він є найбільш складним для втілення, оскільки вимагає врегулювання багатьох факторів, умов та критеріїв, потребує залучення висококваліфікованих фахівців (інколи зовнішніх консультантів) і максимально спрямований на інформаційну та обліково-методологічну підтримку прийняття ефективних управлінських рішень.

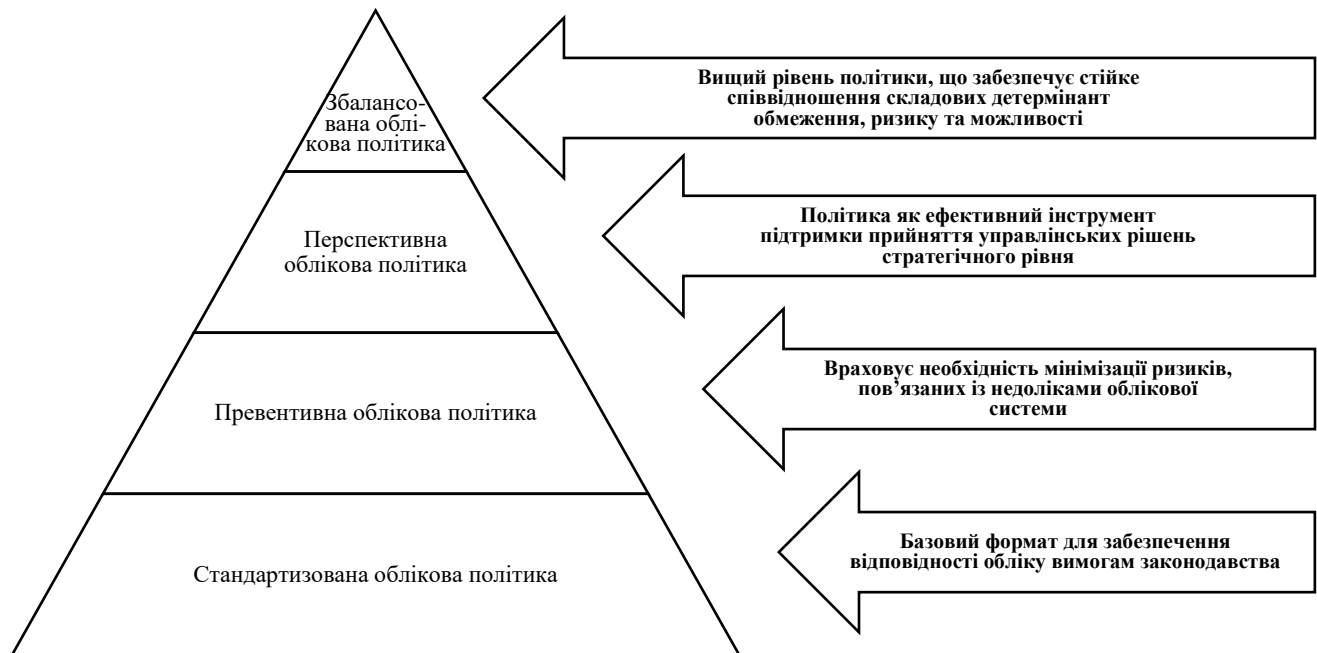
У випадку стабільного зростання ТОВ «Укролія» останній варіант є пріоритетним, що, однак не виключає ефективного використання попередніх на інших етапах його розвитку. Скажімо, на етапі зародження, найбільш доцільним може бути формування облікової політики за стандартизованим принципом, а при досягненні фази спаду використовуватиметься превентивний підхід.

Фактично, ці чотири типи облікової політики формують ієрархічну модель, залежно від їх рівня складності, технічної й функціональної інтелектуалізованості та участі в управлінні ризиками (рис. 2.2).

Чим вище знаходиться облікова політика в ієрархічній піраміді, тим складнішим та інноваційно-містким є процес її підготовки, відповідно, тим

вищими є вимоги до неї як інструменту підтримки прийняття управлінських рішень. Слід констатувати, що чинні параметри облікової політики ТОВ «Укролія» відповідають найнижчому рівню ієрархії: наказ про облікову політику побудовано для забезпечення відповідності обліку загальним вимогам законодавства. Наступний щабель формування облікової політики має бути превентивним та сприяти мінімізації бухгалтерських ризиків.

Рис. 2.2. Ієрархія рівнів облікової політики

Джерело: адаптовано автором

Під збалансованою обліковою політикою розуміємо сукупність принципів, методів і процедур, які забезпечують дотримання оптимального співвідношення детермінант обмеження, ризику та можливості для досягнення мети ведення бухгалтерського обліку.

Відповідно, базовими вимогами до збалансованої облікової політики ТОВ «Укролія» є:

1) нормативна відповідність законодавчо-інструктивним вимогам з питань обліку та оподаткування; умовам, дотримання яких покликано забезпечити якість

облікової інформації; технічним вимогам щодо оформлення та змісту Наказу про облікову політику;

2) пруденційна спрямованість – облікова політика повинна забезпечити мінімізацію суб'єктивності в оціночних судженнях та зменшення інших ризиків, які виникають у зв'язку з динамічністю умов середовища для недопущення недостовірності облікової інформації;

3) продуктивна гнучкість, яка виявляється у здатності використання сприятливих нагод для покращення фінансово-економічних показників діяльності та забезпечення стабільного функціонування підприємства (установи, організації) обліковими засобами.

Специфіка управління ризиками полягає у широті обліково-інформаційного забезпечення. Наявність надійної інформації дозволяє оперативно приймати оптимальні рішення для забезпечення фінансової та економічної безпеки ТОВ «Укролія». Існуюча методологія і нормативне забезпечення обліку в управлінні ризиками потребують вдосконалення для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі. Безумовно, провідну роль у цьому відіграє інформація бухгалтерського обліку. Але лише у поєднанні із аналітичною складовою та процедурами внутрішнього контролю така інформація буде релевантною для ризик-менеджменту.

На нашу думку, облікова інформація для управління ризиками має відповідати таким вимогам:

- точно та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції підприємства;

- надавати користувачам інформацію про поточний та перспективний стан, динаміку розвитку та фінансовий стан підприємства, тенденції розвитку та зміни конкурентного середовища;

- виявляти вплив окремих чинників (факторів ризику) на формування, використання та кругообіг активів і капіталу;
- забезпечувати внутрішній контроль діяльності;
- формувати базу вихідної інформації для оцінки ризиків;
- сигналізувати про виявлення суттєвих змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, які можуть вказувати на момент виникнення чи реалізації певної загрози (ризiku).

Сучасна практика менеджменту пропонує виділити такі елементи організації обліково-інформаційного забезпечення управління економічними ризиками: правовстановлюючі документи; договірна політика; матеріали зовнішніх та внутрішніх перевірок; облікова політика підприємства та організація бухгалтерського обліку; дані первинного обліку; дані фінансового обліку та звітності; дані податкового обліку; дані статистичного обліку; кредитна політика підприємства; орендні операції; дані позабалансового обліку; дані внутрішньогосподарського контролю; дані управлінського аналізу; дані фінансового аналізу; інформаційні системи підприємства; інша необлікова інформація (табл. 2.1).

За запропонованим підходом інформаційне забезпечення управління ризиками на основі обліку ТОВ «Укролія» є системою збору, підготовки, реєстрації та обробки даних первинного, бухгалтерського фінансового, податкового, статистичного та управлінського обліку, а також дані аналітичних розрахунків та необлікової інформації з метою прийняття на їх основі управлінських рішень, направлених на забезпечення захисту економічних інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз. Для реалізації поставлених завдань необхідно внести зміни до повноважень працівників бухгалтерії ТОВ «Укролія» (табл. 2.2).

Наведені пропозиції щодо функцій бухгалтерії для цілей управління ризиками спрямовані на збереження капіталу ТОВ «Укролія», захист інтересів його власників, прийняття раціональних управлінських рішень та забезпечення прибутковості, а також розвиток інформаційної функції бухгалтерського обліку в системі управління підприємством.

Таблиця 2.1

Елементи організації обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками ТОВ «Укролія»

Джерело: адаптовано автором

Елементи організації обліково-інформаційного забезпечення	Склад обліково-інформаційного забезпечення	Зміст інформації	Економічні ризики підприємства
1.Правовстановлюючі документи	Статут, ліцензії, свідоцтво про державну реєстрацію, довідка про реєстрацію, ліцензії, патенти, торгові марки, документи на право власності майна	Інформація про склад власників підприємства, види діяльності, ліцензії та патенти	Ризики, пов'язані із втратою майна, безпекою організації бізнесу
2.Договірна політика	Договори на поставку товарів, зовнішньоекономічні контракти, договори на переробку давальницької сировини тощо	Інформація про ефективність договірної політики підприємства	Ризики, пов'язані із несвочасним виконанням домовленостей з контрагентами
3.Матеріали зовнішніх та внутрішніх перевірок	Акти ревізії, акти податкової перевірки, акти перевірки незалежного аудиту інші акти перевірок; матеріали інвентаризації активів та зобов'язань	Інформація про типові помилки підприємства та можливі штрафні санкції, про стан контролю за збереженням майна	Ризики втрати майна та нерационального витрачання коштів на оплату штрафів та пені
4.Облікова політика підприємства та організація бухгалтерського обліку	Наказ про облікову політику підприємства та організацію бухгалтерського обліку, облікові реєстри щодо списання матеріальних цінностей, нарахування амортизації, створення резервів тощо	Інформація про обрану облікову політику та її дотримання, інформація про наявність системи контролю за рухом документів	Ризик недостовірності та несвочасності облікової інформації
5.Система документообігу	Графіки документообігу первинних та зведених документів та звітності, облікові реєстри аналітичного обліку (картки, книги, відомості)	Інформація щодо контролю руху активів на території підприємства	Ризик розкрадання майна та зловживань в матеріальній сфері
6.Дані первинного обліку	Первинні документи, облікові розрахунки, виробничі звіти, матеріальні звіти	Інформація про своєчасність реєстрації господарських операцій, правильність оцінки первинних операцій, достовірність кореспонденції рахунків, наявність необхідних реквізитів	Ризик фальсифікації господарських операцій та їх оцінки Ризик розкрадання майна

Продовж. табл. 2.1

7. Дані фінансового обліку	Первинні документи, дані аналітичного та синтетично-го бухгалтерського обліку, виробничі звіти, матеріальні звіти, звітність підприємства	Інформація про достовірність бухгалтерських записів та розрахунків щодо формування собівартості продукції, достовірності розрахунків, правильності оцінки доходів та витрат, оцінки вартості майна та визначення результатів	Ризик недостовірності облікової інформації та нерационального документообігу, ризик наявності незаконних операцій
7.1. Облік необоротних активів	Первинні документи, дані аналітичного обліку, матеріальна відповідальність, матеріали інвентаризації	Інформація про склад, оцінку та рух активів	Ризик втрати та недостовірної оцінки майна
7.2. Облік запасів	Первинні документи, дані аналітичного обліку, матеріальна відповідальність, матеріали інвентаризації	Інформація про склад, оцінку та рух активів	Ризик недостовірності оцінки запасів
7.3. Облік грошових коштів	Первинні документи, облікові реєстри	Інформація про достовірність та законність руху грошових коштів	Ризик зловживання в сфері готівкових та безготівкових розрахунків
7.4. Облік доходів, витрат та фінансових результатів	Первинні документи, облікові реєстри, матеріальні звіти	Інформація про достовірність оцінки доходів та витрат, визначення фінансових результатів	Ризик недостовірності облікових даних
7.5. Облік капіталу	Статутні документи, облікові реєстри	Інформацію про склад, структуру та вартість власного капіталу	Ризик недостовірності оцінки власного капіталу
7.6. Облік розрахунків	Первинні документи, дані аналітичного обліку, матеріали інвентаризації	Інформація про оцінку довгострокових та поточних зобов'язань, правильність списання заборгованості, по якій закінчився термін позовної давності; достовірність оцінки заборгованості; достовірність розрахунку за векселями, за давальницькими операціями та бартерними операціями, консигнаційними та комісійними операціями	Ризик несвоєчасних розрахунків з дебіторами та кредиторами
7.7. Облік розрахунків з оплати праці	Кадрові документи, облікові реєстри нарахування основної та додаткової заробітної плати, відпускних, оплати за листами непрацездатності тощо	Оцінка рівня заробітної плати	Ризик підвищеної плинності кадрів та витоку конфіденційної інформації
8. Дані податкового обліку	Дані первинного обліку, облікові реєстри, податкові декларації, акти перевірки достовірності розрахунків з бюджетом	Інформація про систему оподаткування підприємства	Ризик податкових ускладнень, махінацій з фінансовими ресурсами
9. Дані статистичного обліку	Форми статистичної звітності	Інформація для аналізу ефективності господарської діяльності	Ризик неефективності бізнесу
10. Кредитна політика	Кредитні договори, договори застави, обґрунтування, матеріали щодо руху	Інформація для оцінки ефективності використання кредитних коштів	Ризик махінацій з кредитними коштами,

підприємства	кредитних коштів, інформація про активи підприємства		ризик не-своєчасного повернення кредитних коштів
11.Орендні операції	Договори оренди Облікові реєстри Первинні документи	Інформація про ефективність орендних операцій (операційна оренда, лізинг, оренда державного майна)	Ризик зловживань в операціях з майном
13. Дані позабалансового обліку	Первинні документи, облікові реєстри	Інформація про давальницькі та орендні операції, зобов'язання підприємства, наявність майна на відповідальному зберіганні та інше	Ризик фальсифікації господарських операцій та махінацій з фінансовими ресурсами
14. Дані внутрішньогосподарського контролю (аудиту)	Внутрішні звіти підрозділів підприємства, графік документообігу внутрішньої управлінської інформації, протоколи засідання ради директорів, наглядової комісії, загальних зборів акціонерів тощо	Інформація про ефективність внутрішнього контролю в системі управління	Ризик витoku економічної інформації, неправомірних управлінських рішень Ризик відсутності внутрішнього контролю
15. Дані управлінського аналізу	Аналіз виробництва та реалізації, аналіз основних засобів та ефективності їх використання, аналіз руху та ефективності використання матеріальних цінностей, аналіз труда та заробітної плати, аналіз витрат діяльності та собівартості продукції, аналіз фінансових результатів	Горизонтальний та верти-кальний аналіз основних показників господарської діяльності підприємства. Оцінка ефективності виробництва та реалізації, ефективності використання активів, трудових ресурсів та рентабельності бізнесу	Ризик зниження рентабельності та доведення до банкрутства
16. Дані фінансового аналізу	Аналіз структури активу та пасиву балансу підприємства. Аналіз фінансової незалежності. Аналіз ліквідності та плато-спроможності. Аналіз ділової активності.	Оцінка основних фінансових показників та можливостей ймовірності банкрутства підприємства	Ризик ймовірності банкрутства
17. Інформаційні системи підприємства	Аналіз рахунків обліку основ-них засобів та нематеріальних активів, склад інформаційних програм, схеми роботи, графік документообігу, системи захисту інформації	Аналіз технічної складової інформаційної безпеки	Ризик втрати інформаційної безпеки
18. Необлікова інформація	Інформація відділу кадрів, технічна та технологічна документація, результати лабораторних досліджень, матеріали контролю якості тощо	Аналіз руху та складу кадрів, аналіз технічного стану об'єктів нерухомості, аналіз якості сировини та готового продукту тощо	Кадровий ризик Інноваційний ризик Комерційний ризик

Таблиця 2.2

**Повноваження працівників бухгалтерії ТОВ «Укролія»
в процесі управління ризиками**

Джерело: пропозиції автора

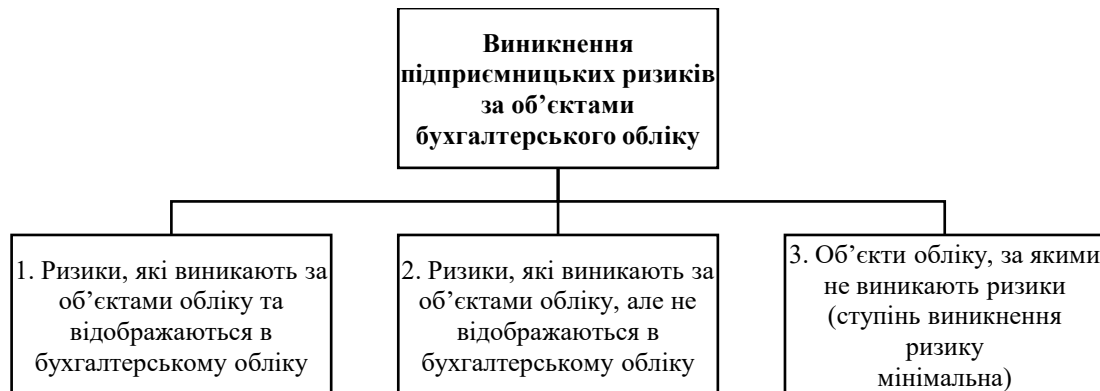
Етап процесу управління ризиками	Роль бухгалтерії ТОВ «Укролія»
Аналіз ризиків: 1) виявлення; 2) оцінка	ідентифікація можливих наслідків ризикових операцій, оцінка ймовірності їх настання; формування обліково-аналітичного забезпечення управління; визначення вимог до методів впливу на ризики
Підбір методів впливу на ризики	оцінка фінансових наслідків вибору методів впливу на ризики на основі сформованого обліково-аналітичного забезпечення
Прийняття рішення щодо методу впливу на ризики	регулювання розміру можливих збитків внаслідок ризикових операцій
Вплив на ризики (зменшення, збереження, передача)	відображення в бухгалтерському обліку операцій за результатами прийнятих управлінських рішень щодо впливу на ризики; розрахунок податкових наслідків прийнятих рішень та фінансових результатів діяльності; надання відповідної інформації управлінському персоналу
Контроль за виконанням прийнятих рішень та результатами впливу на ризики	здійснення бухгалтерського контролю за достовірністю та законністю відображених в обліку господарських операцій з впливу на ризики

Таким чином, облікова політика та основні засади організації обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками ТОВ «Укролія» утворюють цілісну інформаційну систему, що об'єднує методи та технології усіх видів обліку, аналізу та внутрішнього контролю з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам діяльності підприємства та його сталому розвитку.

2.2. Особливості обліку операцій в умовах ризику

Управління ризиками діяльності ТОВ «Укролія» зумовлює необхідність використання достовірної інформації для прийняття рішень з відповідним рівнем релевантності. Бухгалтерські рахунки є одиницями накопиченої інформації про об'єкти бухгалтерського обліку. Тому на рахунках бухгалтерського обліку можуть відображатися лише ті ризики, які пов'язані з веденням господарської діяльності підприємства – підприємницькі ризики. Вигівською Н. Г. запропоновано розглядати три групи рахунків бухгалтерського обліку з огляду на відображення підприємницького ризику (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Ситуації виникнення підприємницьких ризиків за об'єктами на рахунках бухгалтерського обліку

Джерело: [11]

Головним критерієм розмежування бухгалтерських рахунків за ступенем виникнення підприємницьких ризиків є отримання певних видів витрат, перевищення яких над доходами може призвести до отримання негативного результату (збитку). Найбільшу групу ризиків становлять підприємницькі ризики, які відображаються або підлягають відображенню в бухгалтерському обліку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Підприємницькі ризики ТОВ «Укролія», які відображаються на
рахунках бухгалтерського обліку**

Вид підприємницького ризику	Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)
Операційні ризики: Виробничий ризик	10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», Рахунки 2 Класу «Запаси», 23 «Виробництво», 24 «Брак у виробництві», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 65 «Розрахунки за страхуванням», 94 «Інші витрати операційної діяльності», 97 «Інші витрати»
Ризик неплатоспособності, ризик невиконання господарських договорів партнерами	18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», 34 «Короткострокові векселі одержані», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів», 944 «Сумнівні та безнадійні борги», 949 «Інші витрати операційної діяльності», 07 «Списані активи»
Інфляційний ризик	10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 72 «Втрати від зменшення корисності активів», 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій», 976 «Списання необоротних активів», рахунки 2 Класу «Запаси», 946 «Втрати від знецінення запасів», 949 «Інші витрати операційної діяльності», 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»
Валютний ризик	302 «Готівка в іноземній валюті», 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті», 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті», 332 «Грошові документи в іноземній валюті», 334 «Грошові кошти в дорозі», 342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній Валюті», 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», 68 «Розрахунки за іншими Операціями», 945 «Втрати від операційної курсової Різниці», 97 «Інші витрати»
Комерційний (ціновий) ризик	20 «Виробничі запаси», 21 «Поточні біологічні активи», 22 «МШП», 25 «Напівфабрикати», 26 «Готова продукція», 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва», 28 «Товари», 34 «Короткострокові векселі одержані», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 94 «Інші витрати операційної діяльності», 97 «Інші витрати»
Ризик сфери забезпечення та обслуговування виробництва	92 «Адміністративні витрати»
Ризик втрат під час перевезення та зберігання продукції	93 «Витрати на збут»
Списання витрат від операційних ризиків	791 «Результат операційної діяльності»

Вид підприємницького ризику	Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)
Фінансові ризики: Відсотковий ризик	50 «Довгострокові позики», 51 «Довгострокові векселі видані», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди», 55 «Інші довгострокові зобов'язання», 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 95 «Фінансові витрати», 97 «Інші витрати»
Депозитний ризик	313 «Інші рахунки в національній валюті», 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті», 97 «Інші витрати»
Валютний ризик	502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», 504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті», 506 «Інші довгострокові позики банків в іноземній валюті», 512 «Довгострокові векселі, видані в іноземній Валюті», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди», 55 «Інші довгострокові зобов'язання», 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті», 604 «Відстрочені короткострокові кредити в іноземній валюті», 606 «Прострочені позики в іноземній валюті», 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті», 622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті», 95 «Фінансові витрати», 97 «Інші витрати»
Ризик неплатоспроможності	03 «Контрактні зобов'язання», 042 «Непередбачені зобов'язання», 43 «Резервний капітал», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів»
Запобігання втрат від фінансових ризиків	65 «Розрахунки за страхуванням»
Списання витрат від фінансових ризиків	792 «Результат фінансових операцій»
Інвестиційні ризики: Ризик фінансових інвестицій (зниження прибутковості)	14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 35 «Поточні фінансові інвестиції», 96 «Втрати від участі в капіталі», 97 «Інші витрати»
Ризик реальних інвестицій Інноваційний ризик	15 «Капітальні інвестиції», 65 «Розрахунки за страхуванням»
Списання витрат від інвестиційних ризиків	793 «Результат іншої діяльності»
Запобігання втрат від інвестиційних ризиків	65 «Розрахунки за страхуванням»

Друга група ризиків характеризується господарськими операціями, за якими можуть виникати підприємницькі ризики, та які не знаходять свого відображення на рахунку бухгалтерського обліку (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Підприємницькі ризики ТОВ «Укролія», які виникають за об'єктами обліку, але не відображаються в бухгалтерському обліку

Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)	Характеристика підприємницького ризику
10 «Основні засоби»	Інфляційний ризик, який виникає у орендодавця при фінансовій і операційній оренді та свідчить про зниження очікуваних доходів від операцій з оренди внаслідок знецінення грошової одиниці в умовах інфляційної економіки
39 «Витрати майбутніх періодів»	Ризик у сфері виробництва або забезпечення, який пов'язаний із зупинкою підготовчих до виробництва робіт в сезонних галузях промисловості
30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках», 33 «Інші кошти»	Виникають наступні фінансові ризики: 1) інфляційний ризик – полягає у можливості знецінення реальної вартості грошових активів, що зберігаються; 2) ризик ліквідності – ймовірність знецінення грошових активів підприємства; 3) ризик не платоспроможності – неможливість швидко здійснити розрахунки із-за тимчасової відсутності грошових коштів у необхідній кількості
40 «Зареєстрований (пайовий) капітал»	Виникають інфляційний ризик, який свідчить про знецінення реальної вартості статутного (пайового) капіталу, а також ризик неплатоспроможності, що виникає при неоплаті внесків до статутного капіталу засновниками
50 «Довгострокові позики», 51 «Довгострокові векселі видані», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди», 55 «Інші довгострокові зобов'язання», 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями»	Даним об'єктам бухгалтерського обліку притаманні операційні та фінансові ризики в частині ризику залежності та ризику неплатоспроможності, що свідчить про неможливість здійснення розрахунків за довгостроковими і поточними зобов'язаннями. Відсутність коштів на поточному рахунку підприємства є причиною виникнення цих видів ризиків
54 «Відстрочені податкові зобов'язання», 64 «Розрахунки за податками та платежами»	Виникає два види ризиків: 1) ризик неплатоспроможності, який свідчить про неспроможність підприємства в даний час розрахуватися з державою за податками та платежами; 2) інформаційний ризик, пов'язаний з викривлення інформації з нарахування та сплати податків і платежів

Шифр і назва бухгалтерського рахунку (об'єкт обліку)	Характеристика підприємницького ризику
66 «Розрахунки за виплатами працівникам»	Через відсутність грошових коштів на підприємстві виникає ризик неплатоспроможності, який не відображається в обліку, але для його зниження використовують шляхи уникнення: 1) методом реалізації програм додаткового пенсійного забезпечення; 2) рахунок створення резерву на оплату відпусток тощо
90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати»	Виробничий ризик, пов'язаний із зростанням матеріальних втрат на продукцію, що може бути зумовлено перевитратою матеріалів, сировини, палива, енергії через неточність нормативів витрачання запасів та некваліфікованість, необізнаність виробничого персоналу. Це, в свою чергу, призводить до зниження запланованих обсягів виробництва і реалізації продукції, підвищення собівартості та ціни на продукцію, до виникнення збитків, до зниження показників рентабельності продукції та продажу внаслідок підвищення ціни на продукцію. Всі вищевказані факти є факторами виникнення комерційного ризику, який спричинений перевищенням собівартості продукції над доходами, отриманими від її реалізації

Третя група ризиків ТОВ «Укролія» характеризується наступними бухгалтерськими рахунками (за об'єктами обліку), за якими зовсім не виникають підприємницькі ризики або ж ступінь їх виникнення зводиться до мінімуму (реалізація таких ризиків призводить до незначних втрат): 16 «Довгострокові біологічні активи», 17 «Відстрочені податкові зобов'язання», 42 «Додатковий капітал», 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)», 45 «Вилучений капітал», 46 «Неоплачений капітал», 48 «Цільове фінансування і цільове надходження», 67 «Розрахунки з учасниками», 69 «Доходи майбутніх періодів», 70 «Доходи від реалізації», 71 «Інший операційний дохід», 72 «Дохід від участі в капіталі», 73 «Інші фінансові доходи», 74 «Інші доходи», 02 «Активи на

відповідальному зберіганні», 05 «Гарантії та забезпечення надані», 06 «Гарантії та забезпечення отримані», 09 «Амортизаційні відрахування».

За вищенаведеними рахунками не виникає негативного результату, бо значна частина з них свідчить про вже отриманий підприємством дохід. У визначенні даної категорії простежується думка, що ризик може виникати і при отриманні позитивного результату. На нашу думку, якщо підприємство вже отримало дохід, то понесений ризик анулюється позитивним результатом, адже, головна мета будь-якої підприємницької діяльності – це отримання прибутку.

Отже, необхідність відображення в обліку підприємницьких ризиків спричинена: по-перше, вимогами до повноти інформації про стан та результати діяльності підприємства; по-друге, потребою підприємства у запобіганні критичного стану та, як наслідок, підвищує ризик настання банкрутства.

Моніторинг та контроль факторів потенційного ризику діяльності ТОВ «Укролія» є одним із ключових завдань управління, ефективність здійснення якого суттєво впливає на показники стабільності та прибутковості підприємства в цілому. В бухгалтерському обліку вартісна форма врахування ризиків в оцінці активів і зобов'язань виражається через формування резервів.

Формування та оцінка резервів здійснюються або на індивідуальній або на груповій (портфельній) основі. На різних етапах формування резервів (моніторинг ризику, оцінка вартості активу та власне відображення в обліку) під очікувані або зазначені збитки один і той самий актив може оцінюватись як на індивідуальній основі, так і груповій. Залежності від особливостей активу та зобов'язання, внутрішніх та зовнішніх обставин резерву також змінюються.

Так, створення резерву сумнівної заборгованості є зобов'язанням кожного підприємства. Підприємство самостійно в обліковій політиці обирає методику нарахування резерву сумнівних боргів. Проте у ТОВ «Укролія» умови визначення резерву сумнівних боргів не встановлено. На наш погляд, правильне узагальнення інформації про резерви сумнівних боргів є ефективним механізмом забезпечення

стабільної діяльності ТОВ «Укролія», дотримання принципу безперервності. У зв'язку з цим управлінський персонал підприємства повинен приділяти питанням розрахунку та обліку резервів належну увагу. Створення резерву у ТОВ «Укролія» потрібне тому, що важливе значення при цьому відіграє достовірність інформації. Якісні характеристики інформації прямо або опосередковано можуть впливати на прийняття управлінських рішень у межах окремих суб'єктів господарювання.

Згідно з ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» нарахування резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід) у складі інших операційних витрат.

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [41] нарахування суми резерву сумнівних боргів відображається за дебетом субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» у кореспонденції з кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Таким чином, сума резерву в момент його створення є іншими операційними витратами підприємства і, відповідно, впливає на фінансові результати діяльності підприємства.

Первинним документом для нарахування резерву сумнівних боргів є розрахунок бухгалтерії. Критерії сумнівності та письмові підтвердження визнання дебіторської заборгованості сумнівною у ТОВ «Укролія» можуть бути наступні (табл. 2.5).

За П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [69] поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. Між тим, П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачає, що поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою

реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Таблиця 2.5

**Письмові підтвердження визнання дебіторської заборгованості
сумівною у ТОВ «Укролія»**

Джерело: узагальнено автором

Критерії сумнівності	Джерело інформації	Документи, що визначають доцільність нарахування резерву сумнівних боргів
Прострочення терміну оплати	Договори або рахунки	Акт інвентаризації дебіторської заборгованості; договір на постачання продукції (товарів), виконання робіт, надання послуги; документи. Які підтверджують про виконання договору, Акт приймання передачі;
Порушення справи про визнання боржника банкрутом	Постанова суду	Рішення суду про відмову в позові до підприємства-дебітора про стягнення заборгованості; виписка з Державного реєстру юридичних осіб про ліквідацію підприємства-дебітора; довідка органів Міністерства внутрішніх справ про неможливість розшуку підприємства-дебітора

На сьогоднішній день П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» виділяє два методи визначення величини резерву сумнівних боргів:

- застосування абсолютної суми сумівної заборгованості. Даний метод є найпростішим в розрахунках, оскільки не потребує застосування будь-яких коефіцієнтів та статистичних даних. Розмір резерву визначається в сумі заборгованості тих дебіторів, платоспроможність яких викликає сумніви. Наприклад, керівництву ТОВ «Укролія» стає відомо, що судом порушена справа про банкрутство дебітора. Заборгованість такого дебітора визнається сумівним боргом, і на суму цієї заборгованості створюється резерв. Однак при цьому необхідно дуже пильно стежити не лише за інформацією про банкрутство підприємства, а й про його платоспроможність. Крім того, процедуру формування резерву саме за цим методом не встановлено й існують неврегульовані питання щодо створення статті резерву на початок звітнього року та подальшого її коригування;

- застосування коефіцієнту сумнівності. Даний метод ґрунтується на формуванні резерву сумнівних боргів з використанням розрахункового показника – коефіцієнта сумнівності. Даний метод більш врегульований П(С)БО, оскільки в його тексті присутні формули розрахунку коефіцієнта сумнівності. Для використання даного методу не має значення кількість дебіторів.

При виключенні (списанні) безнадійної дебіторської заборгованості з активів слід одночасно зменшити величину резерву сумнівних боргів (п. 11 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [69]). Відповідно списання безнадійної дебіторської заборгованості відображається, зокрема, бухгалтерським записом за дебетом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» у кореспонденції з кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Отже, створення резерву сумнівної заборгованості є необхідним і дає можливість відображати у фінансовій звітності реальний стан дебіторської заборгованості ТОВ «Укролія» в умовах ризику непогашення дебіторської заборгованості.

У складі власного капіталу відповідно до законодавства й установчих документів підприємства утворюється резервний капітал на покриття можливих у майбутньому непередбачених збитків. Резервний капітал фактично є запасним фінансовим джерелом, що створюється як гарантія безперебійної роботи ТОВ «Укролія» і дотримання інтересів третіх осіб. Чим більший резервний капітал, тим більшу можливість маневру одержує керівництво ТОВ «Укролія» при подоланні збитків.

Для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу підприємства призначено рахунок 43 «Резервний капітал». Основним джерелом формування резервного капіталу є чистий прибуток, що відображається в обліку за дебетом рахунку 443 «Прибуток, використаний у звітному році» і кредитом рахунку 43 «Резервний капітал». Основними напрямками використання резервного капіталу ТОВ «Укролія» є покриття збитків звітного періоду, непокритих

нерозподіленим прибутком, що відображається в обліку за дебетом рахунку 43 «Резервний капітал» та Кредитом рахунку 442 «Непокриті збитки». Аналітичний облік капіталу ведеться в розрізі напрямів формування (використання). У ТОВ «Укролія» облік резервного капіталу не ведеться, що не суперечить чинному законодавству, але порушує принцип обачності в організації облікового забезпечення управління ризиками.

Ще одним проявом врахування ризиків в обліку є відображення гарантійних зобов'язань. Основна діяльність ТОВ «Укролія» не пов'язана із обов'язковістю утворення гарантійних зобов'язань. Однак, аналізуючи інші види діяльності, прописані у Статуті ТОВ «Укролія» (додаток А) варто рекомендувати керівництву розглянути питання про доцільність утворення відповідного резерву (за умови здійснення відповідних господарських операцій).

Під час передання товару/результатів роботи покупцеві продавець має гарантувати його якість на визначений договором або законом строк (гарантійний строк) (ст. 675 і ст. 859 Цивільного кодексу України). Зокрема, згідно зі ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі виявлення протягом гарантійного строку недоліків товару покупець (споживач) має право вимагати від продавця (або виробника): пропорційного зменшення ціни; безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; відшкодування витрат на усунення недоліків товару.

Якщо ж недоліки товару будуть істотними, то покупець може вимагати від продавця (або виробника): розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми; заміни товару на такий самий товар або на аналогічний, серед наявних у продавця (виробника), товар.

Виконання таких зобов'язань потребує чималих витрат. Тому підприємству-продавцю важливо своєчасно створити забезпечення на виконання гарантійних зобов'язань. За п. 13 П(С)БО 11 «Зобов'язання», забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат, зокрема на виконання

гарантійних зобов'язань. Забезпечення створюється в разі виникнення внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена. Гарантійне обслуговування, гарантійний ремонт або заміна є саме такими зобов'язаннями.

Отже, підприємства, які беруть на себе гарантійні зобов'язання, повинні створювати відповідні забезпечення. Якщо забезпечення не створювали, то це розглядатимуть як помилку (див. лист Мінфіну від 22.04.2016 р. № 31-11410-06-5/11705). Водночас згідно з п. 8 П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», гарантійне забезпечення можуть не створювати суб'єкти малого підприємництва, які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів і витрат відповідно до податкового законодавства (платники єдиного податку 3-ї групи) та суб'єкти мікропідприємництва.

Для обліку резерву гарантійних забезпечень Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачено субрахунок 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань» (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Відображення в обліку резерву (забезпечення) для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на виконання гарантійних зобов'язань

ТОВ «Укролія» (за умови здійснення відповідних операцій)

Джерело: узагальнено автором

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Нарахування резерву на гарантійний ремонт реалізованої продукції	93	473
Використання запасів для гарантійного ремонту	473	20
Використання резерву на гарантійний ремонт на оплату вартості послуг третіх осіб для здійснення такого ремонту	473	631, 685
Нарахування заробітної плати працівникам, які здійснюють гарантійний ремонт	473	661
Нарахування єдиного соціального внеску на заробітну плату працівників, які здійснюють гарантійний ремонт	473	651

Виконання гарантійних зобов'язань часто пов'язане із заміною раніше реалізованих товарів (продукції). Для цього потрібно в бухгалтерському обліку відобразити повернення таких товарів: за дебетом субрахунку 704 відображається вартість повернених покупцем продукції і товарів, а за кредитом – списання дебетового обороту на рахунок 79 «Фінансові результати».

З метою підвищення оперативності управлінського процесу у виявленні ризиків, а також здійснення оцінки ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому вітчизняні науковці пропонують виокремити рахунки-індикатори можливих втрат і потенційних вигід, які можуть мати місце в результаті дії ризику. М. В. Якіменко запропоновано до використання нові рахунки бухгалтерського обліку: 479 «Забезпечення витрат, спричинених дією ризику», 073 «Списані інші активи в результаті непередбачених подій», 051 «Гарантії та забезпечення надані від основної діяльності» та 052 «Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій». Вченою удосконалено підхід до відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку в умовах ризику, який передбачає обов'язкову реєстрацію ознаки ризиковості на рахунках-індикаторах з метою подальшого формування інформації про вплив ризиків на фінансові результати суб'єкта господарювання (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Відображення в обліку операцій з визначення фінансових результатів в умовах ризику (на прикладі операцій з відображення одержаних штрафів та створених забезпечень)

Джерело: адаптовано автором

№ з/п	Зміст господарської операції	Чинна практика		Пропозиції М. В. Якіменко		Особливості запропонованого підходу
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	
Облік доходів у вигляді нарахованих штрафів						
1.	Відображено доходи у вигляді штрафів та пені за порушення умов договору	374, 377	715	374, 377	715.x	Одним із розрізів аналітики є обов'язкове позначення доходу на ознаку ризиковості

№ з/п	Зміст господарської операції	Чинна практика		Пропозиції М. В. Якіменко		Особливості запропонованого підходу
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	
2.	Відображено нараховані доходи у вигляді штрафів та пені на позабалансовому обліку	—	—	041	—	Для управління потенційні грошові кошти, які ще не надійшли на підприємство відображаються на позабалансовому обліку
3.	Одержано грошові кошти в рахунок оплати визнаних штрафів та пені	301, 311	374, 377	301, 311	374, 377	—
4.	Списано нараховані доходи у вигляді штрафів та пені з позабалансового обліку	—	—	—	041	Після фактичного зарахування грошових коштів, даний актив списується
Витрати на створення гарантійних забезпечень						
5.	Створено резерв забезпечення гарантійних зобов'язань	93	473	93.x	473	Одним із розрізів аналітики є обов'язкове позначення витрат на ознаку ризиковості
6.	Зарезервовано грошові кошти для покриття витрат при виконанні гарантійних зобов'язань	—	—	313.x	311	Здійснюється для фактичного, а не лише формального створення забезпечення, а також впевненості в здатності виконання наданих гарантійних зобов'язань
7.	Відображено створені гарантії	—	—	052	—	Відображаються лише при резервуванні коштів
8.	Відображено витрати на виконання гарантійних зобов'язань	473	685, 20	473	685, 20	—
9.	Використано грошові кошти при виконанні гарантійних зобов'язань	—	—	685	313.x	При виконанні наданих гарантій, використовуються раніше зарезервовані грошові кошти
10.	Списано відображені раніше гарантійні забезпечення	—	—	—	052	Даний рахунок списується при використанні раніше створених гарантійних забезпечень
Списання доходів і витрат на фінансові результати						
11.	Списано доходи та витрати, які виникли в умовах ризику на фінансові результати діяльності за умов дії ризику	—	—	794.1 715.x	93.x 794.1	Це дозволить відокремити доходи та витрати, які виникли в результаті дії ризику
12.	Переведено фінансові результати до складу фінансових результатів операційної діяльності	—	—	791 794.1	794.1 791	Дана процедура необхідна для формування інформації в розрізі видів господарської діяльності
13.	Списано доходи та витрати на фінансові	791 715	93 791	—	—	—

№ з/п	Зміст господарської операції	Чинна практика		Пропозиції М. В. Якіменко		Особливості запропонованого підходу
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	
	результати					
14.	Визначено фінансовий результат – прибуток (збиток)	791 (442)	441 (791)	791 (442)	441 (791)	–

Так, при проставленні ознаки ризиковості для рахунків-індикаторів активів, капіталу та зобов'язань, інформація, що відображається на даних рахунках, аналізуватиметься на предмет характеру дії ризику, ймовірності появи ризику в майбутньому, залежності встановленого ризику від окремих дій посадових осіб, тощо.

Для такого аналізу запропоновано до рахунку 79 «Фінансові результати» введення нового субрахунку 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій», на який списуватимуться лише ті доходи та витрати, які мають ознаку ризиковості операції, а усі інші доходи та витрати списуватимуться відповідно до діючої на сьогодні методики на інші субрахунки до рахунку 79 «Фінансові результати».

Субрахунок 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій» виступатиме в ролі транзитного у зв'язку з тим, що після списання на нього усіх доходів та витрат з ознакою ризиковості, він закриватиметься на інші субрахунки до рахунку 79 «Фінансові результати».

Для виконання такої умови запропоновано субрахунок 794 «Результат діяльності від непередбачуваних подій» вести за такими аналітичними рахунками:

- результат операційної діяльності;
- результат фінансових операцій;
- результат іншої діяльності.

Це дозволить формувати в системі бухгалтерського обліку одночасно фінансові результати як в розрізі видів господарської діяльності, що передбачено чинним законодавством, так і визначати ті з них, які виникли в результаті настання ризикової події.

2.3. Розкриття інформації про ризики підприємства у фінансовій звітності

Фінансова звітність є практично єдиним джерелом інформації, що повинно об'єктивно і достовірно відображати результати фінансово-господарської діяльності підприємства. Проте, високі темпи змін зовнішнього середовища призводять до невизначеності, нестійкості та, як наслідок, виникнення ризиків, що значно ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень на підставі фінансової звітності.

Логіка господарської діяльності показує, що невизначеність найбільш реально проявляється у процесі формування фінансової звітності та прийняття за її даними управлінських рішень, внаслідок чого виникають ризики. Тому їх відображення є невід'ємним елементом фінансової звітності підприємства.

Слід відзначити, що на сьогодні недостатньо вивчено вплив господарських ризиків на надійність фінансової звітності. Необхідність розкриття інформації про невизначеності і ризики, які супроводжують діяльність підприємства, регламентована як в МСФЗ, так і в GAAP. Але вимоги щодо відображення цієї інформації носять загальний характер і не регламентують обов'язкового розкриття як величини ризиків, наслідків їх дії, так і способів управління ними.

На думку Засадного Б. А. [39], одними з найбільших ризиків для бухгалтерів українських компаній, які застосовують МСФЗ, є ризик недотримання базових принципів бухгалтерського обліку під час відображення інформації про господарську діяльність у фінансовій звітності, а також ризик правильності застосування професійного судження під час відображення господарських операцій відповідно до їх сутності.

Подання у фінансовій звітності даних про ризики і про наслідки їх дій здійснюється в несистематизованому вигляді. Багато з ризиків описуються тільки на якісному рівні. Високий ступінь достовірності бухгалтерської інформації

неможливо досягти, описуючи в звітності тільки наявність ризиків, тому для підвищення прогностичних якостей бухгалтерської інформації доцільно здійснювати оцінку ризиків і їх впливу на надійність звітності.

При розкритті інформації про ризики господарської діяльності підприємства доцільно враховувати вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». З огляду на особливу значимість фінансових ризиків, пов'язаних з рішеннями підприємства щодо вибору об'єктів інвестування, джерел фінансування та інших рішень фінансового характеру, у складі фінансових ризиків доцільно виділити наступні групи: ринкові ризики; кредитні ризики та ризики ліквідності.

ТОВ «Укролія» не подає і не оприлюднює фінансову звітність з урахуванням вимог М(С)ФЗ, а тому опис ризиків діяльності має закритий характер. В якості заходів щодо зниження ризиків пропонуємо незалежні перевірки господарських операцій головним бухгалтером або зовнішніми фахівцями з бухгалтерського обліку та аудиту. Це особливо необхідно щодо об'єктів бухгалтерського обліку, за якими в законодавстві відбулися зміни або є невизначеність. Застосовувані способи і прийоми документальної перевірки є непрямым доказом достовірності облікової інформації. Ці заходи повинні здійснюватися перманентно, систематично і бути спрямовані, перш за все, на управління факторами внутрішнього середовища, якими ТОВ «Укролія» може керувати.

Протягом останніх років концептуальною основою для підготовки звітності у багатьох компаніях світу вважається концепція сталого розвитку, зміст якої полягає у тому, щоб зробити розвиток компанії стійким і переконатися, що він задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. При цьому рівноправно мають поєднуватися економічні, соціальні, екологічні та інші чинники, а суспільство – отримувати інформацію про важливі зрушення і прогрес компаній зі сталого

розвитку. Основою для її підготовки слугує так званий облік для сталого розвитку (sustainability accounting), що поєднує різні методи реєстрації, обробки та підготовки нефінансової інформації для потреб зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів і регулюється через звітність про управління.

Так, новацією практики обліку та управління діяльності підприємств України у 2019 р. стало запровадження Звіту про управління. Він дозволяє судити про прозорість діяльності суб'єкта господарювання, доброчесність намірів у бізнесі, повноту виконання зобов'язань перед працівниками, клієнтами, державою і суспільством.

Нова ідеологія підготовки звітності про управління, підтримана інвестиційним співтовариством і прихильниками концепції сталого розвитку, передбачає застосування інтегрованого підходу до оприлюднення інформації. Наразі фінансова звітність розглядається обмеженим каналом комунікації менеджменту із зацікавленими сторонами, оскільки містить, переважно, історичну фінансову інформацію і не дає можливості вийти за межі ретроспективного аналізу досягнутих результатів. Водночас інформація про поточну діяльність ТОВ «Укролія», передумови та чинники її успіху, стратегію і перспективи розвитку залишається нерозкритою, у тій частині яка б не видавала комерційних таємниць та не впливала негативно на бізнес. Це заважає зацікавленим сторонам приймати рішення про інвестиції та чинить перешкоди для ефективного управління бізнесом на ринку виробництва олії та тваринних жирів. Для забезпечення ефективності діяльності підприємства повинна формуватися звітність, що дозволяє здійснювати моніторинг та управління ризиками.

Процес управління ризиками на основі обліку повинен відповідати тактичним, а найбільше стратегічним завданням розвитку підприємства з урахуванням забезпечення його економічної безпеки. Вказане передбачає відповідне відображення інформації про ризики у звітності.

З цією метою Директивою № 2013/34/ЄС [32] передбачено складання управлінського звіту, як важливого елементу фінансової звітності, який повинен містити достовірний огляд розвитку, ефективності діяльності та стану підприємства, а також опис основних ризиків і невизначеностей, з якими воно стикається. Огляд повинен містити збалансований і комплексний аналіз розвитку, ефективності діяльності та стану підприємства, з урахуванням його розміру та складності господарської діяльності. Аналіз може містити як фінансові, так і нефінансові ключові показники ефективності, що стосуються конкретного напрямку діяльності, включаючи інформацію стосовно природоохоронних і кадрових питань.

Згідно з Директивою 2014/95/ЄС управлінський Звіт не повинен застосовуватися до малих і середніх підприємств [32]. Ці норми знайшли своє відображення у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [38].

У 2019 році великі та середні підприємства вперше мають подати Звіт про управління разом з річною фінансовою звітністю за 2018 рік, лише мікропідприємства та малі підприємства звільняються від його подання. Порядок складання та подання даного Звіту регулює Міністерство фінансів України. 12.11.2018 р. Міністерство фінансів України оприлюднило Методичні рекомендації зі складання звіту про управління [62]. Звіт про управління не тотожний фінансовій звітності або приміткам до неї, він є самостійним звітом з власною метою, й подається раз на рік.

Як й в Європі, Звіт про управління не містить затвердженої структури або форми, певних обов'язкових показників, підходів до складання або подачі інформації. Одночасно в п. 1 ст. 19 Директиви 2014/95/ЄС зазначено, що компанії можуть використовувати національні, загальноєвропейські або міжнародні

рамкові підходи, і в такому разі, підприємства зобов'язані вказати, на які саме вони спираються.

Враховуючи різні підходи до систематизації інформації в Звіті про управління за різними нормативно-правовими актами, нами проведено узагальнюючий аналіз, де за основу взято 10 основних напрямів співставності інформації згідно з Методичними рекомендаціями [62] (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Структура Звіту про управління ТОВ «Укролія»
за чинними нормативно-правовими актами**

Джерело: узагальнено автором

Категорії інформації	Нормативно-правові акти			
	МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (від 01.01.2012р.)	Директива № 2013/34/ЄС (від 27.06.2013р.)	Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності (грудень 2013 р.)	Методичні рекомендації зі складання звіту про управління (від 12.11.2018р.)
Організаційна структура та опис діяльності підприємства	—	+	+	+
Результати діяльності	—	+	+	+
Ліквідність та зобов'язання	—	+	-	+
Екологічні аспекти	—	+ конкретно не деталізуються	+ зовнішнє середовище, результати діяльності	+
Соціальні аспекти та кадрова політика	—	+ конкретно не деталізуються	+ Зовнішнє середовище, Результати діяльності	+
Ризики	+	+ Ризик ліквідності	+ Ризики та можливості	+

Категорії інформації	Нормативно-правові акти			
	МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (від 01.01.2012р.)	Директива № 2013/34/ЄС (від 27.06.2013р.)	Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності (грудень 2013 р.)	Методичні рекомендації зі складання звіту про управління (від 12.11.2018р.)
			управління	
Дослідження та інновації	-	+	+ Управління	+
Фінансові інвестиції	—	+	+ Бізнес модель	+
Перспективи Розвитку	—	+	+ Стратегія та розподіл ресурсів	+
Корпоративне управління	—	+ Звіт про корпоративне управління	+ Управління	+
Політика хеджування	—	+	—	—

Аналізуючи дані табл. 2.5, можна зазначити, що запропоновані елементи змісту Звіту про управління Методичними рекомендаціями відповідають напрямкам систематизації та співставності інформації за Директивою № 2013/34/ЄС та Міжнародними стандартами з інтегрованої звітності [59].

Розкриття нефінансової інформації, наприклад, цілі та політики щодо управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання є складовою МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності» й одночасно Звіту про управління згідно Директиви № 2013/34/ЄС.

Враховуючи сучасні дослідження науковців, складання Звіту про управління доцільно здійснювати у п'ять етапів:

I. Підготовчий етап, який включає визначення: мови Звіту, ресурси та часовий період, рівень верифікації; обсягу консолідації даних; груп зацікавлених сторін (стейкхолдерів); тем, що становлять найбільший інтерес; установ і

організацій, для яких окреслені теми є найактуальнішими; проведення серії зустрічей (індивідуальних, конференцій, семінарів, громадських слухань, інтерактивних інтернет-форумів та/або опитувань, консультацій і круглих столів) із представниками державної та місцевої влади, комерційних партнерів, споживачів й інших зацікавлених сторін для вивчення їхньої позиції та очікувань; вибір конкретних експертів для запрошення до діалогу; створення робочої групи з різних відділів для підготовки Звіту (до складу групи залучають представників різних відділів).

II. Збір та перевірка інформації, який включає: процес збору даних, що повинен бути зафіксований на підприємстві окремою процедурою; формування базової сукупності ключових показників; визначення джерел інформації (які включають інформацію звітів компанії, фінансову та бухгалтерську інформацію, звітів із закупівель, екологічні огляди і, можливо, оцінку екологічного та соціального впливу компанії, звіти щодо кількості, якості й відгуків із проведених тренінгів, оцінка рівня задоволеності співробітників тощо); систематизацію даних та їх структурування; аналіз і перевірку даних.

III. Написання та оформлення Звіту здійснюється відповідальним за складання, яким може бути як працівник підприємства, так і зовнішній експерт; а також складається текстова частина Звіту, ілюстративна частина (графіки, таблиці, коментарі), яка розширює його комунікативні цілі.

IV. Аудит і верифікація Звіту включає проведення внутрішнього аудиту, опитувань зацікавлених сторін і / або незалежної зовнішньої аудиторської перевірки, виправлення виявлених недоліків; разом з тим країни-члени можуть вимагати проведення додаткової перевірки інформації незалежним експертом, який надає висновки щодо такого роду інформації.

V. Публікація Звіту та забезпечення його доступності для зацікавлених сторін забезпечується розміщенням окремою сторінкою на сайті компанії (або сайті для свого нефінансового звіту); розміщенням адреси та контактів для

надсилання коментарів із зазначенням контактної особи з питань підготовки Звіту; розповсюдженням Звіту серед головних стейкхолдерів (організація круглих столів, прес-конференцій, розсилка прес-релізів як серед співробітників, так і серед медіа та інших зовнішніх стейкхолдерів, повідомлення для інвесторів, реклама, мейли й інші форми комунікації); здійснення оцінки залученої кількості стейкхолдерів, які канали комунікації виявилися найефективнішими і скільки було отримано коментарів, які можна включити в управління соціальною відповідальністю й у наступний цикл звітування.

При складанні Звіту про управління суттєвого значення набуває взаємодія підрозділів компанії у процесі діяльності, яка забезпечує поліпшення репутації та іміджу, підвищення стійкості за рахунок зниження ризиків, зростання ефективності окремих бізнес-процесів, у поліпшенні інвестиційної привабливості за рахунок підвищення довіри до компанії і підвищення її капіталізації, утримання кваліфікованих кадрів.

Складання Звіту про управління забезпечить ефективність стратегічного й тактичного менеджменту підприємства, координацію і комунікацію усіх підрозділів.

Нами узагальнено ризики сталого розвитку ТОВ «Укролія» які підлягають розкриттю у Звіті про управління (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Ризики сталого розвитку ТОВ «Укролія», які підлягають розкриттю
у Звіті про управління**

Джерело: сформовано автором

Групи ризиків	Зовнішні		Внутрішні	
	прямої дії	непрямої дії	об'єктивні	суб'єктивні
Економічні (операційні, фінансові, інвестиційні)	нестабільність економічної політики; зміна кон'юнктури ринків;	зміни в територіальному розподілі та приналежності	непередбачені зміни в процесі виробництва; НТП	помилки при реалізації економічних рішень

Групи ризиків	Зовнішні		Внутрішні	
	прямої дії	непрямої дії	об'єктивні	суб'єктивні
	непередбачені дії контрагентів			
Екологічні	нестабільність екологічної політики	нестабільність екологічних умов; непередбачувані сили природи та клімат; стихійні лиха	зниження продуктивності праці	помилки при прийнятті рішень
Соціальні	нестабільність соціальної політики	нестабільність соціальних умов	організація праці; відсутність мотивації	некомпетентність трудових ресурсів; недотримання трудових обов'язків
Суцільного впливу на сталий розвиток	нестабільність, суперечливість законодавства; непередбачені дії державних органів; нестабільність зовнішньої політики	нестабільність політичних умов	зниження врожайності; відсутність підрозділів підприємства (маркетинговий, тощо)	технологічні ризики; помилки при реалізації ризикованих рішень
Обліково-аналітичного забезпечення	звітність про сталий розвиток	система документообігу	облікова політика підприємства та організація бухгалтерського обліку; дефіцит інформаційного забезпечення	правовстановлюючі документи

Наведений перелік у табл. 2.9 не вичерпує варіанти ризиків ТОВ «Укролія», орієнтованого на сталий розвиток. Відповідний остаточний список повинен визначатися з урахуванням специфіки економічної діяльності, екологічного впливу, соціальної безпеки та обраної облікової політики. Поряд з корпоративною фінансовою звітністю, показники сталого розвитку мають відображатися у Звіті про управління, це допоможе зацікавленим сторонам компанії ухвалювати зважені рішення, що базуються на структурованій належним чином обліковій інформації та розвиненій бізнес-аналітиці.

Висновки за розділом 2

У другому розділі дипломної роботи визначено основні засади формування облікової політики та організації обліку в умовах ризику; досліджено підходи до обліку операцій в умовах ризику; визначено порядок розкриття інформації про ризики діяльності підприємства у фінансовій звітності.

Облікова система, яка пов'язана з аналізом, оцінкою і відображенням в ній фактів, пов'язаних з економічними ризиками, дає змогу забезпечувати формування тих розділів корпоративної звітності, які відображають сукупність економічних, соціальних і екологічних чинників. Критична оцінка змісту і структури Наказу про облікову політику ТОВ «Укролія» № 1 від 01.01.2016 р. дозволила встановити відсутність поділу змісту наказу на відповідні розділи, що зумовлює втрату певної логіки розкриття інформації. Зокрема, порядок організації інвентаризації зазначено наприкінці наказу; у тексті наказу визначено, що «калькуляція виробничої собівартості не складається», а далі наведено її структуру тощо. Зміна облікових оцінок з урахуванням дії потенційних ризиків у Наказі про облікову політику ТОВ «Укролія» взагалі не висвітлено.

Запропоновано ОРМ-модель формування облікової політики на основі трьох детермінант: обмеження; ризику; можливості. Відповідно до них, облікова політика може формуватися з використанням таких підходів: стандартизований (орієнтація на обмеження); превентивний (орієнтація на ризики); перспективний (орієнтація на можливості); збалансований (поєднання усіх попередніх).

Слід констатувати, що чинні параметри облікової політики ТОВ «Укролія» відповідають найнижчому рівню ієрархії: наказ про облікову політику побудовано для забезпечення відповідності обліку загальним вимогам законодавства. Наступний щабель формування облікової політики має бути превентивним та сприяти мінімізації бухгалтерських ризиків.

Збалансована облікова політика є найбільш прогресивною і складається із сукупності принципів, методів і процедур, що забезпечують дотримання оптимального співвідношення детермінант обмеження, ризику та можливості для досягнення мети ведення бухгалтерського обліку.

Для удосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками ТОВ «Укролія» запропоновано зміни до повноважень працівників бухгалтерії в розрізі етапів процесу управління ризиками.

У роботі досліджено три групи рахунків бухгалтерського обліку з огляду на відображення ризику: 1) які прямо відображають підприємницькі ризики; 2) за якими можуть виникати підприємницькі ризики; 3) за якими зовсім не виникають підприємницькі ризики або ж ступінь їх виникнення зводиться до мінімуму.

У бухгалтерському обліку вартісна форма врахування ризиків в оцінці активів і зобов'язань виражається через формування резервів. У роботі досліджено відображення в обліку резерву сумнівних боргів, резерву (забезпечення) для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на виконання гарантійних зобов'язань ТОВ «Укролія» (за умови здійснення відповідних операцій в рамках неосновної діяльності) та резервного капіталу. Розкрито порядок відображення в обліку операцій з визначення фінансових результатів в умовах ризику (на прикладі операцій з відображення одержаних штрафів та створених забезпечень).

Директивою № 2013/34/ЄС передбачено складання управлінського звіту, який повинен містити достовірний опис основних ризиків і невизначеностей. З метою опису основних ризиків діяльності ТОВ «Укролія» у Звіті про управління нами узагальнено ризики сталого розвитку досліджуваного підприємства. Складання Звіту про управління забезпечить ефективність стратегічного й тактичного менеджменту підприємства, координацію і комунікацію усіх підрозділів.

РОЗДІЛ 3

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення оцінки ризиків підприємства

В умовах економічної невизначеності та ризику бухгалтерський облік як інформаційна складова системи управління не відповідає завданням, що ставить перед ним менеджмент. Управління ризиками здійснюється менеджерами інтуїтивно та у відриві від інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. Це спонукає до необхідності розробки інформаційно-аналітичної системи ТОВ «Укролія», яка б надавала інформацію для оцінки ризику менеджерам різних рівнів.

Одне з перших трактувань підходу до оцінки ризику запропонував Мільтон Фрідмен. Він розглядав проблему розрахунку (оцінки) рівня ризику крізь призму теорії корисності. Фрідмен зазначав, що в умовах спадаючої корисності і наявності ризику звичайні принципи максимізації не можуть бути використані, оскільки необхідна певна податкова плата у вигляді компенсації за фактор ризику. Рішення, пов'язані з ризиком Фрідмен класифікував так: невеликий ризик, пов'язаний із заздалегідь відомим результатом; помірний ризик без великих доходів і витрат; великий ризик, пов'язаний із великими доходами або збитками.

Фрідмен виходив із припущення, що кожне підприємство має певну систему переваг, яка може бути описана функцією, що дає чисельні значення різним альтернативам.

Сучасний процес аналізу та оцінки ризику складається з виявлення всіх ризиків, властивих досліджуваному підприємству, оцінювання їх рівня та аналізу

отриманих результатів керівництвом. Таким чином, оцінка є кількісним виміром рівня виявлених ризиків і супроводжується обчисленням ймовірності та розмірів можливих збитків.

Результати аналізу ризиків є підставою з прийняття рішення стосовно доцільності здійснення підприємства окремих видів діяльності (реалізації окремих проєктів), внаслідок чого застосовуються методи захисту від можливих збитків, що забезпечуватиме потенційних партнерів і контрагентів необхідною їм інформацією. Проведений аналіз дає змогу розробити програму ризик-менеджменту – заходів із запобігання ризиків, зниження або компенсації їх рівня, а також нейтралізації можливих негативних наслідків.

В сучасних умовах серед вітчизняних і закордонних вчених немає єдиного підходу до вибору методів аналізу економічних ризиків та оцінки їх рівня. Дослідження та оцінка ризику – це комплексний процес, в якому основними є кількісний і якісний аналізи.

Якісний аналіз ризику – це ідентифікація всіх можливих видів економічних ризиків на основі загальної класифікаційної системи, визначення факторів, що впливають на їх рівень при здійсненні певного виду діяльності, а також потенційних областей виникнення і прояву ризику та виявлення негативних наслідків, які можуть виникнути при його настанні. Результатом якісного аналізу ризику є обґрунтування доцільності та ефективності певної господарської операції, прийняття рішення із зниження рівня ризику та принципів управління ним.

Кількісний аналіз економічних ризиків безпосередньо пов'язаний з оцінкою їх рівня та полягає у використанні кількісних критеріїв, призначених для отримання відповідних оцінок рівня ризику і в абсолютних, і у відносних величинах. Для кількісного аналізу ризику використовуються такі методи: статистичний, експертних оцінок, аналогій, дерево рішень, рейтинговий та розрахунково-аналітичний. Серед них слід виділити найбільш поширений –

статистичний метод, який надає математичний апарат для розрахунку статистичних характеристик тих економічних показників, які перебувають під впливом випадкових факторів і класифікуються як випадкові величини. Мова йде про математичне сподівання (очікуване значення), моду, дисперсію, напівдисперсію, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації, коефіцієнти асиметрії та ексцесу. Ці показники дають не лише загальну статистичну оцінку випадкової величини, а й утворюють систему кількісних оцінок ризику.

Під час кількісного оцінювання економічних ризиків слід враховувати те, що реалізація одного виду економічного ризику не обов'язково вплине на виникнення іншого, а максимально можливі втрати підприємства не повинні перевищувати його фінансових можливостей.

Оскільки кількісний аналіз ризиків є логічним продовженням і доповненням до якісного, то для отримання найефективніших результатів обов'язково слід поєднувати ці два підходи:

1. Комплексний метод оцінки ризиків передбачає, вимірювання ризику в абсолютних і відносних величинах на основі показників діяльності підприємства.
2. За систематичним методом ризик оцінюється коефіцієнтом β (коефіцієнтом чуттєвості), що визначає рівень коливань у результатах діяльності галузі стосовно результатів діяльності ринку чи всієї економіки.
3. Сутність статистичних методів оцінки ризиків полягає у визначенні вірогідності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду і встановленні області (зони) ризику, коефіцієнту ризику тощо. Перевагами статистичних методів є можливість аналізувати і оцінювати різні варіанти розвитку подій і враховувати різні чинники ризиків в рамках одного підходу. Основним недоліком цих методів вважається необхідність використання в них імовірнісних характеристик.

Практикою поширене застосування наступних статистичних методів: оцінка вірогідності виконання, аналіз вірогідного розподілу потоку платежів, дерево рішень, імітаційне моделювання ризиків, а також технологія «Risk Metrics» тощо.

3.1. Метод оцінки вірогідності виконання дозволяє дати спрощену статистичну оцінку вірогідності виконання рішень або вирішення шляхом розрахунку частки виконаних і невиконаних рішень в загальній сумі прийнятих рішень.

3.2. Метод аналізу імовірнісних розподілів потоків платежів дозволяє при відомому розподілі вірогідності для кожного елементу потоку платежів оцінити можливі відхилення вартостей потоків платежів від очікуваних. Потік на найменшу варіацію вважається менш ризиковим.

3.3. Дерево рішень зазвичай використовуються для аналізу ризиків подій, що мають осяжне або розумне число варіантів розвитку. Вони особливо корисні в ситуаціях, коли рішення, що приймаються у момент часу $t=n$, дуже залежать від рішень, прийнятих раніше, і, у свою чергу, визначають сценарії подальшого розвитку подій.

3.4. Імітаційне моделювання є одним з найпотужніших методів аналізу; у загальному розумінні це процес проведення на ЕОМ експериментів з математичними моделями складних систем реального світу. Імітаційне моделювання використовується в тих випадках, коли проведення реальних експериментів, вимагає значних витрат і є нездійсненними на практиці. Крім того, необхідна інформація у випадках, коли відсутні фактичні дані, замінюється величинами, отриманими в процесі імітаційного експерименту (тобто тими, що генеруються комп'ютером).

3.5. Технологія «Risk Metrics» розроблена компанією «J.P. Morgan» для оцінки ризиків ринку цінних паперів. Методика має на меті визначення міри впливу ризиків на подію через обчислення «міри ризику», тобто максимально

можливої потенційної зміни ціни портфеля, що складається з різного набору фінансових інструментів, із заданою вірогідністю і за заданий проміжок часу.

Варіація – зміна кількісних показників при переході від одного варіанту результату до іншого. Дисперсія – міра відхилення фактичного знання від його середнього значення. Середнє очікуване значення – це визначення величини події, яка пов'язана з невизначеною ситуацією. Воно є середньозваженою всіх можливих результатів, де вірогідність кожного результату використовується як частота, або вага, відповідного значення. Таким чином обчислюється той результат, який імовірно очікується.

4. Аналітичні методи дозволяють визначити вірогідність виникнення втрат на основі математичних моделей і використовуються в основному для аналізу ризику інвестиційних та інноваційних проектів. Можливе використання таких методів, як аналіз чутливості, метод коректування норми дисконту з врахуванням ризику, метод еквівалентів, метод сценаріїв та інші.

4.1. Аналіз чутливості зводиться до дослідження залежності результатного показника від варіації значень показників, що беруть участь в його визначенні. Використання даного методу дає відповіді на наступні запитання: наскільки може відхилитися значення однієї або кількох вхідних величин від заданих значень за умови, що результатний показник не вийде за припустимі межі; наскільки зміниться значення результатного показника при заданому відхиленні однієї або кількох вхідних величин від заздалегідь установлених їх значень?

4.2. Метод коректування норми дисконту з врахуванням ризику є найбільш простим і внаслідок цього найбільш вживаним на практиці. Основна його ідея полягає в коректуванні деякої базової норми дисконту, яка вважається безризиковою або мінімально прийнятною. Коректування здійснюється шляхом збільшення величини необхідної премії за ризик.

4.3. За допомогою методу достовірних еквівалентів здійснюється коректування очікуваних значень потоку платежів шляхом введення спеціальних

знижуючих коефіцієнтів з метою приведення очікуваних надходжень до величини платежів, отримання яких практично не викликає сумнівів і значення яких може бути достовірно визначено.

4.4. Метод сценаріїв дозволяє поєднати дослідження чутливості результатного показника з аналізом імовірнісних оцінок його відхилень. За допомогою цього методу можна отримати досить наочну картину для різних варіантів подій. Він є розвитком методики аналізу чутливості, оскільки включає одночасну зміну декількох чинників.

5. Методи експертних оцінок є комплексом логічних і математико-статистичних методів і процедур з обробки результатів опитування групи експертів, причому результати опиту є єдиним джерелом інформації. Методи експертної оцінки ризику мають перевагу в умовах дефіциту інформації. Головна умова досконалої експертної оцінки – виключення взаємного впливу експертів один на одного (так звана дельфійська процедура).

6. Метод оцінки фінансової стійкості (аналізу доцільності витрат) орієнтований на оцінку фінансової стійкості підприємства і на ідентифікацію на цій основі потенційних зон ризику. Виділяють два різновиди методу: 1) фіксація фінансового стану підприємства (оцінка фінансової стійкості); 2) зіставлення фінансової стійкості підприємства до і після впровадження аналізованого проекту (оцінка доцільності витрат). Віднесення фактичного або прогнозованого (у результаті впровадження проекту) стану підприємства до однієї з областей фінансової стійкості (нестійкості), і відповідно, областей ризику, виконується на основі аналізу достатності обігових коштів (власних або позикових) для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з виконанням розглянутих видів діяльності (проектів).

7. Рейтинговий метод оцінки передбачає можливість підбору коефіцієнтів, виходячи з конкретної мети аналізу. Отже, система рейтингової оцінки складається з таких елементів: системи оціночних коефіцієнтів; шкали ваги цих

коефіцієнтів (якщо у ній є необхідність); шкали оцінки значень одержаних показників; формули розрахунку остаточного рейтингу.

Рейтинговий метод є найбільш пристосованим для оцінки ризику в умовах розбудови ринкових відносин. Наявність у рейтинговій оцінці певних еталонних значень передбачає, що рейтинг обчислюється методом відстаней або різниць між реальним та еталонним значеннями. При визначенні остаточного рейтингу ранжуються не значення, а відстані.

8. Нормативний метод базується на використанні системи фінансових коефіцієнтів, таких як: коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності, коефіцієнт імобілізації, коефіцієнт покриття. Нормативний метод оцінки дає змогу визначити ступінь ризику з максимальною точністю: порівняння з нормативом відбувається за шкалою «низький ризик», «нормальний ризик», «високий ризик».

9. Фундаментальний метод передбачає, що загальний фінансовий ризик розраховують за допомогою фундаментальних показників: мінливості прибутковості активу, малих розмірів компанії (P/BV), незбалансованого зростання (ROE вище чим коефіцієнт збалансованого зростання) та інші. Виходячи з головних цілей компанії, таких як прибутковість, стабільність, безпека, значимими є внутрішні і зовнішні чинники – це структура витрат на одну гривню виручки; періодичність операційних процесів і торгової політики в стосунках з дебіторами і кредиторами; додаткова вартість капітальних вкладень; структура фінансування. Ці кратні чинники завдяки аналітичній обробці піддаються мінливості, яка вимірюється по кожному чиннику як міра розчленування значень ключових орієнтирів (деталізація по ROE). Опис вимірників ризику, що відображають фундаментальні параметри стану підприємства, можна проілюструвати за допомогою деталізації показника рентабельності власного капіталу (ROE).

Отже, в основу оцінки економічного ризику за фундаментальним методом покладено структурну формалізацію показників за факторним аналізом, а саме обчислення міри ризику за допомогою значимих обставин, значимих кратних чинників, які кількісно можна виміряти або ідентифікувати.

Інтерпретацією фундаментального методу є метод оцінки ризику за Шарпе, що базується на величині очікуваного прибутку, яка враховує статистичні дані про його рівень протягом певного часового тренду. Разом із розподілом ризику на систематичний і не систематичний введення в розрахунок показника очікуваного прибутку було на той час революційним досягненням. За Шарпе, величина очікуваного прибутку визначається виходячи з середньогалузевої норми доходності і тенденції розвитку ринку в цілому.

10. Метод аналогів використовується у тому випадку, коли вживання інших методів за будь-яких причин є неприйнятним. Метод використовує базу даних аналогічних об'єктів для виявлення загальних залежностей і перенесення їх на досліджуваний об'єкт. Аналогові методи оцінки ризику полягають у використанні даних про розвиток аналогічних напрямків діяльності у минулому. Для цього може використовуватися звітність підприємства за минулі роки, дані публікацій, страхових компаній тощо. Отримані таким чином результати детально аналізуються з метою виявлення потенційних факторів ризику, базуючись на попередньому досвіді.

Отже, дослідження існуючих на сучасному етапі розвитку методів оцінки ризику дає змогу стверджувати, що вони не вирішують одного з головних питань, яке стоїть перед суб'єктом ризику: оцінки в умовах обмеженості інформаційного контуру з урахуванням індивідуальних особливостей певної ситуації. Необхідним, на нашу думку, є введення групи індикаторів неекономічного характеру.

Незалежно від тривалості прогностного періоду, безпосередньо оцінка господарського ризику ТОВ «Укролія» включає такі етапи, як: ідентифікація ризиків, якісна оцінка ризиків, кількісна оцінка ризиків. Окрім відмінностей в

ідентифікації та якісній оцінці ризиків, важливим є те, що при кількісній оцінці короткострокових та довгострокових ризиків, більшість методів, які успішно використовуються для оцінки перших ризиків, виявляються неефективними або взагалі неспроможними для оцінки других, і навпаки. Основними причинами цього є сутнісні відмінності у чинниках короткої та тривалої дії (насамперед, інертність та характер випадкового процесу (марковський або ні), а також відмінності у основних джерелах інформації для оцінки ризиків.

При цьому основними джерелами отримання інформації для ідентифікації та оцінки ризиків короткої дії є дані управлінського бухгалтерського обліку ТОВ «Укролія». Необхідна інформація отримується як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, основу яких становить інформація бухгалтерського обліку і звітності.

Джерелами внутрішньої інформації про рівень ризику діяльності підприємства та його певних господарських операцій можуть бути: форми бухгалтерської та статистичної звітності; первинні документи, безпосередньо пов'язані з проведенням певних господарських операцій, їх юридичним оформленням та супроводом; регістри синтетичного та аналітичного обліку, узагальнюючі документи, аналітичні розрахунки; форми та регістри виробничого (управлінського) обліку і звітності (у тому числі й оперативної).

При довгостроковому прогнозуванні ризиків у більшості сучасних моделей використовуються ризикоутворюючі чинники (показники) тривалої дії (структура капіталу, співвідношення заборгованостей, ліквідність підприємства, його ділова активність, рентабельність діяльності, доля контролюваного ринку тощо).

Порівняно з ризиками короткої дії, показники, що використовуються для довгострокової оцінки ризиків, є більш інертними, тобто такими, вплив на які в короткому періоді неможливий або вкрай обмежений. Для ТОВ «Укролія» вони носять глобальний характер, на відміну від чинників короткострокової дії. Слід також відмітити, що ризикоутворюючі чинники тривалої дії не носять ознак марковських випадкових процесів, тобто є процесами «з пам'яттю», що неодмінно

має враховуватися при кількісній їх оцінці. Основними джерелами інформації для оцінки таких ризиків є фінансова та статистична звітність ТОВ «Укролія», а також загальна макроекономічна та галузева інформація.

У табл. 3.1 систематизовано основні методичні прийоми отримання інформації про можливі внутрішні ризики ТОВ «Укролія». Ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз бізнесу, в т.ч. мінімізація ризиків, пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією є основним завданням обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством.

Таблиця 3.1

Основні методи ідентифікації ймовірних ризиків ТОВ «Укролія»

Методичні прийоми отримання інформації	Сутність методичного прийому	Націлені на виявлення ризиків:
1. Тести (опитувальні листи)	Представляють собою перелік питань, які характеризують ознаки можливих ризиків. Дають уявлення про склад та структуру ризиків підприємства. Тестуванню підлягає система внутрішнього контролю, програмне забезпечення тощо	Всі види внутрішніх ризиків
2. Структурні діаграми та схеми обміну інформацією (документообігу)	Дозволяють виявити ризики, пов'язані із якістю менеджменту, маркетингу, організації виробництва тощо. Такими ризиками можуть бути дублювання функцій одного відділу компанії іншим відділом, відсутність добре налагоджених комунікаційних зв'язків між різними підрозділами, несвоєчасність проходження інформації в системі управління	Ризик корпоративного управління
3. Карти потоків або потокові діаграми	Дозволяють виявити основні ризики виробничого процесу, приблизно оцінити надійність та стійкість основних елементів виробництва. Такі карти поділяються на три групи а саме такі, що описують: - окремий технологічний процес; - сукупність виробничих процесів та елементів управління; - технологічний ланцюжок, в якому підприємство (підрозділ) є окремою ланкою	Комерційний ризик
4. Інспектування (інвентаризація)	Використовується для виявлення майнових, комерційних та інформаційних ризиків. Дає можливість отримувати додаткову інформацію про умови зберігання та технічний стан об'єктів майна, умови виробництва та збуту продукції тощо, є перевіркою її достовірності та повноти на місцях	Майновий ризик, комерційний ризик
5. Моніторинг	Використовується для виявлення комерційних ризиків, пов'язаних із фактами навмисного завищення витрат або приховування доходу. Дозволяє виявити операції, які відрізняються від звичайного руху господарських операцій та процесів	Всі види ризику
6. Аналіз обліково-фінансової інформації та звітності	Використовується для виявлення фінансових та комерційних ризиків. Фінансовий аналітик, аналізуючи фінансові та управлінські документи, ідентифікує ризики, пов'язані із умовами укладання договорів, ефективністю використання фінансових ресурсів та	Всі види ризику

Методичні прийоми отримання інформації	Сутність методичного прийому	Націлені на виявлення ризиків:
	виконанням зобов'язань	
7.Експертиза	Включає в себе сукупність документальної, почергової, технічної, технологічної, транспортної та інших видів експертиз. Використовується для виявлення комерційних ризиків, пов'язаних із фальсифікацією господарських операцій, недотриманням (навмисним завищенням) встановлених нормативів та розкраданням майна	Інформаційний ризик Ризик відповідальності Комерційний ризик

Отже, захистити фінансово-економічні інтереси ТОВ «Укролія» та забезпечити стійкий розвиток бізнесу можна за умови своєчасної ідентифікації можливих внутрішніх і зовнішніх ризиків та прийняття термінових заходів щодо їх ліквідації або зниження тиску за допомогою відповідних методів.

Комплексне управління ризиками дозволяє більш повно враховувати внутрішні та зовнішні фактори ризику діяльності підприємства, визначити шляхи забезпечення стійкості ТОВ «Укролія», його здатності протистояти небезпечним ситуаціям та ризиками.

3.2. Комплексний підхід до оцінки ризиків підприємства

Кількісна міра ризику є вектором, одна група компонент якого характеризує окремі грані ризику, враховуючи, що він породжений об'єктивно існуючими конфліктністю та невизначеністю, решта компонент цього вектора має враховувати низку особливостей суб'єктів ризику, котрі продукують та приймають відповідні управлінські рішення, їхнє ставлення до ризику.

Можна виокремити низку математичних теорій, які доцільно застосовувати для формалізації невизначеності й вимірювання ризику, зокрема: багатозначна

логіка; теорія ймовірностей; теорія стохастичних процесів; теорія вимірювання та похибок; теорія аксіологічних (суб'єктивних) ймовірностей; теорія інтервального аналізу та інтервальної математики; теорія нечітких множин та нечітка логіка; теорія нечітких мір та інтервалів тощо. До компонент кількісного вимірювання ступеня ризику, зокрема, належать: оцінка ймовірності небажаних подій, оцінка середньоквадратичного чи семіквадратичного відхилення, врахування початкових чи центральних моментів третього та вищих порядків, оцінка коефіцієнтів відповідних моментів (коефіцієнти варіації, семіваріації, асиметрії, ексцесу тощо).

Важливим аспектом щодо врахування невизначеності та зумовленого цим ризику є ідентифікація та обґрунтування найкращого рішення з множини альтернативних варіантів.

Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками має важливе значення, оскільки дає змогу правильно оцінити рівень ризику та його фінансові наслідки. Тому одним із перших кроків оцінки ризиків ТОВ «Укролія» є тестування ризику системи обліку.

Так, за проведеним тестуванням ризик достовірності інформаційної системи для управління ризиками ТОВ «Укролія» слід оцінити як середній (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Тест для оцінки ризику ТОВ «Укролія»

№	Зміст питання	Варіанти відповіді		Примітки
		Так	Ні	
Зовнішні фактори				
I. Загальне становище економіки та галузі				
1.	Чи постраждали внутрішні ринки підприємства від високого рівня інфляції	+		
2.	Чи приймалися закони і підзаконні акти, що негативно впливають на бізнес клієнта	+		
3.	Чи є процентні ставки високими щодо потреби підприємства в кредитах	+		
4.	Чи зробили негативний вплив на бізнес клієнта наступні фактори:			
	• збільшення кредитних ставок	+		
	• збільшення рівня безробіття		+	

№	Зміст питання	Варіанти відповіді		Примітки
		Так	Ні	
	• зміна грошової маси в обігу		+	
	• курс в НБУ іноземних валют	+		
II. Економічне та фінансове становище галузі				
5.	Чи є продукція даної галузі швидкостаріючою	+		
6.	Чи має галузь високу конкурентоспроможність	+		

7.	Чи зафіксовано в галузі незвичайну кількість банкрутств		+	
III. Користувачі фінансової звітності				
8.	Чи буде фінансова звітність надаватися до Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку		+	
9.	Чи буде фінансова звітність надаватися власникам	+		
10.	Чи існують інші адреси подання фінансової звітності?		+	
Внутрішні фактори				
I. Керівництво підприємства				
1.	Чи прагне керівництво одержувати прибуток з огляду на необхідність виправдання прогнозів, одержання частки від прибутку тощо	+		
2.	Чи прагне керівництво зменшити прибуток з метою зниження податку на прибуток		+	
3.	Домінуючу роль в управлінні грають: • одна людина (вказати, хто) • кілька людей			Співвласники бізнесу
4.	Чи схильна адміністрація до невиправданого ризику		+	
5.	Чи відзначається плинність кадрів в адміністрації підприємства		+	
II. Організаційна структура підприємства				
6.	Чи є в підприємстві служба внутрішнього аудиту		+	
7.	Чи відсутня на підприємстві система документування бухгалтерського обліку		+	
8.	Чи відсутні на підприємстві посадові інструкції, що визначають кваліфікаційні вимоги		+	
9.	Чи здійснюється документування операцій за допомогою електронної системи обробки інформації	+		
10.	Чи відзначається плинність бухгалтерських кадрів		+	
11.	Мають місце ворожі (недоброзичливі) відносини між персоналом підприємства і внутрішніми ревізорами		+	
12.	Чи створювало підприємство в звітному періоді дочірні підприємства		+	
III. Фінансовий стан підприємства				
13.	Чи має підприємство достатній обсяг оборотних коштів	+		
14.	Чи має підприємство можливість одержати кредити	+		
15.	Чи залежить підприємство від невеликого числа: • покупців • постачальників	+		Зумовлено специфікою галузі
16.	Чи мають місце порушення боргових зобов'язань		+	
17.	Чи мають місце збитки протягом звітного періоду і попереднього року		+	
18.	Чи має підприємство тривалий операційний цикл		+	
19.	Чи має підприємство високі постійні витрати	+		
IV. Характер угод				
20.	Чи здійснює підприємство велику кількість продажів і закупівель за готівку		+	
21.	Чи здійснює підприємство операції зі зв'язаними сторонами		+	
22.	Чи здійснює підприємство велику кількість		+	

	товарообмінних операцій			
23.	Чи здійснює підприємство велику кількість зовнішньоекономічних операцій	+		
	Всього чинників:	23		
	З них – ризикоутворюючі фактори:	10		
	Кількісна оцінка ризику:	43,5%		

При кількісному вимірюванні ризиків ТОВ «Укролія» важливо розрізняти ризики короткої та довгострокової дії. Найбільш ефективними методами оцінки ризиків короткої дії виявляються експертні на основі суб'єктивних вірогідностей та розрахунково-аналітичні (на основі аналізу даних управлінського обліку). Для оцінки ризиків довгострокової дії найчастіше застосовують методи кореляційно-регресійного аналізу, а також готові моделі оцінки вірогідності банкрутства.

Головне завдання оцінки ризику настання банкрутства полягає в аналізі можливостей і розробці на цій основі рекомендацій щодо максимально швидкого подолання негативних тенденцій, зумовлених ситуаціями настання ризику. Для аналізу ризику на основі оцінки ризику ймовірності банкрутства ТОВ «Укролія» застосуємо сукупність економіко-математичних моделей передбачення фінансових ризиків (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Моделі прогнозування ризику настання банкрутства ТОВ «Укролія»

Джерело: узагальнено автором

Назва моделі	Фактори моделі	Алгоритм розрахунку та інтерпретація інтегрального показника дискримінантної моделі, розробленої на основі емпіричних досліджень
Двофакторна модель оцінювання ймовірності банкрутства	X_1 – коефіцієнт поточної ліквідності; X_2 – відношення позикових коштів до пасивів	$Z = -0,3877 - 1,0736X_1 + 0,0579X_2$ $Z < 0$ – банкрутство підприємству імовірно не загрожує; $Z > 0$ – ймовірність банкрутства підприємства висока
R-модель прогнозу ризику банкрутства	X_1 – оборотний капітал / активи; X_2 – чистий прибуток / власний капітал; X_3 – чистий дохід від реалізації від реалізації / активи; X_4 – чистий прибуток / сукупні витрати	$R = 8,38X_1 + X_2 + 0,054X_3 + 0,63X_4$ Загальна оцінка ймовірності банкрутства: $R \leq 0,18$ – висока; $0,18 \leq R \leq 0,32$ – середня; $0,32 \leq R \leq 0,42$ – низька; $R \geq 0,42$ – мінімальна
Модель	X_1 – ліквідність (робочий	$Z = 0,717 X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420 X_4 +$

Назва моделі	Фактори моделі	Алгоритм розрахунку та інтерпретація інтегрального показника дискримінантної моделі, розробленої на основі емпіричних досліджень
Е. Альтмана (США)	капітал / активи); X_2 – прибутковість (чистий прибуток / активи); X_3 – рентабельність (прибуток до сплати податків і відсотків / активи); X_4 – фінансова стійкість (власний капітал / заборгованість); X_5 – оборотність (чистий дохід від реалізації / активи)	$0,998 X_5$; Мінімальне допустиме значення $Z = 1,23$. $Z \leq 1,23$ – ймовірність банкрутства висока; $1,23 < Z \leq 2,9$ – ймовірність банкрутства можлива (зона невідання); $Z > 2,9$ – ймовірність банкрутства низька
Модель Р. Таффлера і Г. Тішоу (Великобританія)	X_1 – валовий прибуток / короткотермінові зобов'язання; X_2 – оборотні активи / сукупні зобов'язання; X_3 – короткотермінові зобов'язання / активи; X_4 – чистий дохід від реалізації / активи	$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$ $Z < 0,2$ – ймовірність банкрутства досить висока; $0,2 < Z < 0,3$ – можливе банкрутство; $Z > 0,3$ – фінансово стійкі довгострокові перспективи
Модель К. Спрінгейта	X_1 – середня вартість власного оборотного капіталу / середня вартість активів; X_2 – прибуток до оподаткування / середня вартість активів; X_3 – прибуток до оподаткування / середня вартість поточних зобов'язань; X_4 – чистий дохід від реалізації / середня вартість активів	$Z = 1,03X_1 + 3,07X_2 + 0,66X_3 + 0,4X_4$ Мінімальне допустиме значення $Z = 0,862$. Якщо $Z > 2,451$, то загроза банкрутства мінімальна і підприємство фінансово надійне

Двофакторна модель у практиці оцінки ризику настання банкрутства є найпростішою у застосуванні та інтерпретації. За проведеними розрахунками ризик настання банкрутства ТОВ «Укролія» є мінімальним (табл. 3.2). Недоліками використання цієї моделі є неспроможність врахувати при оцінці ризику банкрутства такі важливі сторони фінансового стану, як оборотність і рентабельність активів, темпи зміни чистого доходу від реалізації, інших факторів; неоднозначність оцінки реального стану ліквідності підприємства за коефіцієнтом поточної ліквідності без співставлення з показниками виручки, динамікою дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Крім того, двофакторна дискримінантна функція не дозволяє у повній мірі оцінити ризик втрати платоспроможності. Тому, на нашу думку, результати оцінювання настання ризику банкрутства потребують підтвердження за іншими моделями.

За результатами розрахунків, поданих у табл. 3.3, діяльності ТОВ «Укролія» банкрутство не загрожує.

Таблиця 3.4

Ймовірність банкрутства ТОВ «Укролія» на кінець 2016-2018 рр.

Модель оцінювання ймовірності банкрутства	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Двофакторна модель оцінювання ймовірності банкрутства	-3,177	-0,871	-1,121
	банкрутство не загрожує	банкрутство не загрожує	банкрутство не загрожує
R-модель оцінювання ймовірності банкрутства	7,586	6,916	8,576
	мінімальна ймовірність банкрутства	мінімальна ймовірність банкрутства	мінімальна ймовірність банкрутства
П'ятифакторна модель Е. Альтмана	4,172	4,514	5,144
	ймовірність банкрутства низька	ймовірність банкрутства низька	ймовірність банкрутства низька
Модель оцінювання ймовірності банкрутства Р. Таффлера і Г. Тішоу	0,923	0,868	0,952
	фінансово стійкі довгострокові перспективи	фінансово стійкі довгострокові перспективи	фінансово стійкі довгострокові перспективи
Модель оцінювання ймовірності банкрутства К. Спрінгейта	0,750	0,339	0,414
	ризик настання банкрутства існує	ризик настання банкрутства існує	ризик настання банкрутства існує

Так, за R-моделлю ризик банкрутства ТОВ «Укролія» є мінімальним протягом усього досліджуваного періоду.

За експертними оцінками, точність прогнозування банкрутства за моделлю Альтмана в межах однорічного періоду досягає 95 %, двох років – 83 %. За проведеними розрахунками ТОВ «Укролія» має низьку ймовірність банкрутства протягом 2016-2018 рр. Втім в Україні при використанні моделі в секторі малого і середнього підприємництва існує ймовірність одержання значення інтегрованого

показника в «зоні невідання» (від 1,23 до 2,9). Тому, критичне значення Z-значення варто сприймати лише як сигнал ризику настання фінансової небезпеки.

Чотирифакторна модель Р. Таффлера і Г. Тішоу поступається Z-значенню моделі Альтмана у розпізнавальній прогностичній здатності. Незначна динаміка лише двох фінансових показників (валового прибутку і поточних зобов'язань) може істотно позначатися на зміні інтегрального показника. За розрахунками діяльність ТОВ «Укролія» має фінансово стійкі довгострокові перспективи.

Модель К. Спрінгейта побудована на основі дослідження впливу 19 фінансових показників, що узагальнено взаємозв'язком чотирьох факторів, орієнтованих на майбутні доходи підприємства. Експерти вважають, що точність виявлення ризику втрати платоспроможності за цією моделлю становить 92%. Проте із розширенням прогностичного періоду цей показник зменшується. Відмічено, що за моделлю К. Спрінгейта ТОВ «Укролія» має високу ймовірність банкрутства. На нашу думку, це пояснюється набором показників моделі, які мають негативні тенденції розвитку.

Таким чином, використання у практиці оцінки ризику настання банкрутства лише зарубіжних моделей породжує загрозу появи «сліпих зон» – неврахованих або невірно врахованих ризикоутворюючих чинників (додаток Л).

Для забезпечення релевантності результатів аналізу ризиків у ТОВ «Укролія» необхідно:

- поєднувати кількісні та якісні критерії, що сигналізують про потенційні ризики;
- враховувати особливості циклу розвитку олійно-жирової галузі, рівня ділової активності підприємства при визначенні індикаторів ризиків.

Для виявлення ризику утворення незадовільної структури балансу, що зумовить в перспективі появу ознак поточної, критичної, надкритичної неплатоспроможності, необхідно проводити систематичний експрес-аналіз фінансового стану ТОВ «Укролія». Це дозволить здійснити превентивні заходи,

спрямовані на запобігання ризику банкрутства.

Загалом оцінка ризику втрати платоспроможності має базуватися на основі критеріїв, за якими приймаються рішення: про визнання структури балансу незадовільною, а підприємства – неплатоспроможним; про наявність реальної можливості відновлення платоспроможності; про наявність реальної можливості втрати платоспроможності, коли підприємство найближчим часом не зможе виконати свої зобов'язання перед кредиторами.

Оцінка структури балансу з цієї позиції здійснюватиметься за допомогою таких ключових показників: коефіцієнтів загальної ліквідності та забезпеченості поточних активів власним оборотним капіталом; показника відновлення платоспроможності (розраховують, якщо значення одного із двох попередніх коефіцієнтів нижче за оптимальне) та коефіцієнта втрати платоспроможності (розраховують, якщо значення двох попередніх коефіцієнтів нижчі за оптимальні) (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Оцінка структури балансу ТОВ «Укролія»
на кінець 2016-2018 рр.**

Показник	Оптимальне значення	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Коефіцієнт загальної ліквідності	2 – 2,5	3,689	1,186	1,301
Коефіцієнт забезпеченості поточних активів власним оборотним капіталом	0,1 – 1	0,002	0,058	0,179
Коефіцієнт відновлення платоспроможності	>1 розраховують, якщо значення одного із двох попередніх коефіцієнтів нижче за оптимальне	–	–	0,421
Коефіцієнт втрати платоспроможності	>1 розраховують, якщо значення двох ключових коефіцієнтів нижчі за оптимальні	0,003	0,009	–

Отже, за розрахунками, у 2018 р. спостерігаємо відсутність реальної можливості ТОВ «Укролія» відновити свою платоспроможність протягом 6 місяців, а протягом 2016-2017рр. – неможливість відновлення платоспроможності протягом 3-х місяців.

Для отримання загальної кількісної оцінки ризику необхідним є отримання результатів короткострокового та довгострокового прогнозування ризику у порівняльному вигляді. Для перетворення оцінок ризику у порівняний безрозмірний вигляд, можуть використовуватися різноманітні методи та прийоми: методи нечіткої логіки, функція бажаності Харрінгтона тощо. Після отримання стандартизованих оцінок короткострокового та довгострокового ризиків необхідно оцінити загальний рівень ризикованості діяльності підприємства.

В якості експрес-оцінки загального ризику ТОВ «Укролія» може бути запропонована наступна модель:

$$Y(\text{заг.}) = \alpha * Y(\text{кор.}) + (1-\alpha) * Y(\text{довг.}), \quad (3.1)$$

де $Y_{\text{кор.}}$ – стандартизоване значення короткострокового ризику;

$Y_{\text{довг.}}$ – стандартизоване значення довгострокового ризику;

α – коефіцієнт узгодженості короткострокового та довгострокового ризику.

Коефіцієнт узгодженості короткострокового та довгострокового ризику приймає значення від 0 до 1 та характеризує співвідношення ризиків з точки зору їх впливу на діяльність підприємства. Значення коефіцієнта залежить від динаміки значень показників короткострокового та довгострокового ризику в попередні періоди часу, стадії життєвого циклу, стратегії розвитку ТОВ «Укролія» тощо.

У разі відсутності можливості розрахунку коефіцієнта за допомогою економіко-математичних методів, доцільним є використання експертних методів. У такому випадку коефіцієнт α виражатиме суб'єктивне уявлення ризик-менеджменту про вплив ризиків короткої та довготривалої дії на діяльність ТОВ «Укролія».

Для характеристики рівня ризику у зрозумілих для менеджменту підприємства термінах може бути застосована градація:

- мінімальний ризик (Узаг. менше 0,2);
- прийнятний ризик (Узаг. від 0,2 до 0,4);
- високий ризик (Узаг. від 0,4 до 0,6);
- загрозливий ризик (Узаг. від 0,6 до 0,75);
- критичний ризик (Узаг. від 0,75 до 0,9);
- катастрофічний ризик (Узаг. більше 0,9).

Нерівномірна градація рівня ризику (починаючи із загрозливого) є наслідком нерівномірного впливу загального ризику на діяльність підприємства та його мультиплікацією (лавиноподібним зростанням). Кожному рівню ризику має відповідати своя програма реагування з відповідними матеріальними (грошовими) та часовими лімітами: що більш загрозливим є рівень ризику, то більш значними мають бути матеріальні ліміти та високою швидкістю прийняття антикризових рішень (заходів з мінімізації ризику).

При управлінні ризиками важливою є оцінка співвідношення ризиків та збалансованість процесу ризик-менеджменту на підприємстві. Для експрес-оцінки якого може бути запропонована наступна формула:

$$U(p-m) = U(\text{довг.})/U(\text{кор.}), \quad (3.2)$$

де U_{p-m} – показник збалансованості ризик-менеджменту.

Очевидно, що чим ближче є значення показника до одиниці, тим збалансованішим є процес ризик - менеджменту на підприємстві. При оцінці рівня ризик-менеджменту важливим є не тільки абсолютна оцінка показника U_{p-m} , і його динаміка. Так, зростання показника протягом декількох управлінських циклів ризик-менеджменту характеризуватиме накопичення ризику та низьку ефективність ризик-менеджменту, оскільки, за умови якісного управління короткостроковими ризиками, зростання (накопичення) довгострокових ризиків не повинно відбуватися.

Зменшення показника U_r -м при відсутності тенденції до зростання $U_{заг}$, свідчатиме про зростання ефективності ризик-менеджменту (короткострокові ризики не роблять істотного вкладу у довгострокові, що можливе лише за умови ефективності заходів з мінімізації ризиків короткої дії).

Незважаючи на очевидні переваги описаної моделі експрес-оцінки (швидкість та простота розрахунків, отримання однієї (інтегральної) оцінки), вона не може повною мірою дати однозначну оцінку ступеню ризикованості діяльності підприємства, а також якості процесу ризик-менеджменту. Багатоваріантність співвідношень показників короткострокового та довгострокового ризиків вимагають побудови більш деталізованої системи оцінки, ніж запропонована при проведенні експрес-аналізу. Кожному такому співвідношенню або групі співвідношень має відповідати певна програма поведінки ТОВ «Укролія» (комплекс заходів відносно управління ризиками) та характеристика якості процесу ризик-менеджменту з визначенням напрямку його оптимізації.

3.3. Напрями формування системи ризик-менеджменту ТОВ «Укролія»

Реалізація моделі управління ризиками ТОВ «Укролія» повинна ґрунтуватися на ключових принципах, серед яких:

- компетенції: підприємство повинно мати в штаті співробітників, які володіють знаннями, компетенціями та досвідом для вирішення покладених на них завдань;
- ресурси і процеси: ТОВ «Укролія» повинно мати достатній обсяг ресурсів та можливостей для їх мобілізації з метою реалізації поточних і стратегічних

завдань, а також забезпечення фінансової незалежності, ліквідності і платоспроможності;

- безперервність освіти і розвитку співробітників;
  - компенсації та винагороди: оплата праці співробітників відбувається адекватно витраченим зусиллям та одержуваних доходів;
  - незалежність внутрішнього аудиту від системи ризик-менеджменту.
- Зазначені структурні одиниці не повинні бути взаємоінтегровані, проте взаємодіяти між собою;
- «ризик-апетит» - підприємство повинно заздалегідь визначити рівень для кожного виду ризику, в межах якого може приймати управлінські рішення. Ризик-апетит повинен бути вимірною величиною для подальшого каскадування;
  - регулярне проведення зовнішніх перевірок роботи з метою визначення ефективних і доцільних напрямків діяльності;
  - чіткість та ієрархія відповідальності працівників системи ризик-менеджменту та працівників підприємства загалом;
  - розкриття інформації та прозорість бізнесу.

Ці заходи умовно можна поділити на три основні групи: попереджуючі, обмежуючі та компенсуючі. Так, попереджуючі заходи спрямовані на недопущення виникнення ризикових ситуацій (уникнення ризику, попередження ризику, мінімізація втрат, передавання контролю за ризиками) у процесі діяльності суб'єкта господарювання.

Обмежуючі заходи (наприклад, диверсифікація) зорієнтовані на стимулювання зниження ризику та величини можливих втрат у разі виникнення ризикових ситуацій, яких не можна уникнути.

Компенсуючі заходи призначені для покриття втрат від ризику (наприклад, створення забезпечень та резервів). Вони використовуються у випадку, коли попереджуючі та обмежуючі заходи не забезпечують належного результату.

Формування моделі управління ризиками ТОВ «Укролія» та забезпечення ефективності його діяльності передбачає обґрунтування провідних завдань та методів нейтралізації ризиків, серед яких виділяють два основних типи стратегій нейтралізації ризиків: пасивний і активний.

Пасивна стратегія спрямована на здійснення операцій з уникнення ризику, тобто відмова від ризикових операцій або зменшення їх частки навіть за рахунок відмови від можливих позитивних наслідків.

Активна стратегія спрямована на здійснення ризикових операцій, але із максимально можливим запобіганням їх негативним наслідкам від впливу неочікуваних подій чи явищ з використанням таких методів: комерційне страхування та самострахування ризиків, їх диверсифікація та хеджування.

Комерційне страхування ризиків передбачає їх нейтралізацію шляхом укладання договору зі страховою компанією, яка відшкодовує підприємству частину втрат при настанні страхового випадку, що є об'єктом страхування. При оформленні договору страхування підприємство сплачує страховій компанії певну суму страхового платежу (страхової премії) за те, що вона бере на себе зобов'язання відшкодувати втрати підприємства від ризикових операцій при настанні певних умов, зазначених у договорі страхування. Оплату за страхування підприємство відносить на свої операційні витрати (рахунки 9 класу). У бухгалтерському обліку відображають також і доходи, отримані у вигляді компенсації за понесені збитки внаслідок настання страхового випадку (рахунки 7 класу).

При самострахуванні джерелом формування страхових резервів для покриття потенційних збитків є внутрішні ресурси ТОВ «Укролія»: резервний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів, резерв сумнівних боргів, резерв гарантійного ремонту тощо.

Диверсифікація ризиків – спосіб оптимізації управлінських рішень з метою зменшення сукупного ризику за рахунок його розпорошення між складовими, що

характеризуються різними рівнями ризику. Тобто ТОВ «Укролія» ввиробляє продукцію за декількома напрямками; здійснює інвестиції у різні комерційні проекти і т. ін. При цьому рівень сукупного ризику зменшується за рахунок різного рівня ризикованості окремих варіантів дії та неодночасного настання випадків негативних явищ (подій). Усі ці варіанти диверсифікації ризиків повинні знайти відображення в аналітичному обліку підприємства на рахунках фінансових і капітальних інвестицій, витрат виробництва тощо.

Хеджування ризиків – вид нейтралізації ризиків, спрямований на укладання зустрічних операцій з купівлі-продажу базових активів із використанням похідних цінних паперів. Інструментом хеджування є інструменти строкового ринку (деривативи) – форвардні та ф'ючерсні контракти, опціони і своп-контракти. При первісному визнанні дериватива як інструмента хеджування його відображають на позабалансовому рахунку 03 «Контрактні зобов'язання», де і обліковують до закриття позиції на строковому ринку. Оскільки для цілей управління операціями хеджування важливою є мета використання похідних фінансових інструментів – мінімізація ризиків (хеджування) чи отримання додаткового прибутку (спекуляція) – рекомендується відкривати до рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» окремі субрахунки: 031 «Контрактні зобов'язання з метою хеджування» та 032 «Контрактні зобов'язання з метою спекуляції». Це дасть можливість у системному порядку одержувати необхідну інформацію про стан і рух об'єктів та інструментів хеджування.

У Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачено окремий субрахунок 379 «Розрахунки за операціями з деривативами», але не передбачено окремого синтетичного рахунку для обліку похідних фінансових інструментів. Тому доречною є пропозиція науковців відкривати спеціальні субрахунки: 144 «Довгострокові похідні фінансові інструменти» до синтетичного рахунка 14

«Довгострокові фінансові інвестиції» та 353 «Короткострокові похідні фінансові інструменти» до синтетичного рахунка 35 «Поточні фінансові інвестиції».

Для групування та узагальнення облікової інформації про операції хеджування необхідно використовувати ті ж облікові регістри, що й для обліку фінансових інвестицій. Аналітичний облік похідних фінансових інструментів необхідно вести окремо за кожним об'єктом та інструментом хеджування у спеціальних відомостях.

Серед суто бухгалтерських методів нейтралізації або зменшення негативного впливу підприємницьких ризиків на фінансові результати діяльності підприємства особлива роль належить створенню резервів, що детально нами досліджено у розділі 2 дипломної роботи.

Застосування методу відображення у звітності запасів за меншою з двох оцінок, як показує практика, створює можливості для своєчасного списання суми уцінки запасів і забезпечення таким чином врахування у звітності їх реальної вартості, зменшуючи тим самим ризики фінансових втрат внаслідок цінових коливань у майбутніх господарських періодах.

Важливим напрямом запобігання втратам від ризикових операцій може бути покращання договірної роботи, більш ретельний підхід до оформлення різного роду господарських угод і контрактів. У договорах необхідно передбачати застосування санкцій за їх порушення, способи відшкодування понесених збитків та вирішення спірних питань.

Трансформаційні зміни в економіці та необхідність підвищення конкурентоспроможності підприємств сприяють дедалі частішому використанню бухгалтерського аутсорсингу як одного із напрямів запобігання та мінімізації бухгалтерських ризиків. Бухгалтерський аутсорсинг полягає у виокремленні функцій, пов'язаних з організацією, веденням бухгалтерського обліку, складанням і поданням звітності на підприємстві, здійсненням розрахунків за податками і платежами та інших, і передаванні їх для виконання аутсорсеру.

Досить широкий спектр процедур і послуг, які може взяти на себе аутсорсингова компанія, дозволяє визначити такі позитивні сторони цього співробітництва:

а) послуги аутсорсера коштуватимуть дешевше, ніж весь комплекс витрат на утримання власної бухгалтерії;

б) виключається ймовірність прийняття до штату бухгалтерії некваліфікованого спеціаліста, який може наробити багато помилок, що призведе до накладання на підприємство штрафних санкцій.

Бухгалтерський аутсорсинг сприяє значному зниженню ризиків, пов'язаних з некоректністю відображення господарських операцій та помилками при складанні звітності;

в) забезпечується безперебійне, якісне і своєчасне виконання усіх бухгалтерських робіт: терміни виконання робіт, обумовлені договором, не переносяться у випадках хвороби або відпустки окремих працівників аутсорсингової компанії;

г) з'являється можливість альтернативного використання приміщення, обладнання та інших засобів, що призначалися для бухгалтерії;

д) значно підвищується відповідальність виконавців за своєчасність і якість обліку, адже усі права, обов'язки і відповідальність сторін оформлюються договором, який має юридичну силу;

е) з'являється можливість за допомогою професійних консультацій та практичних упроваджень досягати спрощення та удосконалення стану системи бухгалтерського обліку на підприємстві і, відповідно, підвищення його якості.

На етапі визначення ризиків створюється група аналізу, яка займається розробленням сценаріїв виникнення ризиків і в кінцевому підсумку повинна сформувати їх перелік. Ця група повинна закріпити відповідальність за вирішення окремих проблем, виявити і повідомити методи ідентифікації можливих ризиків ТОВ «Укролія».

На етапі встановлення серйозності ризиків користуються одним із двох таких методів: стратифікації та визначення річних збитків. У разі застосування методу стратифікації величина можливих ризиків визначається за допомогою поділу на групи (страсти), наприклад, високий ризик, середній, незначний. У разі використання методу очікуваних річних збитків визначаються можливі збитки на основі попереднього оцінювання та прогнозування. Застосовують так званий історичний підхід, формалізований метод, метод суб'єктивних оцінок, метод сценаріїв.

При встановленні меж допустимого ризику необхідно встановити величину ризику, з якою користувач може погодитися, втрати від якої будуть мінімальними, а наслідки виникнення можуть бути оперативно та повністю усунені.

На етапі визначення контрольних точок засоби контролю в автоматизованій системі розміщуються там, де можливий ризик виникнення втрат. При цьому визначаються сфери контролю (визначається область і функції обробки інформації, які найбільш ефективні для зниження ризику).

У ході розроблення рішень з контролю встановлюють методи ручного й автоматизованого контролю. При ручному контролі моніторять підготовку даних, що вводяться в автоматизовану систему, перевіряють правильність обробки інформації на окремих ділянках роботи. Автоматизований контроль пов'язаний з безпосереднім введенням облікових даних у систему. Методи контролю можуть бути превентивними, що запобігають виникненню небажаних подій; детективними, що виявляють факт здійснення небажаної ситуації; корективними, які усувають наслідки виникнення проблем; дискреційними, застосування яких не є обов'язковим; недискреційними (обов'язковими), застосування яких не визначається вибором користувача.

Завдання аналізу затрат і визначення економічної ефективності методів контролю – визначити економічну ефективність впровадження контролю, прийняти рішення про співставлення витрат на впровадження додаткових засобів

контролю та можливих втрат від ризиків. Без проведення аналізу затрат і результатів контролю неможливо оцінити його надлишковість чи недостатність.

Останнім етапом проектування системи контролю є впровадження контролю, який був би економічним та забезпечував зниження ризиків до допустимого рівня. Процес впровадження контролю складається з декількох етапів: побудови системи контролю, тестування (перевірки на відповідність поставленим вимогам), документування (створення інструкцій, необхідних для розуміння завдань контролю та наступної експлуатації), навчання персоналу функцій контролю з врахуванням визначення дій його проведення, власне впровадження (контроль стає шаблонною процедурою).

При впровадженні інформаційної системи бухгалтерського обліку на підприємстві потрібно чітко виокремити та оцінити можливі ризики, пов'язані зі створенням принципово нових умов праці облікового апарату, змінами в організаційній структурі підприємства, впровадженні комп'ютерних інформаційних технологій, створенні нових відкритих для зовнішнього середовища комунікаційних каналів передачі інформації. Потрібно розрізняти інформаційні ризики, пов'язані зі створенням, передачею, збереженням і використанням інформації засобами комп'ютерної і телекомунікаційної техніки, та ризики, які виникають на етапах проектування, аналізу, впровадження та експлуатації інформаційної системи бухгалтерського обліку.

Для мінімізації інформаційних ризиків ТОВ «Укролія» необхідним є забезпечення належного контролю за доступом до інформації через використання адміністративних та технічних засобів захисту. Зокрема, об'єктами контролю резервів і забезпечень майбутніх витрат і платежів ТОВ «Укролія» є: наявність окремих ризиків діяльності або ймовірності їх виникнення; оцінка ризиків діяльності підприємства; доцільність зовнішнього страхування або застосування облікових методів внутрішнього запобігання ризикам; правильність обрання резервів і забезпечень майбутніх витрат і платежів для запобігання або

зменшення негативного впливу ризиків; законність та відповідність створюваних резервів і забезпечень майбутніх витрат і платежів установчим документам підприємства; правильність формування облікової політики підприємства щодо резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів; доцільність обрання методів створення резервів; правильність визначення суми створених резервів і забезпечень майбутніх витрат і платежів; достовірність витрачання резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів за призначенням; правильність оцінки резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів станом на дату складання фінансової звітності; достовірність відображення резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів в облікових регістрах; правильність відображення резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів згідно з Податковим кодексом України; достовірність фінансової та податкової звітності щодо резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів.

Удосконалення інформаційної системи обліку передбачає організацію контролю несанкціонованого використання інформації та попередження її фальсифікації обліковим персоналом. З метою мінімізації негативного економічного результату діяльності, який пов'язаний з фінансовими та часовими втратами на виправлення організаційних ризиків, необхідна детальна їх класифікація на етапах автоматизації обліку.

Належний та своєчасний контроль проблем впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку допоможе знайти шляхи побудови ефективного моніторингу виникнення можливих ризиків та мінімізації їх наслідків.

Висновки за розділом 3

У третьому розділі дипломної роботи досліджено інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення оцінки ризиків підприємства, застосовано комплексний підхід до кількісного оцінювання ризиків підприємства, виокремлено напрями формування системи ризик-менеджменту ТОВ «Укролія».

Управління ризиками на підприємстві має базуватися на принципах комплексності та безперервності, що вимагає побудови системи оцінки (якісної та кількісної) ризиків як в коротко-, так і довгостроковому періоді, з подальшим узгодженням отриманих результатів.

Якісний аналіз ризику – це ідентифікація всіх можливих видів економічних ризиків на основі загальної класифікаційної системи, визначення факторів, що впливають на їх рівень при здійсненні певного виду діяльності, а також потенційних областей виникнення і прояву ризику та виявлення негативних наслідків, які можуть виникнути при його настанні.

При цьому основними джерелами отримання інформації для ідентифікації та оцінки ризиків короткої дії є дані управлінського бухгалтерського обліку ТОВ «Укролія». Необхідна інформація отримується як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, основу яких становить інформація бухгалтерського обліку і звітності.

При довгостроковому прогнозуванні ризиків у більшості сучасних моделей використовуються ризикоутворюючі чинники (показники) тривалої дії (структура капіталу, співвідношення заборгованостей, ліквідність підприємства, його ділова активність, рентабельність діяльності, доля контролюваного ринку тощо).

У роботі систематизовано основні методичні прийоми отримання інформації про можливі внутрішні економічні ризики ТОВ «Укролія». Ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз бізнесу, в т.ч. мінімізація ризиків, пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією є основним завданням обліково-аналітичного забезпечення підприємства.

Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками має важливе значення, оскільки дає змогу правильно оцінити рівень ризику та його фінансові наслідки. Тому одним із перших кроків оцінювання ризиків ТОВ «Укролія» є тестування ризику системи обліку. За проведеним тестуванням ризик достовірності інформаційної системи для управління ризиками ТОВ «Укролія» слід оцінити як середній.

Для оцінки ризиків довгострокової дії доцільно використати моделі оцінки вірогідності банкрутства. За оцінками банкрутство ТОВ «Укролія» не загрожує, але аналітична оцінка структури балансу показала високий ризик втрати платоспроможності протягом 6 місяців з дати балансу.

Визначено, що модель експрес-оцінки доцільно використовувати не для комплексної оцінки ризикованості діяльності підприємства та якості ризик-менеджменту, а, передусім, для аналізу динаміки рівня ризику на підприємстві.

Своєчасне виявлення ризиків і реагування на них стало провідним фактором ефективного функціонування підприємств в умовах світової інтеграції та глобалізації. Серед методів нейтралізації негативних наслідків ризиків, які знаходять відображення в бухгалтерському обліку, можна вказати такі: комерційне страхування ризиків, самострахування шляхом створення страхових резервів для покриття потенційних збитків, диверсифікація і хеджування ризиків, розвиток системи бухгалтерського аутсорсингу.

ВИСНОВКИ

Основний результат дипломної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із підвищенням інформативності бухгалтерського обліку для управління ризиками діяльності підприємства на основі критичного переосмислення його організаційно-методичних засад.

1. З точки зору відображення в обліку, ризик – це ймовірність недоотримання бажаного фінансового результату. Ризик відображає як відхилення від цілей, від бажаного результату, так і можливість отримання неправильних оцінок, можливі збитки, неадекватні управлінські дії тощо.

Передумовами визнання ризику в обліку є: висока концентрація активів за окремими статтями; різке збільшення або зменшення залишків на рахунках запасів, грошових коштів і дебіторської заборгованості; уповільнення оборотності активів; наявність безнадійної дебіторської заборгованості; наявність збитку як результату діяльності.

2. Для створення ефективного процесу управління ризиками підприємство повинно мати дієву систему інформаційного забезпечення, яка необхідна для ідентифікації і оцінки ризиків. Завданнями бухгалтерського обліку в управлінні ризиками є: адекватне (згідно з ринковими реаліями) визначення вартості ресурсів в умовах дії економічних ризиків; формування достовірного інформаційного забезпечення фінансової звітності через показник балансової вартості активів і зобов'язань; методично правильне і систематичне оцінювання впливу ризиків на вартість ресурсів у системі управлінського обліку; достовірне визначення впливу подій після дати балансу на оцінку активів і зобов'язань; дотримання відповідності доходів і витрат при визначенні впливу економічних ризиків на фінансові результати підприємства; формування інформаційної бази для

управління ризиками; достовірне й повне відображення інформації про вплив економічних ризиків на облікову політику у нефінансовій звітності.

3. Фінансовий стан ТОВ «Укролія» на кінець 2018 р. оцінюється як кризовий, протягом 2016-2018 рр. спостерігається недостатній рівень платоспроможності та неліквідність балансу у цілому. Вивченню зовнішніх ризиків у ТОВ «Укролія» приділено достатню увагу. Враховуючи чуттєвість бізнесу до природно-кліматичних умов, політики у сфері експорту, курсу гривні та інших валют, інших факторів, відділом економіки та планування ведеться моніторинг динаміки основних факторів впливу, оцінюються тенденції майбутніх змін. Проте вплив внутрішніх факторів ТОВ «Укролія» на ефективність діяльності практично не вивчається, що призводить до невикористаних резервів.

Керівництву ТОВ «Укролія» в організації аналітичної роботи рекомендовано посилити увагу на стратегічному передбаченні дії внутрішніх факторів ризику. Зокрема, факторами, що впливають на збільшення ліквідності є одержання довгострокового кредиту; інвестування капіталу; наявність прибутку; цільове використання амортизаційних відрахувань; скорочення дебіторської заборгованості; повернення наданих позик; продаж зайвих необоротних активів. Водночас, факторами, що впливають на зменшення ліквідності є погашення довгострокових позик; грошові виплати; наявність збитків; сплата податків на дохід від дооцінки активів; здійснення інвестицій в основні засоби; збільшення дебіторської заборгованості; погашення короткострокових кредитів; використання резервів.

4. Критична оцінка змісту і структури Наказу про облікову політику ТОВ «Укролія» № 1 від 01.01.2016 р. дозволив встановити відсутність поділу змісту наказу на відповідні розділи, що зумовлює втрату певної логіки розкриття інформації. Зокрема, засади організації інвентаризації зазначено наприкінці

наказу; у тексті наказу визначено, що «калькулювання виробничої собівартості не проводиться», а далі наведено структуру калькуляції тощо. Зміна облікових оцінок з урахуванням дії потенційних ризиків у Наказі про облікову політику ТОВ «Укролія» взагалі не висвітлено.

Запропоновано ОРМ-модель формування облікової політики на основі трьох детермінант: обмеження; ризики; можливості. Відповідно до них облікова політика може формуватися з використанням таких підходів: стандартизований (орієнтація на обмеження); превентивний (орієнтація на ризики); перспективний (орієнтація на можливості); збалансований. Чинні параметри облікової політики ТОВ «Укролія» відповідають найнижчому рівню ієрархії: Наказ про облікову політику побудовано для забезпечення відповідності обліку загальним вимогам законодавства. Наступний щабель формування облікової політики має бути превентивним та сприяти мінімізації бухгалтерських ризиків.

Збалансована облікова політика є найбільш прогресивною і складається із сукупності принципів, методів і процедур, які забезпечують дотримання оптимального співвідношення детермінант обмеження, ризику та можливості для досягнення мети ведення бухгалтерського обліку.

Для реалізації завдання інформаційного забезпечення управління ризиками ТОВ «Укролія» в дипломній роботі запропоновано зміни до повноважень працівників бухгалтерії в розрізі етапів процесу управління ризиками.

5. У роботі досліджено три групи рахунків бухгалтерського обліку з огляду на відображення ризику: 1) які прямо відображають підприємницькі ризики; 2) які характеризують господарські операції, за якими можуть виникати підприємницькі ризики; 3) за якими зовсім не виникають підприємницькі ризики або ж ступінь їх виникнення зводиться до мінімуму.

В бухгалтерському обліку вартісна форма врахування ризиків в оцінці активів і зобов'язань виражається через формування резервів. У роботі досліджено

відображення в обліку резерву сумнівних боргів, резерву (забезпечення) для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на виконання гарантійних зобов'язань ТОВ «Укролія» (за умови здійснення відповідних операцій в рамках неосновної діяльності). Розкрито порядок відображення в обліку операцій з визначення фінансових результатів в умовах ризику (на прикладі операцій з відображення одержаних штрафів та створених забезпечень).

6. Директивою № 2013/34/ЄС передбачено складання управлінського звіту, який повинен містити достовірний опис основних ризиків і невизначеностей в діяльності підприємства. З метою опису основних ризиків діяльності ТОВ «Укролія» у Звіті про управління нами узагальнено ризики сталого розвитку ТОВ «Укролія», що забезпечує ефективність стратегічного й тактичного менеджменту підприємства, координацію і комунікацію усіх підрозділів.

7. Управління ризиками на підприємстві має базуватися на принципах комплексності та безперервності, що вимагає побудови системи оцінки (якісної та кількісної) ризиків як в коротко-, так і довгостроковому періоді, з подальшим узгодженням отриманих результатів.

Якісний аналіз ризику – це ідентифікація всіх можливих видів економічних ризиків на основі загальної класифікаційної системи, визначення факторів, що впливають на їх рівень при здійсненні певного виду діяльності, а також потенційних областей виникнення і прояву ризику та виявлення негативних наслідків, які можуть виникнути при його настанні. При цьому основними джерелами отримання інформації для ідентифікації та оцінки ризиків короткої дії є дані управлінського обліку ТОВ «Укролія». Необхідна інформація отримується як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, основу яких становить інформація бухгалтерського обліку і звітності.

При довгостроковому прогнозуванні ризиків у більшості сучасних моделей використовуються ризикоутворюючі чинники (показники) тривалої дії (структура

капіталу, співвідношення заборгованостей, ліквідність підприємства, його ділова активність, рентабельність діяльності, доля контролюваного ринку тощо).

У роботі систематизовано основні методичні прийоми отримання інформації про можливі внутрішні економічні ризики ТОВ «Укролія». Ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних загроз бізнесу, в т.ч. мінімізація ризиків, пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією є основним завданням обліково-аналітичного забезпечення підприємства.

8. Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками має важливе значення, оскільки дає змогу правильно оцінити рівень ризику та його фінансові наслідки. Тому одним із перших кроків оцінювання ризиків ТОВ «Укролія» є тестування ризику системи обліку. За проведеним тестуванням ризик достовірності інформаційної системи для управління ризиками ТОВ «Укролія» слід оцінити як середній.

9. Для оцінки ризиків довгострокової дії доцільно використати моделі оцінки вірогідності банкрутства. За оцінками банкрутство ТОВ «Укролія» не загрожує, але аналітична оцінка структури балансу показала високий ризик втрати платоспроможності протягом 6 місяців з дати балансу.

Визначено, що модель експрес-оцінки доцільно використовувати не для комплексної оцінки ризикованості діяльності підприємства та якості ризик-менеджменту, а, передусім, для аналізу динаміки рівня ризику на підприємстві.

10. Своєчасне виявлення ризиків і реагування на них стало провідним фактором ефективного функціонування підприємств в умовах світової інтеграції та глобалізації. Серед методів нейтралізації негативних наслідків ризиків, які знаходять відображення в бухгалтерському обліку, можна вказати такі: комерційне страхування ризиків, самострахування шляхом створення страхових резервів для покриття потенційних збитків, диверсифікація і хеджування ризиків, розвиток системи бухгалтерського аутсорсингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Аналіз моделювання і управління ризиками (в схемах та прикладах) : навч. посібник / Г. М. Азаренкова. – Львів : Новий світ-2000, 2016. – 240 с.
2. Аналітична записка: Конкурентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму (за Звітом про глобальну конкурентоспроможність 2010 – 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71439>.
3. Атамас П. Й. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва / П. Й. Атамас, О. П. Атамас, Г. О. Крамаренко // Академічний огляд. – 2016. – № 1. – С. 60–69.
4. Атамас П.Й. Вплив на фінансові результати підприємства методики відображення в обліку резервів / П.Й. Атамас, О.П. Атамас // Реформування фінансово-економічної системи: погляд у майбутнє. Матеріали XXXI міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 1–2 листопада 2013 р.). У 2 ч. – Львів: ЛЕФ, 2013. – Ч. 2. – С. 77–80.
5. Багиева М.Н. Концептуальные основы анализа и оценки рисков предприятия: учеб. пособие [по курсу «Управление рисками»] / М.Н. Багиева; за ред. Д.В. Соколова. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 52 с.
6. Бачкаи Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / Т. Бачкаи, Д. Мессена, Д. Мико и др. ; пер. с венг. – М. : Экономика, 1979. – 184 с.
7. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
8. Бойко К. Організація обліку хеджування в управлінні підприємством переробної промисловості / К. Бойко // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 192–196.

9. Бойко О. П. Дозвілля в суспільстві ризику / О. П. Бойко // Мультиверсум. Філософ. альманах. – 2011. – № 1(99). – С. 36–43.

10. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навчальний посібник – [Куцик П. О., Бачинський В. І., Полянська О. А., Головацька С. І., Корягін М. В.]. – За ред. Куцика П.О. – Львів: ЛТЕУ. – 2017. – 260 с.

11. Вигівська І. М. Місце бухгалтерського обліку в управлінні підприємницькими ризиками / І. М. Вигівська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SND_2009/Economics/40407.doc.htm.

12. Вигівська І. М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук / І. М. Вигівська // Житомир: ЖДТУ, 2010. – 21 с.

13. Вигівська І. М. Виникнення підприємницьких ризиків за об'єктами бухгалтерського обліку / Вигівська І. М. // Міжнародний збірник наукових праць. – Випуск 3 (12). – С. 112-118.

14. Вигівська І. М. Підприємницькі ризики як особливий вид фактів господарської діяльності / І. М. Вигівська. // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – № 4. – С. 45–48.

15. Вигівська І. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. / І. М. Вигівська, І. Л. Грабчук, О. О. Зеленіна // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2015. – Вип. 1 (31). – С. 70–79.

16. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.

17. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. / Вітлінський В.В, Великоіваненко Г.І. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.

18. Вітлінський В.В. Економічний ризик та методи його вимірювання / Вітлінський В.В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. – К.: КНЕУ, 2000. – 354 с.

19. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 2003. – 336 с.

20. Волосович С. В. Страхування ризиків кредитної сфери : монографія / С. В. Волосович. – К. : Київ. нац.торг. – екон. ун-т, 2013. – 388 с.

21. Вольська О. М. Основи управління некомерційними організаціями / О.М. Вольська // Економіка будівництва і міського господарства. – 2014. – Том 10. – № 4. – С. 233-242.

22. Георгієва Н.І. Бухгалтерський облік заходів управління ризиками діяльності підприємств / Н.І. Георгієва // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3(53). – С. 57–61.

23. Гнилицька Л.В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект / Гнилицька Л.В. // Економічні інновації. – 2014. – № 57. – С. 88–100.

24. Головацька С. І. Забезпечення майбутніх витрат і платежів: обліковий інструментарій ризик менеджменту / Головацька С. І. – Вінниця : ВНЕІ КНТЕІ, 2017. – С. 137-139.

25. Головацька С.І. Методичні аспекти внутрішнього контролю забезпечень майбутніх витрат і платежів в управлінні ризиками підприємства / Головацька С.І. // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей учасників XVII Всеукраїнської наукової конференції. К.: ДП «Інформ. – аналіт. агентство». – 2019. – С. 129 - 131.

26. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

27. Гранатуров В. М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія / В. М. Гранатуров, І. В. Литовченко, С. К. Харічков ; за наук. ред. В. М. Гранатурова. – Одеса : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. д-нь НАН України, 2003. – 164 с. – С. 7.

28. Граница Ю. В. Риск прогноза последствий условных фактов хозяйственной деятельности и раскрытие информации в бухгалтерской отчетности / Ю. В. Граница // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 37(235). – С. 30–40.

29. Демченко І.В. Ризиковий аспект та особливості функціонування аграрних підприємств / І.В. Демченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st8_pp49-52.pdf.

30. Дерун І.А. Ідентифікація ризиків в системі бухгалтерського обліку підприємства / І.А. Дерун // Економічний часопис – XXI. – 2016. – № 159(5–6). – С. 97–100.

31. Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані звіти деяких видів підприємств, що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директив Ради 78/660/ЄЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eiti.org.ua/wpcontent/uploads/2015/03/Accounting_Directive_for_translation_UKR_fin_rev.doc

32. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник / Л. І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

33. Донець Л.І. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

34. Донець О.М. Використання міжнародних стандартів в управлінні ризиками / О.М. Донець, Т.В. Савельєва, Ю.І. Урецька / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knuba.edu.ua/doc/zbirnyk1/urss6_pdf/36-42.pdf.

35. Дружиловская Т.Ю. Сущность учетной политики в современном бухгалтерском учете некоммерческих организаций / Т.Ю. Дружиловская, Т.Н.

Коршунова // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2014. – № 11(347). – С. 19-26.

36. Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспекти : монографія / за ред. д.е.н., проф. З.В. Гуцайлюка. – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. – 200 с.

37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

38. Засадний Б. А. Ризики системи бухгалтерського обліку в умовах застосування МСФЗ / Б. А. Засадний // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип. 14 (1). – С. 111-115.

39. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посіб. / С.М. Іванюта. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.

40. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

41. Камінський А. Б. Моделирование финансовых рисков : монография /А. Б. – Камінський. – К. : Видав. – політ. центр «Київ. ун-т», 2006. – 304 с.

42. Качалов Р.М. Управление хозяйственным риском / Р.М. Качалов [РАН; Центральный экономико-математический ин-т]. – М.: Наука, 2002. – 192 с.

43. Кіпрєєва О. Унеможлиблюючі загрози. Методичні передумови управління ризиками в аграрному виробництві / О. Кіпрєєва. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://director.com.ua>.

44. Колібаба Р.О. Класифікація ризиків сільськогосподарського виробництва. Інструменти мінімізації ризиків / Р. О. Колібаба [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57203.

45. Корниенко О. Ю. Актуальные вопросы оценки эффективности корпоративного риск менеджмента: [монография] / О.Ю. Корниенко, В.А. Макарова. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2015. – 279 с.

46. Костякова А.А. Європейські принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності: облікові новації 2018 року / А.А. Костякова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). – №2(37). – 2017. – С. 40-47.

47. Котлячков О.В. Основы формирования учетной политики некоммерческих организаций / О.В. Котлячков, Н.В. Котляčkова, Н.Л. Денисова // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2013. – № 8(320). – С. 24-32.

48. Кравченко В.А. Програма управління підприємницькими ризиками: зміст і етапи Проблеми системного підходу в економіці: електронне видання Інституту економіки і менеджменту. – 2008. – № 1. / В.А. Кравченко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/>.

49. Кравченко В.А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика / Кравченко В.А. // Проблеми системного підходу в економіці. – 2008. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm/

50. Крупка Я. Балансове узагальнення та звітність підприємств у період реорганізаційних перетворень / Я. Крупка, І. Назарова // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. – №1. – С. 108-114.

51. Круш П.В. Стандарт з управління ризиками підприємства: стан та перспективи впровадження / П.В. Круш, Ю.В. Тюленєва / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.kpi.ua/ru/node/279>.

52. Кузнєцова Н. В. Системний підхід до менеджменту фінансових ризиків / Н. В. Кузнєцова, П. І. Бідюк // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2018. – № 2. – С. 124-140.

53. Куцик П. О. Інтегрована звітність, як нова парадигма розвитку бухгалтерської звітності. / П. О. Куцик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 5. – С.11-18.

54. Куцик П. О. Концептуальний розвиток методології бухгалтерського обліку : монографія / П. О. Куцик, М. В. Корягін. – Львів : ЛКА, 2015. – 239 с.

55. Мазараки А. А. Торговля: история, цивилизация, мораль : монография / А. А. Мазараки. – К. : Книга, 2010. – 624 с.

56. Махметова А. Е. Моделирование риск-менеджмента в системе менеджмента качества / А. Е. Махметова // [Електронний ресурс]. – Режим доступа:

[https://www.rea.ru/ru/org/managements/izdcentr/.PublishingImages/Pages/4\(22\)/Махметова%20А.Е.%20Моделирование%20риск%20-%20менеджмента%20в%20системе%20менеджмента%20 качества.pdf](https://www.rea.ru/ru/org/managements/izdcentr/.PublishingImages/Pages/4(22)/Махметова%20А.Е.%20Моделирование%20риск%20-%20менеджмента%20в%20системе%20менеджмента%20 качества.pdf).

57. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/929_013.

58. Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-ua.info/csr-ukraine/news/міжнародний-стандарт-з-інтегрованої/>.

59. Мякинина Л.Н. Организация бухгалтерского учета в некоммерческих организациях / Л.Н. Мякинина // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2006. – № 13(157). – С. 9-15.

60. Навроцький С. Систематизація ризиків сільськогосподарських підприємств / С. Навроцький // Вісник Київського національного університету

імені Тараса Шевченка. Економіка. – К.: Київський університет, 2008. – № 105. – С. 17-21.

61. Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління: Наказ Міністерства фінансів України від ?????. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/proektynormatyvnopravovykhaktiv?category=zakonodavstvo&subcategory=proektidokumentiv>.

62. Немчин М.С. Використання міжнародних стандартів ризик-менеджменту на вітчизняних підприємствах / М.С. Немчин, В.М. Хобта // Сучасний стан і проблеми інвестиційного розвитку – 2008 // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. – Донецьк: ДонНТУ – 2009. – с. 35-36.

63. Окольнішнікова І. Ю. Концептуальные основы формирования и развития системы риск-менеджмента организации / И. Ю. Окольнішнікова, Е. В. Каточков // Вестник ЮУрГУ. 132 Серия «Экономика и менеджмент». – 2013. – Т.7. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnye-osnovy-formirovaniya-i-razvitiya-sistemy-risk-menedzhmenta-organizatsii>.

64. Панченко І. А. Роль бухгалтерського обліку в системі ризик-орієнтованого управління / І. А. Панченко // ВІСНИК ЖДТУ. – 2012. – № 3 (61). – с. 62-68.

65. Писарчук О.В. Місце аутсорсингових та консалтингових компаній в організації обліку / О.В. Писарчук, І.В. Струкова // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010, – Вип. 17. – С. 60-82.

66. Пластун В. Л. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств / В. Л. Пластун // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2008. – № 12/1 (33). – С. 58–62.

67. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерство фінансів України 08.10.1999 р. № 237 (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291.32>.

69. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Міністерство фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

70. Пушак С.Д. Проблеми страхування сільськогосподарських культур та сільськогосподарських тварин / С.Д. Пушак // Проблеми пореформеного розвитку агропромислового виробництва та основні напрями їх роз'яснення: всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 трав. 2005 р.: тези доп.. – 2005. – С. 213-216.

71. Сафонова М. Ф. Методика управления рисками финансово-хозяйственной деятельности в организации / М. Ф. Сафонова, К. В. Мовчан // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 29(275). – С. 23–31.

72. Сметанко О. В. Удосконалення процесу ідентифікації та реагування на ризики службою внутрішнього аудиту / О. В. Сметанко // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 11–12. – С. 135–139.

73. Стандарт ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту (RiskManagement Standard, FERMA – р.6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ferma.eu/Default.aspx?tabid=195>.

74. Стандарты управления рисками Федерации европейских ассоциаций риск-менеджеров / Русское общество управления рисками 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ferma.eu/app/uploads/2011/11/a-risk-managementstandard-ussian-version.pdf>.

75. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент / Старостіна А.О, Кравченко В.А.: ІВЦ – Політехніка, 2004. – 200 с.
76. Стрельбіцька Н. Уніфікований міжнародний стандарт ризик-менеджменту як відповідь на виклики глобалізації / Н. Стрельбіцька // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11snynvh.pdf>.
77. Сулим М. В. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посіб. / М.В. Сулим. – Львів: Вид-во Львів. комерц. академії, 2003. – 196 с.
78. Томас Бартон. Риск-менеджмент. Практика ведущих компаній / Томас Бартон, Уильям Шенкир, Пол Уокер : Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2008. – 208 с.
79. Тюленєва Ю. В. Визначення категорії «ризик підприємницької діяльності» як основа ефективної діяльності підприємств / Ю. В. Тюленєва, Круш П. В. // Економічний вісник Національного технічного університету України «КПІ». – 2009. – №70. – С. 7.
80. Устенко О. Л. Теория экономического риска : монографія / О. Л. Устенко. – К. : МАУП, 1997. – 164 с.
81. Федорчак В. В. Аналіз й оцінка особливостей функціонування організаційного механізму державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні / В. В. Федорчак // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 6. – С. 49-51.
82. Фомушкіна В.А. Сучасний стан, переваги та недоліки аутсорсингу бухгалтерського обліку / В.А. Фомушкіна // Управління розвитком. – 2013. – № 17 (157). – С. 33–35.
83. Хохлов Н.В. Управление риском / Хохлов Н.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.
84. Цивільний кодекс України від № 157-ІХ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

85. Чернова Г.В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г.В. Чернова. – СПб: Питер, 2000. – 170 с.

86. Шалений В. А. Особливості оцінки ризиків промислових підприємств: методичний аспект / В. А. Шалений // 36. тез. доп. 78-ї наук. конф. викл. акад., Одеса, 23–27 квіт. 2018 р. / Одес. нац. акад. харч. технологій ; під заг. ред. Б. В. Єгорова. – Одеса: ОНАХТ 2018. – С. 277–279.

87. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А.С. Шапкин. – М. : «Дашков и К», 2003. – 544 с.

88. Шекова Е.Л. Экономика и менеджмент некоммерческих организаций : учебное пособие / Е.Л. Шекова. – Санкт-Петербург: Лань, 2004. – 192 с.

89. Штефанич Д. А. та ін. Управління підприємницьким ризиком / [за заг. ред. д.е.н. Д. А. Штефанича]. – Тернопіль : «Економічна думка», 1999. – 224 с.

90. Эльрих Ю.В. Разработка интегрированной системы риск-менеджмента как инструмента повышения эффективности работы компаний электроэнергетики РФ / Эльрих Ю.В. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/5090/s4_159.pdf?sequence=1.

91. Australian/New Zealand Standard AS/NZS 4360:2004 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.standards.com.au.

92. Basel Committee on Banking Supervision) / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>.

93. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of nonfinancial and diversity information by certain large undertakings and groups [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2014:330:FULL&from=E> N#L_2014330 EN.01000101.doc.

94. Enterprise Risk Management – Integrated Framework / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coso.org/publications.htm>.

95. ISO 31000:2009 «Риск Менеджмент – Принципы и руководства» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.amu.kz/fotos-news/vstrecha_rectora_so_stud_31_oct/ISO%2031000-2009.pdf.

96. ISO 9001:2015. Новые требования. Сравнение с ISO 9001:2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kpms>.

97. ISO 9001:2015. Новые требования. Сравнение с ISO 9001:2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kpms>.

98. Publications Risk Management Standard / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.airmic.com/publications.asp>

99. Robert N. Charette Application strategies for risk analysis / Robert N. Charette. – New York. Multi Science Press, Inc 1990. – 571 p.

100. Tobin D. Liquidity preference as behavior toward risk. Rev. of Econ. Studies, 1958, Vol.25, № 1. – P.65-86.